Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK
100165 6830

Konst
Mål,
Su

BIBLIOTEK·GÖTEBORGS·UNIVERSITETS·

Allmänna Sektionen

Konst
Sv.
Mål.

GEORG PAULI

PARISERPOJKARNE

PARISERPOJKARNE

AV

GEORG PAULI

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEK

Copyright. Albert Bonnier 1926.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1926

FÖRORD.

Föreliggande volym kan betraktas som fortsättning av min förut utgivna: »I vår ungdom», och är ämnad fortsättas genom en tredje del, med titel Opponenterna. Avsnittet som här behandlas är tiden från världsutställningens slut i Paris 1878 och fram till de första åren av 1880-talet, innan ännu striden mellan unga och gamla blivit akut.

Liksom förut ämnar jag i huvudsak relatera händelser, vartill jag själv varit vittne; där personer eller fakta skildras i bevarade kamratbrev föredrar jag göra citat. Dylika tala ju också sitt språk — om den skrivande.

Att genomgå hela raden av pariserpojkar förbjuder utrymmet, varför jag måst göra ett urval, som måhända framdeles kan kompletteras.

Förvånar det någon att i dessa anteckningar, som avse lämna bidrag till svensk konstkrönika, finna ett kapitel om Albert Edelfelt, så ligger motivet till detta mitt handlingssätt däri, att Edelfelt var icke blott den mest lysande re-

presentanten inom den skandinaviska konstnärskolonien i Paris under det skede mina minnen behandla, han var mig personligen så god och så gammal vän, att jag inte kunnat avstå att fläta hans namn bland de andras.

Och vad Ville Vallgren angår så känner envar något bevandrad i koloniens historia att det var i Villes och Antoinettes gästfria hem som glädjen stod högst i tak och där vi oftast voro samlade under denna lyckliga tid.

För resten har valet icke gått efter den konstnärliga rangrullans nummerordning — även anspråkslösare bedrifter, som kanske aldrig förut blivit hugfästa, har jag i några fall ansett böra räddas undan glömskan. — Vad Axel Borg beträffar så hör han visserligen inte till dem i främsta ledet — som konstnär — men väl som människa och kamrat. Hans levnadsöde är dessutom så typiskt för en gången tid, då det ofta var den förhoppningsfulle konstadeptens lott att efter något år i främmande land återgå till hemlandets magra diet i en avskild landsort, och detta öde är i hans mångåriga korrespondens bättre tolkat än i kanske någon annan, från kamrater i samma läge.

Utö, aug. 1926.

Författaren.

PARISERPOJKARNE

Med deltagandet i världsutställningen i Paris 1878 kan man säga att ett första kapitel avslutas i svenska konstnärskoloniens krönika, den koloni som anträtt utlandsresan tre år tidigare. Man hade varit med i elden, kämpat rätt tappert men utan att kunna hembära några lagerblad; belöningarna som kommo på vår avdelning tillföllo alla, och detta rättvisligen, de tre äldre målarna: Wahlberg, Cederström och Salmson.

Efter utställningen återvände några hem, för längre eller kortare besök, Borg, Larsson, undertecknad, Skånberg, med flera. Andra kvarstannade åtskilliga år, ja, Hagborg i mer än trettio. De ungas konst började nu förekomma på utställningarna härhemma, i »Konstföreningen», i »Nordisk konst» och i Fritzes fönster.

Så länge gubben Boklund fanns i livet var man säker att åtminstone äga en välmenande äldre konstnär som med varm sympati följde ungdomens första självständiga verksamhet. Även dem bland eleverna, vilka under akademitiden inte varit Boklunds speciella favoriter,

blevo föremål för hans sympatiska beskyddarskap, då de insänt något arbete till Konstföreningarnas inköp. Han betraktade alla, vilka genomgått »hans» älskade konstakademi som sina egna andliga barn. Och fastän själv skolad i Münchenkoloriten, blev han entusiasmerad av parisarnas lättare, elegantare; allt däri syntes honom »så fint, så fint — det var det vissa, det»!

Eljest kände man redan nu hur den äldre generationen med misstänksamma och avundsjuka blickar betraktar den yngre och som uttryck därför kallar man dem »pariserpojkarne». I blotta ordet »Paris» låg något ytligt och lättsinnigt — i »pojkar» något mycket grönt. När det sedan kom till öppen konflikt mellan ungt och gammalt blev rubriken stående; de »oförskämda pariserpojkarne», blev etiketten på dessa omstörtningsmän, som hade sitt huvudkvarter vid Seine.

Sitt Paris kände ju dessa pojkar efter treårig vistelse tämligen väl; inte endast en god del av de vanliga turistnumren och dito förströelser, men ock en hel del därutöver. Med franska språket redde man sig obehindrat, men någon fulländning däri nådde knappast någon. Edelfelt som mest och intimast umgicks med

fransmän blev kanske den ende av den skandinaviska konstnärskolonien, som lärde tala en vacker och oklanderlig franska; Allan Österlind, vilken redan i sitt burgna föräldrahem, där man höll fransk guvernant, fått tidig övning, likaså. Å andra sidan denne Ekström, som dock tillbringade flera år på landsbygden och icke hörde annat språk än landets eget, han lyckades aldrig behärska franskan så att han kunde uttrycka mera komplicerade tankar — knappt nog de enklare. Han uppfann emellertid till eget behov ett bekvämare sätt — han lärde bönderna i sin omgivning att tala svenska. Han visade dem likt Robinson för Fredag än ett än ett annat föremål och sade sedan klart och tydligt hur desamma rätteligen borde benämnas.

Förtroligt umgänge med franska konstnärer kom med kanske något enstaka undantag aldrig till stånd. Mindre själva språkfärdigheten än andra omständigheter stodo hindrande. Koloniens talrikhet, medlemmarnas bostäder: samma trakt, samma kvarter samt befintligheten av en alltid lockande samlingsplats — Eremitaget — där emigranterna kände sig som hemma bland landsmän — var nog förnämsta orsaken till detta förhållande. Man låg ju ej i Paris för att lära sig tala franska och lära franska seder,

men för att genom vad man såg av konst och konstverksamhet på platsen utbildas till konstnär. Det övriga var sekundärt.

Naturligtvis skulle ett intimare umgänge med mera försigkomna franska målare varit av stor nytta. Men dessa, ehuru artiga, voro exklusiva som landets barn ofta bli vid främlingsinvasion. I de elevateljéer, som voro lättare tillgängliga förekom endast en minoritet av fransmän; dessa senare däremot sökte sig i allmänhet in i Ecole des Beaux-arts. Visserligen stod denna akademi även öppen för utlänningar, men formaliteterna avhöllo, och vad då oss svenskar angick, kommo vi till Paris redan utledsna på allt vad skola och akademi hette.

Man hyrde därför egen ateljé, arbetade på egen hand genom självkritik och den kritik, som kamraterna då och då bestodo varann. Dessutom passade man på att se vad som visades inte bara i museer, men på utställningar, hos konsthandlarna, på Salongen och i auktionskammaren, Hôtel Drouot.

De förebilder, som valdes, voro i allmänhet de redan erkända men inte alltid de största bland dem. De oppositionella, banbrytarna, impressionisterna, vilka redan framträtt, föreföllo oss alls icke lockande, endast kuriösa. En av

deras första utställningar — 1877 i rue Lafitte, i konsthistoriskt hänseende sedermera så betydelsefull — syntes oss vara en samling dilettantarbeten utan form eller teckning. Alla spektrets färger dansade runt med konturlösa föremål. Figurerna i Renoirs »Moulin de la galette» voro av brokigt ullgarn, mest blåviolett. Cezanne utställde en »Pierrot». Medan de andra diskuterades, lämnades Cezanne helt åt likgiltigheten. Han föreföll endast tråkig och obegåvad.

*

Manet hade inte alltid varit impressionist; han hade haft en spansk period. Han gjorde något senare en liten utställning i sin ateljé vid rue S:t Petersbourg. Jag begav mig dit. Gatan och än mer det hus där ateljén var belägen hade en karaktär som fullständigt kontrasterade mot allt, man föreställt sig om dessa omstörtningsmän, impressionisterna. När jag steg uppför trapporna i detta allvarliga hotell, trodde jag mig komma till en mäktig chef i något förnämt bolag. Dörren till Manets våning — två trappor upp — öppnades av en korrekt betjänt, som mottog käpp och ytterkläder samt drog undan portiärerna till ateljén. Jag kände

mig betydligt enkel; »tänk att lille jag, så att säga direkt från Småland, nu är i den beryktade Manets ateljé — se där är han själv»! Jag bugade mig vördsamt, skrapade med foten, men var nära att halka ikull på det nybonade blanka ekgolvet. Mästaren ordnade med ett av stafflien för att den därpå ställda duken skulle komma i bästa belysning. Hans ansikte var behagligt, men nervöst, kroppen väl proportionerad. Med en gest inbjudande mig att komma närmare sade han: »Soyez à votre aise, monsieur!» samt avlägsnade sig och försvann i ett sidorum. Jag fick tillfälle att hämta mig. Ateljén var rymlig men så olik dem jag dittills besökt; den så berömda artistiska oredan saknades totalt. Inga studier eller dylikt dekorerade de släta väggarna; det hela verkade allvarligt, nästan tungt, men det kan ju hända att en del grejor undanskaffats i och för den lilla utställningen. Denna senare utgjordes av i mitten den bekanta, då omstridda, »Olympia», numera i Louvren, pendant till »la grande Odalisque» av Ingres; vid sidan syntes det livliga porträttet av operasångaren Faure, ett dito av gravören Desmoulin. Dessutom några saker från den impressionistiska perioden, bland annat »Lejonjägaren» (på ena knäet bland bok-

stammar i Fontainebleauskogen!). Med all respekt inför dessa beryktade målningar, kunde jag inte underlåta att göra den reflexionen att om man får slarva så med teckningen samt ej behöver utföra detaljer — så kanske det inte är så stor konst — det fordras blott en god dosis fräckhet! Det var dock mycket intressant att hava sett Manets ateljé. Jag var alldeles ensam hela tiden; betjänten satt i tamburen. Jag hörde honom prassla med »le petit journal». Skall jag kanske ge honom dricks? Nej, han var alltför förnäm och korrekt. Jag bockar mig i stället ett par gånger. Gjorde så och försvann.

*

En helt olika typ än Manet, av god borgerlig pariserfamilj, var en annan av impressionisternas ledare, Claude Monet, och som jag hade till visavi något år senare under en gladare dejeuner hos Jean Carriès. Monet var icke av den nervösa typen, utan mera massiv och kraftig, med ett vackert regelbundet ansikte inramat av hår och skägg av djupaste svärta. Hans tal var lugnt och lidelsefritt, hans röst sonor — i allt redan vid första mötet en sympatisk företeelse. I frukosten, som serverades i ett

till ateljén angränsande rum, deltogo en hel del andra franska konstnärer. Undertecknad och Richard Bergh voro de enda främlingarna.

Jean Carriès, till vars ateljé jag hade fört Pontus Fürstenberg (som köpte en bronsbyst, »Frans Hals»), blev en banbrytare. I motsats till den övriga franska skulpturen på denna tid (»skulpturen på ett ben» — Dianor — och dylikt) strävade Carriès åt den mycket pittoreska, men därjämte till en raffinerad fulländning av själva materialet — hans bronser stodo alltid i en klass för sig. Bronsgjutningen hade dittills behandlats mera mekaniskt, Carriès införde däri konstnärens intimare inträngande. Men hans egentliga insats blev att utvidga skulpturens område till det dekorativa gebitet och hans uppslag att mera begagna det brända godset — och han vann häri många efterföljare; hans egen personliga visserligen livfulla men koketta och allt annat än strama stil fick däremot ytterst få beundrare. En annan föregångare, som deltog i den gemytliga kollationen, var Grasset. Han hade redan utsänt sina första affischer, utförda i så kallad dekorativ stil efter engelsk inverkan med plana ytor, i motsats till Chèret, den ende affischtecknaren av någon betydenhet och traditionalist à la Watteau. Ännu skulle emellertid

den franska konsten under ett helt decennium uteslutande syssla med konst i begränsad bemärkelse: stafflibilder, byster och statyer. En svala eller två betydde ännu ej att sommaren med dess rika fägring av allehanda blomster var i antågande.

Carriès var till sitt yttre den fulländade artisttypen. Hans fint tecknade ansikte och det rika hårsvallet (van Dyck!), den mjuka filthatten, de bruna sammetskläderna och så vidare, allt sade att han omöjligen kunde vara något annat än konstnär. Och han var det i hög grad; konsten var för honom en alla andra intressen undanträngande uppgift ända därhän, att han — ensam bland landsmän — aldrig hann ägna en tanke åt det väsen, som ju i deras hjärtan alltid har en självskriven och dominerande plats — »la femme».

*

Våra »pariserpojkar» voro ju i allmänhet icke utrustade att göra karriär »i stora världen». Mången ägde inte ens första villkoret: en snygg frackkostym. Men den traditionella stora mottagningen i Palais des Champs-Elysées fordrade inga särdeles mondäna egenskaper. Man fick ett inbjudningskort genom legationen, skru-

dade sig i »habit noir» och chapeau-claque och så var man färdig. Champagnen flödade trots president Grevys kända sparsamhet, att icke säga snålhet. Stor trängsel framför byfféerna, men inte något nöje för konstnärer.

På teatrarna gick man också, i början för att lära sig språket. Ännu existerade icke opponentteatrar såsom sedermera Theatre Antoine och Lugne-Poës »L'Oeuvre»; Theatre Francais var därför i okvald besittning av största anseende. Och kanske med skäl, ty sällan har väl dess medlemskår bildat en så framstående ensemble. Bröderna Coquelin, Monet-Sully, Got, Delaunay med flera på den manliga sidan; Croizette, Broissat och Sarah Bernhardt på den kvinnliga. Man förstod ju i början nästan intet av vad som sades på scenen, men för örat var njutningen att höra dialogernas tonfall, crescendon och ritardandon tillräckligt. Att lyssna till den gudomliga Sarah i »Främlingen» eller som Dona Sol i »Ernani» var som att sitta på konsert och begå en världsberömd koloratursångerska.

*

På tröskeln till 1880-talet ägde en viss omsättning rum i den skandinaviska pariserkolo-

nien. Några hava, som redan nämnts, försvunnit för kortare eller längre tid, andra åter ha stött till. Främst bland dessa senare är att nämna Ernst Josephson, som avslutat sin sejour i Rom. I och med flyttningen till Paris undergår denne kamrat en märkbar metamorfos. Hans väsen blir öppnare, varmare, och länge dröjde det icke förrän han blir en av koloniens avhållne ledare. Tillsammans med Hugo Birger, en av koryféerna, hyr han ateljé (Hagborgs förra) rue Gabrielle 11 på la Bytte Montmartre. Därmed öppnas prologen till ett av de stormigaste avsnitten i »pariserpojkarnes» krönika och varom hävderna redan upptecknat många muntra episoder, och vilka nu torde vara tillräckligt kända. Författaren, som vid denna tid låg i Rom och därför icke äger personliga minnen, har sålunda dubbel anledning att ej dröja därvid.

Den utomstående, som läst eller hört talas om »pariserpojkarnes» upptåg och bravader, har ofta varit frestad att fråga: Men var då denna tid en enda kedja av nöjen och äventyr? Visst icke, det arbetades också och kanske mer än annars, därom vittna Hugo Birgers »Toaletten», Josephsons porträtter av Renholm, Skånberg, Birger och Österlind, Hagborgs och Salm-

sons medaljtavlor, för att nämna några mera bekanta dukar signerade dessa år; det arbetades ock med framgång såsom vår konsthistoria kan utvisa.

Men det är också en hel del som varken historia eller krönika hugfäst, kamp och strider förda i det tysta, inte blott dessa för mången artistyngling vanliga som gälla livsuppehället, men också dem, vilka väl äro gemensamma för all mödosamt mognande ungdom som känner ansvaret av sin karaktärsutveckling. Dagböckernas självbekännelser äro för denna sida av vår pariserhistoria okända dokument, emedan obefintliga — några dagböcker fördes säkerligen ej — och bevarade brev ge endast flyktiga och svårtydda vinkar.

Konstnären som psykologisk typ är icke karaktärsmänniska, om man med karaktär menar att medvetet söka följa vissa av samvetet uppställda moraliska principer; han är framför allt, och måste så vara, nervmänniska, ofta behärskad av impulser. Att de generationer, varom dessa blad tala, dock ha att framvisa en rad vackra karaktärer, får väl sin förklaring i en del yttre och inre omständigheter, som säkert skola framskymta bland annat i skildringen av kamratlivet. Och den solidaritet, varpå dessa

generationers kampställning inom vårt konstliv under en senare epok ställde stora fordringar, hade nog en icke ringa betydelse för befrämjande av karaktärsfasthet.

Att lära känna sig själv — att vara sig själv — att öppet och modigt ge sig själv — detta lagbud för en personlig karaktärs harmoniska daning gäller i dubbel måtto för konstnären, som i sitt verk, vad detsamma än eljest berättar om, i grund och botten endast biktar sitt eget inre tillstånd. Utan strider, utan tveksamhet, trevande eller stunder av skrämmande missmod försiggår väl sällan denna process, som må resultera i att konstnären skall finna sig själv som människa, som konstnär, detta minst då han befinner sig i en miljö redan laddad av tusen stridiga element, i en feberaktigt arbetande konstmetropol med starka och motsatta inflytanden.

Och härtill kommer hela den serie frågor varpå ynglingens erotiska och sexuella drifter kräva lösning och kanske även, när tankarna någon gång söka sig längre bort, hans framtids gestaltning, hans familjeliv, hans ställning som samfundsmedlem. — — —

Det var väl en lycka att sorglösheten, ungdomens vanliga sällskap, under hela parisertiden

var vår trognaste reskamrat och satte sin stämpel på denna tid av sturm und drang —

Grubblare fanns där ingen och dock, när jag som skriver detta drar mig till minnes inte blott vad jag själv i tysthet genomgick, men ock en del av mina intimaste vänners förtroenden, där låg månget frö till pessimism och mjältsjuka, och över mången stund i ateljéns skymning vilade en dov beklämning, som stod i grällaste kontrast till utelivets och äventyrens högblå luft med muntert drivande sky.

Allt detta saknar emellertid här rubriker och data och där det vidröres sker det endast i mening att belysa kamratskapets rätta halt. En lättnad i det stora trycket av »struggle for life», detta uttryck taget i vidare betydelse, inte blott den ekonomiska men ock i fråga om konstnärspersonlighetens och karaktärens frigörelse, var framför allt den goda kamratanda, som alltid rådde i kolonien, en anda som icke blott manade att alltid med hjälpande hand träda emellan i fråga om materiella behov men ock visste uppmuntra de goda sidorna och säga sitt varningsord om det såg ut att gå på tok för den eller den kamraten. Man var långtifrån fanatisk dyrkare av moralisk purism och man höll inte så strängt på den så kallade

»hedern» som vid ett rangregemente, men det fanns alltid en bestämd inre snygghetsgräns som ej fick överskridas.

Började man frukta något dylikt, gavs tydliga vinkar vilka mestadels togos ad notam. Det gällde icke blott vederbörande kamrats egen välgång men även dennes ställning till övriga kamrater. En omständighet, som för oss måste räknas till de lyckligare i de hänseenden som nu äro på tal, var att man på Eremitaget befann sig liksom i slutet sällskap. Icke blott stambordet i yttre lokalen låg i periferien, utan de rum, som vi disponerade för oss själva, voro avgränsade från de övriga. Publiken bestod uteslutande av enkla franska småborgare från grannskapet, några andra konstnärer än skandinaver förekommo ytterst sällan, och det hela bar en helt annan prägel än den exotiska och kosmopolitiska som kännetecknade senare generationers stamlokus, det kända, att icke säga ökända Café Rotonde vid Boulevard Montparnasse. Här, på detta senare, fick man trängas bland en ytterst blandad publik, extravaganta ej sällan färgade individer vid sidan av hyggligt folk, perversa figurer och notoriska kokainkonsumenter här och var mellan blonda familjegossar.

Vår koloni, även då den svällde ut långt över kretsen av akademikamrater, var exklusiv. »Outsiders» eller andra skandinaver än konstnärer förekommo sparsamt och då merendels introducerade av någon kårmedlem, varför man i regel hade kontroll. Icke önskvärda element avlägsnades.

En gång inträffade att en resande landsman, bekant med någon av kamraterna, infann sig vid stambordet i sällskap med en suspekt figur, holländare till börden och som presenterades. Sen man fått den upplysningen, att de båda herrarna stiftat alldeles färsk bekantskap i Galérie d'Orléans i Palais Royal, beryktad marknadsplats för homosexuella individer, dröjde det icke många minuter tills bägge två fingo sina respass.

Kamratandan var god över lag, men det säger sig självt, att när kolonien mycket utvidgades, såsom vid närmandet av de båda världsutställningarna 1878 och 1889, man understundom delade upp sig i kotterier, en inre och en yttre ring, och i den förra träffade man dem som räknade kamratskap från hemlandet och Akademien. Och dessa kände sig alltid som bröder, ett förhållande som för övrigt för stora fler-

talet fortsatt livet igenom. Man kunde gnabbas, ja kanske be varann »veta hut», men det gick sällan till handgripligheter. Och när dagen var slut var trätan också glömd.

I det ekonomiska härskade någon slags kommunism. Man lånade av och åt varann och när någon hade fått sälja samt kolonien var pank, skedde utdelning så långt pengarna räckte. Det fanns inga skrivna lagar eller regler vare sig i detta eller de andra förhållandena; kamratandan fordrade blott sitt naturligaste uttryck. Virket i denna kull liksom i den nästa var kanske från början gott, så att man trots skär och bränningar ändå lyckades rädda envar sin skuta utan att hon blivit alltför skamfilad.

Den nödställde känner sin belägenhet dubbelt svår i ett främmande land och i en likgiltig världsstad. Jag känner fall, då en av de våra under ett par dystra kvällar gått utefter Seinestrandens kajer, grubblande över den enda lösningen. Fall då ett eljest muntert anlete kom mulet till kretsen och en av kamraterna genast förstått anledningen till den förändrade uppsynen samt tagit vännen avsides: »Du ser inte glad ut — men jag har fått pengar, vill du låna?» — — — När Hagborg gjort succès 1879 och därmed följt en rad av beställningar, var

det han som blev den förnämste »bankiren». Det som därvid i alla fall var värdefullast, var den älskvärdhet med vilken han alltid stod till tjänst. Han var gentleman i tänkesätt och handling. När kolonien ett decennium senare gick mot sin upplösning, förekom praktiskt taget inga ouppklarade affärer vare sig med andra fordringsägare, källarmästare och färghandlare et cetera eller med kamrater. Gavs något undantag var detta måhända gentemot »bankiren», men då beroende på att denne kände sig mer generad att emottaga återbetalning än att frikostigt låna ut.

Om det också var på ekonomiens område, kamratandan fick sina vanligast förekommande uttryck, fanns naturligtvis flera andra där den också grep in.

Paris var Paris, då som nu en kvinnornas stad. Charybdis och Scylla kantade ungdomens väg. Fruntimmerssällskap på Eremitaget förekom aldrig i våra samkväm, som voro renodlade herrditon. Man tog aldrig någon modella med sig såsom bruket var i andra konstnärskolonier. När resande landsmaninnor uppsökte skandinaverna i deras stamlokus, uppfyllde man väl artighetens fordringar, men värmegraden i mot-

tagandet var inte direkt inbjudande till upprepade påhälsningar.

Av kamraterna fanns blott en som redan var ringförlovad vid första utresan, alla de andra voro fria, som man säger. Andra framtidsplaner än de närmaste, att gå framåt i konsten, att lära sig yrket och söka bryta en bana, som gav hopp om dräglig utkomst, välvdes väl ännu ej i de ungas sinnen; äktenskap, bildande av familj svävade i töcken, som ännu ej färgades av minsta brytning i rosa. Vi kommo sällan i familjer, skandinaviska någon gång, franska aldrig. Tillfällen att träffa sådana flickor med vilka man ville förena sitt öde voro ytterligt sparsamma. Naturligtvis kom till Paris då som alltid kvinnliga ungdomar att, som det heter, fullborda sin uppfostran, men de togo alltid in i franska pensioner fjärran från våra jaktmarker. Det är först med nästa generation som den kvinnliga kamraten gör sin entré. Idealet hade sin svenska teint; tanken att för alltid förena sig med en moatjé av utländsk nation, den franska ej undantagen, var mindre lockande än att framleva ungkarlsliv i främmande land. En flicka går förbi. »Hon såg söt ut och svensk!» sade Borg. Andra, vackra, ja bevars mycket vackrare, men där det saknades det där

lilla svenska tycket, kunde ett ögonblick tjusa, men fängslade ej och väl förbi, glömdes de lika lätt.

De erotiska behoven, liksom de sexuella, för dem gavs således blott flyktiga förbindelser — och »kamratandan» höll ett öga, icke närsynt men vaket dock.

Fall som tycktes kunna bli ödesdigra inträffade och om jag här vidrör ett par, sker detta uteslutande för att belysa hur kamratandan reagerade. Jag förutskickar att beteckningen »kamrat» användes på koloniens alla medlemmar även på dem som ej voro svenskar.

*

En kväll trädde hon in i vårt stamkafé och hon var en bländande sydländsk skönhet. Hon tog plats vid ett grannbord och de äldre bland »parisarna» visste berätta, att hon varit metropolens vackraste modell. För något år tillbaka hade hon ännu varit mätress åt en bekant fransk målare, med vilken hon hade en dotter, nu i tonåren och uppfostrad i kloster. Hon var således inte ung längre men dock en skönhet utan vank, den mörklockiga Juno — la Mangatori. Hennes 'amant' hade lämnat henne för att

ingå äktenskap och det gällde nu att finna en ny förbindelse innan hon blev märkt av åren. Sin utkomst hade hon genom försäljning av ateljérekvisita, gamla stoffer, antikviteter och dylikt. Det blev därför ingen svårighet för denna erfarna kvinna att stifta bekantskaper i skandinaviska ateljéer och framför allt med den ståtliga framtidsman, hennes instinkt hade valt.

Nåväl, det gick som det gick, men ej som det borde ha gått. Trots vinkar och råd, vänliga men allvarliga, resulterade bekantskapen i ett regelrätt parisiskt menage. Hon var oemotståndlig och när man mötte hennes blick, gick en darrning i knävecken. »Är det möjligt», frågade jag mig, »att denna varelse kan vara av samma människosläkte som våra blonda småländska prästdöttrar med ögon trofast ljuva som blåklint?» La Mangatori med blickar från en annan hetare vulkanisk värld!

*

Tvärsöver rue Frochot vid place Pigalle och visavi min sängkammare såg jag i en av vindskupornas fönster en trio av flickor, som efter vad jag snart fick veta voro modeller. Den yngsta i konfirmationsåldern var den förkropps-

ligade bilden av en Leonardos dröm; den äldsta en blomstrande mö, en modell om någon för den rena, oskuldsfulla jungfrumodern. Under en seans, då hon poserade i min ateljé (vilken kyskhet i denna kroppens fägring! man kunde som konstnär falla i religiös extas — »C'est mon antique!» och hon pekade på ett parti mellan brösten och skuldran, uttrycket hade fällts av själve Bouguereau) — kom en kamrat på besök. Detta besök skulle bli deras öde: förälskelse, förbindelse, »menage», ett barn och ännu ett samt slutligen vigsel »devant monsieur le maire».

Här reagerade kamratandan på helt annat sätt. Alltsedan man fått göra bekantskap med »föremålet» och förstått förbindelsens karaktär, fick man en känsla av att något fint, skärt, nästan heligt gjort sitt inträde i en kamrats liv, och denna instinkt skulle det framtida förloppet visa ha varit fullt träffande. Ett gott äktenskap, trofast intill döden. Och lika rätt hade man bedömt det föregående fallet! Då upplösningen av detta »menage» måste ske, uppstodo de pinsammaste situationer, vilkas sviter sträckte sig flera år framåt, och den manliga kontrahenten måste anlita juridiska biträden för att tillförsäkras, efter frikostig ekono-

misk »gottgörelse», relativt lugn, men fick ändå alltid vara tacksam att ha undgått vitriol, vilket kommit på modet när övergivna mätresser ville för all framtid oskadliggöra en trolös »amant».

*

Det är klart att det intensiva kamratlivet under årens lopp stundom hotade att surna och det kom perioder då man än här än där förmärkt en tendens till separation. För den ene kanske ett behov att en tid kontemplera i ensamhet, komma till sig själv, lösa frågor utan något tryck av trång kamratkrets; för andra åter andra motiv till bortovaro från stamtillhållet.

Huvudkvarteret höll i alla fall utkik och varsnades situationer, som för vederbörande separatist innebar allvarliga risker för arbetsförmågan, ekonomien, det konstnärliga framåtsträvandet så satte man i gång en taktfull aktion att få in kamraten på rätta spåren igen. Det föreföll inte så ofta och episoderna ha aldrig nått den éclat att krönikörerna sysslat därmed, men vill man karakterisera denna mångomtalade kamratanda och visa hur hon verkade är det icke betydelselöst att beröra sidor, där ungdomen

oftast låter det gå som det vill. Man brukar om konstnärer använda uttrycket »lättsinniga artister». Det lätta sinnet gentemot livets förtretligheter och vedermödor äga de, det är sant, men mera ansvarslösa i erotiska och sexuella förhållanden än andra ungdomar vore orätt påstå att de äro. Viktor Rydberg har vid ett tillfälle — om jag inte minnes orätt i en julpublikation — vidrört denna sak liksom också konstnärernas äktenskapliga förhållanden och givit ett generellt betyg som är hedrande.

*

Under hela den första Pariservistelsen spårades inflytanden från ett visst håll, som gjorde uppmärksamhet nödvändig, och om det här skall i korta drag antydas, sker det endast för det intresse det kan äga, att ytterligare understryka, vilken vikt man i allmänhet lade vid den gräns, som inte får överskridas utan att medföra fördärvliga sviter.

*

Under den period av Strindbergs liv på utländsk botten, som uppkallats efter några litteratörers stamkneipe i Berlin, »zum Schwarzen-Ferkel-tiden», intager en kvinna i samma krets

en dominerande roll. Hon kallades där Aspasia. Till börden norska ägde hon både i sitt psyke och även till det yttre något fascinerande ödesbestämt, som spelade en avgörande betydelse för händelsernas utveckling inom den litterära bohemen och i krönikan om livet på och omkring »Zum Schwarzen-Ferkel» (bl. a. hos Bruno Pauli) förekommer Aspasias namn titt och tätt, vittnande om vilken ingripande roll hon spelat för locusets stamkunder, varibland en hel del skandinaver.

I vår ungdoms parisertid fanns också en kvinna, som visserligen aldrig satte sin fot på stamkaféet, men vilken icke desto mindre ofta blev omgiven av en krets unga män ur den skandinaviska konstnärskolonien. Hennes namn har väl längesen sjunkit i glömska; men för den, som varit med på den tiden och, liksom nu författaren av dessa rader, söker fasthålla ett och annat som karakteriserar konstnärskoloniens kamratliv och detta senares kynne, för honom är det omöjligt förbigå denna personlighets existens. Vi kallade henne med det »smeknamn», som var hennes verkliga dopnamn, men föredrager jag av diskretionära skäl att här benämna henne efter den roll hon spelade — »Circe».

Blond och vacker ännu, ehuru skönheten redan nått sommarens slut. Där saknades icke sensuella lockelser. Hon ägde icke den mörka Aspasias intellektuella förfining och hennes rätta miljö var därför icke de tändande tankelekarnas stambord, men alkoven.

Bjärta blevo bådas levnadsöden, men då Circes sista levnadsår var en tärande sjukdom slutade Aspasias med en knalleffekt, då ett revolverskott lät henne plikta för den urspårning, som vållats vissa existenser.

Circe höll öppen taffel och tid efter annan skedde större notvarp inom vår konstnärskoloni. Den gjorde då klokast som därvid inte ens kvarlämnade manteln, men avklippte förbindelserna med ett farväl utan konsekvenser.

När stora högkvarteret på Eremitaget tyckte sig ha saknat längre tid än vanligt en eller annan medlem och man undersökte saken, kunde trådarna föra ned till centrum i Paris, där Circe välfägnande omhuldat enskilda eller grupper, som fastnat i hennes garn. Man gav sig då ingen ro förrän man med lock och vänskapsbevis återfört de bortkomna till arbete och kamratkrets. En god anda vittnade att bakom allt det yra och uppsluppna som satt

prägel på »pariserpojkarnes» epok där gavs en fond av sund och stark ansvarskänsla.

*

Efter världsutställningen (1878) lämnade Circe för en tid Paris att ge gästroll i Münchens skandinaviska konstnärskoloni. Sirenen utvecklade sina bästa konster för ett par av kolonins koryféer och som slutligen funno bättre fly än illa fäkta. Lämnande staden på skilda vägar skulle de råkas i Venedig, där de trodde sig vara utom räckhåll för fresterskans locktoner.

En kväll när de båda vännerna under Dogepalatsets arkad diskuterade belägenheten och varvid hårda omdömen om densammas rot och upphov ingalunda sparades, så — pang! ett skrik, en dåndimp bakom kolonnen och där låg hon, Circe, som uppdagat offrens tillflykt och lyssnande i smyg åhört förbannelserna. Det blev folksamling, historier, explikationer men också definitiv uppgörelse: Circe återvände till Paris.

Ännu en gång skulle jag uppleva ett nytt uppträdande av kvinnan, som aldrig ville lämna konstnärerna ro. Under sista året av min första Romsejour kom hon till den eviga staden.

Mycket förändrad och härjad, dock ej så mycket som hennes sällskap, en konstnär vid vilken man tidigare fäst förhoppningar, men som nu förlorat varje spår av arbetsförmåga, en skugga av vad han varit, ett viljelöst redskap.

Han öppnade sitt hjärta för oss kamrater, och då intet annat hjälpte beslöto vi — det låter burleskt och fantastiskt men är faktiskt sant — att enlevera »älskaren». Alldeles regelrätt — med hjälp av lejda hejdukar fördes han en natt över Campagnan till en bergsby på Albanerbergens sluttning. En biljett under diktat namn tillställdes Circe, som av denna trodde sig förstå att »flyktingen» återvänt till Paris, dit även hon så skyndsamt som möjligt styrde färden. Botemedlet kom för sent. En återförening ägde rum efter någon månad; det var endast döden som skilde dem åt när Circe följande år slutade sitt liv.

Olikheten i hennes inflytande och i Aspasias ligger i främsta rummet i miljöerna. Den förras var konstnärer, den senares åter litteratörer; och därför har visserligen konstverksamhetens intensitet för vissa individer under begränsade epoker varit underkastad en inskränkning, men konsten själv inte rönt intryck. För litteratören,

för diktaren framför allt, spelar den personliga upplevelsen i förhållande till verket en helt annan och direkt betydelse.

Om man i konstverkets andlighet skall söka motsvarigheter till de öden och äventyr konstnärslivet inneburit i det enskilda livet får man ha mycket känslig slagruta i sin tjänst — i dikten däremot ligger ofta nog den verkliga upplevelsen dold av endast ett tunt lager som lätt kan skrapas bort.

Man ser därför vilken helt olika roll de erotiska och sexuella förhållandena spela i konstnärsmonografien och essayn över en skald eller författare.

Medan i den förra dessa för »människan» hos konstnären kanske haft stor betydelse är man böjd att sätta snäva gränser för deras granskning och offentliggörande, medan man då det gäller den andra kategorien inte alls drar sig för att rota i de hemligaste vrår och servera även sådant av obetydligt intresse, vilket väl redan borde vara skyddat genom de gränser den allmänna uppfattningen sätter för »privatlivets helgd».

De som mera ingående behandlat den del av vår konsthistoria, som startar vid emigrationen i mitten av 1870, ha aldrig låtit något av

miljöskildring komma utanför »Eremitaget». Då som ovan påpekats de personliga upplevelserna på ett område, som dock för den unge mannen har betydelse stor nog, föga upplysa om konstverken, är därom tyst som om livet framför staffliet och i kamratlaget varit dem allt i världen.

*

Betänk nu detta — det var i ungdomens vår — i Paris — och konstnärsliv och modeller!

Den parisiska kvinnomodellen är så väl till rekrytering som lynne av så pass skiftande slag att det är svårt att uttala någon allmän och generaliserande värdesättning. En författare har på tal om moralen på Grönland yttrat att den står på en låg men behaglig ståndpunkt. Om parisermodellens skulle, om man vill vara rättvis, kunna sägas att den visserligen står på en relativt rätt så god ståndpunkt men icke dess mindre vetat behålla sitt stora behag.

Så mycket kan sägas att många — jag talar om de fransyska, icke de importerade italienska kvinnomodellerna — äga mycken lätthet att förvärva en viss bildning, ytlig naturligtvis, men uttryckt med denna graciösa omskrivning som fängslar och gläder. De bli lätt intresserade av konstnärens yrke, hans konstnärliga mödor, och

deltaga ofta med varmaste intresse i hans framgångar. Ja, icke alldeles så ovanligt som man kanske skulle föreställa sig är att deras smak och omdöme så utvecklats, att man med Felicien Rops under porträttet av en modell kunde skriva: »J'avais une fois un modêle qui était plus artiste que moi-même.»

Underligt är därför icke att förhållande uppstår mellan målare och modell, som är något mer än blott platoniskt och konstnärligt, och man förvånas icke i Paris om ur detta förhållande utgår ett »menage» eller gemensamt hushåll av kortare eller längre varaktighet, understundom slutande med ett stadfästande inför monsieur le maire. Kyrkvigsel hör däremot till ovanligheten.

Modellen spelar för studerande konstnärsungdom understundom samma roll som »grisetten» för studenterna i quartier latin, och hon kan göra anspråk på samma vackra och rörande karakteristik som Murger består grisetten i »Vie de bohême». Kamrat och älskarinna, hjälpsam och uppfinningsrik i bekymmersamma stunder, delande ljuvt och lett med det lätta humör, som en givmild natur begåvat henne i ersättning för mera bländande framtidsutsikter. Oftast gentemot älskaren, alltid mot

kotteriet, trogen och lojal har hon ett gott och medlidsamt hjärta.

Jag såg en teckning av Steinlein föreställande en liten modist — som bekant är det oftast ur modisternas klass som grisetten rekryteras. Med sin stora kartong på ena armen sneddar hon bulevarden. Sommardagen är het och vid trottoarkanten står en gammal åkarkamp med av trötthet hängande huvud. Alldeles »en passant» fattar den lilla graciösa modisten hästens huvud, smeker det och lägger sin egen kind ett ögonblick deltagande vid dess sida.

Devisen under teckningen var förtjusande med bibliskt tycke och äkta parisisk insinuation tillika: »Mimi Pinson, ce soir tu iras en paradis».

Kanske vi således råkas åter en gång! Och i den miljö där icke blott goda handlingar belönas, men där man väl främst väntar möta dem som redan här under jordelivet oftast anlade paradisdräkt.

*

Även om det skulle äga sin riktighet — och mycket talar därför — att konstutvecklingen sen sekelskiftet bjudit på en takt dittills oanad och där »-ismerna» jagat varann i brådskande

fart — får man därför icke tro att perioderna för ett halvsekel sedan voro så långa och enhetliga som de förefalla dem, vilka ej själva kämpat vid fronterna. Man kan om varje period säga att det är en övergångstid, ty brottning mellan det gamla, som ej vill försvinna och det nya, som trotsar sig fram fortgår oavbrutet även då utvecklingen för en senfödd historiker tyckes ha stagnerat. Skillnaden består kanske mest däri att man i ena fallet har att göra med nyanser — betydande nog för konstnärerna själva, de unga i all synnerhet — i andra med estetiska principer. Det är dessa senare man företrädesvis har kallat brytningstider och till dem har man att räkna motsättningen mellan 1870 och 1880-tal. Men liksom kubisten drager gränser mellan 1910—1912—1914, så kan också den som var med för femtio år sen erinra sig att även då var ett år eller två av betydelse, fastän differenserna för en senare tid förefalla omärkliga.

Utvecklingen fick emellertid, tack vare det att 80-talet ej blott betecknar ett nytt estetiskt ideal utan även varit ett skede när stora omvärderingar inträffade på det sociala området, en betydelse för konstnärerna som sträckte sig långt utanför deras verksamhet i ateljéerna. Och

för oss svenskar är det påfallande hur den traditionella artisttypen modifieras och nivelleras till samma plan som andra samhällsmedlemmar om man närmare studerar olikheten mellan de två kullar som anlände till Paris, den yngre fem år senare än den äldre, och tillsammans under halvannat decennium utgjort den kraftiga stommen i skandinaviska konstnärskolonien i denna brytningstid.

»Bohemen» började redan att försvinna i den årsklass författaren tillhörde; modellerna till »Röda rummets» konstnärstyper äro samt och synnerligen tillhörande en näst föregående, och de av mina akademikamrater som voro bohem — sådana funnos flera — hindrades av vidriga omständigheter att fortsätta konstnärsbanan samt försvunno de flesta i obekanta öden.

Men utan att vara »bohem» hade man därför ännu ej hunnit nå utsikten att — åtminstone inom överskådlig framtid — bli instoppad i den borgerliga rangskalan. Man var tills vidare något fritt svävande element, kanske för tungt för den högre rymden och samtidigt vingelfotat för jorden. (Ett förhållande som i viss mån alltid måste vidlåda en kår som breder ut sig från fursten och ned till parias.)

Årsklassen som gör första Pariserresan i bör-

jan av 80-talet är i flera avseenden olik den näst äldre. Här fanns aldrig vad man kunde rubricera som »bohem». Richard Bergh, Karl Nordström, Nils Kreuger, Georg Arsenius, Robert Thegerström, William Feron med flera voro alla så kallade familjegossar med regelbundna understöd från respektive hem, varav de flesta voro ganska välbärgade. Det var »ordentliga» artistynglingar som förde kassabok över utgifter; och efter dessa »gossar» kommo sedermera familjeflickor: Eva Bonnier, Hanna Hirsch och andra.

Familjegossarna hade alla före sin emigrering reglementsenligt klippta exercerat beväring; av de äldre däremot, ehuru ingalunda fysiskt undermåliga, hade flertalet aldrig behövt — så släpphänt var man den tiden — axla kronans vapenrock. Och alla hade sin rika artistiska koaffyr i behåll.

Av den äldre kullen fanns vid utresan en enda ringförlovad medlem — Lindman — liksom i den yngre, Richard Bergh. Men av den senares kamrater voro många redan engagerade med band som snart förbyttes i hymens, medan för de äldre ett äktenskap och familjeliv hägrade i ett dimmigt fjärran, ja, kanske inte hägrade alls.

Med ett ord: artisttypen hade förborgerligats! Åtminstone hade en säker början därtill blivit lagd och fortsättningen skulle i våra dagar resultera i att den unge konstnären numera börjar sin självständiga artistbana som välbeställd lycklig familjefader, har eget hem — villa och rösträtt samt betalar ej sällan saltade debetsedlar.

Vid ankomsten till Paris slogo sig de yngre ned — med undantag av Thegerström — på vänstra Seinestranden i trakten kring Montparnasse, medan alla de äldre kvarstannade i Montmartre (längre fram skulle dock Josephson, undertecknad och Borg för ett par år hyra ateljé i Montparnasse). Skillnaden i miljö betydde här visserligen ej mycket men dock något. Montmartre hade en excentrisk yttrebulevardskaraktär, medan Montparnasse — den tiden — bjöd på en lantligare atmosfär där det uppstod en och annan samlingsplats, filialer till Eremitaget, som alltjämt förblev huvudkvarteret.

Richard Bergh, »Dick», bodde första året i pension tillsammans med sin mamma, och »Bob», Thegerström, fick längre besök av sina föräldrar, som på ort och ställe ville försäkra sig att deras käre son hade det bra.

Därvid inträffade en för resten ganska van-

lig besvikelse för hemmasvenska föräldrars uppfattning om sina pariserpojkars installering. Bobs ateljé med tillhörande sovrum var säkerligen den ordentligaste och förhållandevis elegantaste av alla de yngres. Hans »frotteur» kom en gång i veckan att bona de oklanderliga ekgolven, medan vi andra inte hade råd till denna lyx mer än en gång i månaden, om ens det. Icke förty — jag låter Bob själv berätta: »Mamma satte sig på en stol och grät över eländet och pappa tyckte att jag var en förfallen individ!»

Föräldrarna — sådana äro ju goda föräldrar! — hade antagit och hoppats få se något som liknade hemtrevnad och bekvämlighet på Riddargatan.

*

De båda kullarna blevo tämligen snart jämbördiga kamrater. Endast med de äldsta som suttit på Eremitaget före 1875 gick det långsammare — ja den förnäme Salmson behöll livet igenom tre stegs avstånd mellan sig och yngre.

Sympatier gå ofta underliga vägar och långtifrån alltid på samma linje som uppskattningen av god karaktär. Naturligtvis uppskattas karaktären då det gäller att knyta fastare vänskaps-

band, men den var icke alltid den avgörande faktorn, när en koloni som vår kreerade sina favoriter; de sällskapligt stimulerande och intellektuella egenskaperna spelade lika stor roll. Under de första åren blev Hugo Birger favoriten; sedan han lämnat Paris var det Josephson och Bergh samt Larsson som hade sitt högkvarter i Grez och Hasselberg, (vilken efter att ha medaljerats för »Snöklockan» på Salongen 1881, gjorde sitt inträde bland svenskarna på Eremitaget).

Norrmän och finnar plägade anmärka som en egendomlighet för de svenska kamraterna att dessa alltid hade så många »historier» att berätta. Orsaken var inte svår att finna. Varken Norge eller Finland hade vid denna tid någon institution som kunde sägas motsvara vår konstakademi, där landets konstnärsgryn upptogos och blevo med varandra befryndade under åratal av kamratskap och samlande gemensamma minnen.

Ingen skillnad gjordes för övrigt mellan de olika nationerna. Med Norge hade ännu inte uppstått sådana konflikter att reflexerna kunde nå Eremitaget och finnarna ägde ju ännu alla rikssvenskars klockarkärlek.

*

De allra flesta av mina studiekamrater ha för alltid lämnat jordelivets fröjder och strider, men den svenska konsthistorien bevarar deras namn från glömska. I efterlämnade verk förnimmes ännu ekot av deras tystnade stämmor. Även i ännu bevarade brev och biljetter kan man få höra tonfall som skiljer ena rösten från den andra på samma gång man får nyckeln till frågor, där varken duken eller marmorn ge upplysande svar.

Då flocken ligger samlad sker ingen brevväxling; långt tillbaka ligger redan tiden när unga vänner efter timslånga muntliga förtroenden togo farväl för att knappt hunna till hemmets skrivbord fortsätta bikten. Sådant var vanligt under seklets tidigare år; så gjorde, för att taga ett celebert exempel, de båda vännerna Shelley och Byron under deras gemensamma kampanj i Italien.

Brevskrivning i den äldre formen med dess stora utförlighet hade längesen försvunnit. Jag tänker dock ej härvid så långt tillbaka som på Petrarcas brev, vilka ersatte boken. De cirkulerade bland vänner och gynnare, kopierades och sändes vidare. Jag vill blott erinra om bruket i våra föräldrars ungdom, då mången sökte och fann namnkunnighet genom litterär fulländning

i brevskrivandet. Om en Carl Gustav v. Brinkman heter det, att han med åren nådde mästerskap i denna art.

Bland mina skrivande kamrater fanns endast en som omsorgsfullt sökte ge sina utgjutelser i brev den litterära formen och detta väl förnämligast under hans tidigare bana — nämligen Ernst Josephson. Detta hindrar ej att bland de övriga flera varit ur andra synpunkter goda brevskrivare. Oftare tror jag man i konstnärernas brev träffar denna ton av omedelbarhet som kommer brevet att likna ett samspråk, och tidigare än de flesta ha artisterna i sina brev använt ett språk, pittoreskt visserligen, men liknande talspråket. Föregående generationer gjorde en bestämd skillnad mellan de båda slagen. Dock lyser ett undantag: Egron Lundgren, vilken i ty hänseende kan betecknas som förelöpare, och denna hans egenskap har man kanske till dels att tacka, att vad han skrivit för trekvarts sekel sedan än i dag förefaller modernt och att många sidor i hans skrifter — brev och dagböcker — kunde med små retuscher vad ordvalet angår vara daterade något år på 1900-talet.

Kamrater emellan uppskattas bäst den brevskrivning som ger fakta i en levande, helst

humoristisk, belysning och framför allt att den som skriver tänker på till vem han adresserar. Jag glömmer aldrig vännen Axel Borgs förtrytelse när han i Paris fått en epistel från Ernst Josephson, då vistandes i Rom, och vilken började ungefär sålunda: »Som jag helt nyss avslutat ett längre brev till Salmson, får du ursäkta mig, att jag inte författar ett nytt till dig, men sänder en avskrift av brevet till S.»

Men detta hände i Josephsons tidigare skede; senare, jämsides med hans utveckling som människa och kamrat, inträffar aldrig dylikt. Han blev emellertid den ende store ordkonstnären av oss, varom hans bekanta, redan klassiska dikter, bära vittne.

Man hyser måhända i allmänhet den föreställningen att konstnärerna äga medfödd lätthet att skriva. Ja, de nu unga levande ha det väl så, liksom alla andra för resten, men i min generation höra de snarare till undantagen och det är kanske efter dessa man generaliserat. Egentligen är det väl endast Carl Larsson och Richard Bergh som producerat med pennan. Den förre har i sina texter till »Spadarvet» och andra illustrationsverk givit förtjusande sidor av sirlig humor; den senare konstfilosofiska artiklar, vilkas stil och satsbyggnad är noga

genomtänkt. Som brevskrivare är den förre mycket rask och ofta slarvig, den senare mycket ord- och idérik, full av lustigheter och stundtals även mustigheter, de senare dock aldrig oanständiga.

Medan Josephsons piktur är ytterligt soignerad, ja petig, är Larssons raspig. Berghs penna är bred och fylld av bläck, så det räcker ymnigt åt de många sidornas alla ord och alla understrykningar, på sina ställen både dubbla och mer samt försedda med en massa utropstecken.

Bland de flitigare brevskrivarna är att nämna en Johan Ericsson, landskapsmålaren, som nyligen avled. Av honom har jag anfört ett par brev i min bok »I vår ungdom». De äro av den art, som allra mest roa kamraterna, fakta och detaljer med bister humor. Med Axel Borg är förhållandet detsamma. Under hela sitt återstående liv — sedan han tillbragt några år i Paris — blir denne konstnär sittande i Örebro och måste underhålla kontakten med kamraterna genom korrespondens, som alltid röjer hans humoristiska ådra. Och man märker att han — ensam bland de äldre — har en viss akademisk bildning. I en Robert Thegerströms mera burschikosa skrivelser finner man också fakta

och detaljer, men han lever under lyckligare förhållanden i större miljö och därför är hans korrespondens fri från de droppar av bitterhet, som en Borg så sällan försummar att bestå.

Många av kamraterna voro i avsaknad av elementarskolebildning och det spåras väl i vissa korrespondenser. Andra ha en naturlig obenägenhet att skriva brev eller vad det vara månde. Salmsons brevlappar röra aldrig annat än kommissioner och affärer. Hans piktur är tämligen karaktärslös och stiliseringen är vida mindre formell och diplomatisk än vad man av honom kunde väntat. Gegerfelt skrev aldrig — det lät han sin hustru göra. Jag blev därför icke så förvånad när en autografsamlare sade mig att Gegerfelts brev betalades ganska bra (i motsats till mina) emedan de voro nästan omöjliga att påträffa. I sammanhang härmed erinrar jag mig en diskussion bland dessa artistkamrater på Café de l'Ermitage och som rörde kommatering i svensk skrift. Sanning att säga visade diskussionen stor begreppsförvirring på området, endast Gegerfelt tycktes vara klar och kategorisk om än hans åsikt inte sammanföll med svenska akademins: »Det enda rättesnöre jag följer i avseende på kommatering», sade

han, »är att det alltid bör stå komma efter — 'och'!»

Hagborg hör icke till dem som ha sitt nöje vid skrivbordet; hans brev äro merendels nedkastade i allra största hast, pikturen full av slängar och punkter som göra skriften svårläst. Hugo Birger däremot — när han väl betvingat sin bekvämlighet — är road att brodera och gör detta spirituellt och lekande. Per Hasselberg var, i synnerhet under den senare oppositionsperioden, rätt omständlig i sina brev, men han är icke någon berättare i den pittoreska stilen, snarare en tänkare och reformator. Han var autodidakt och man märker detta ofta nog i hans satsbildning. Han tänkte intensivt, men med en viss tyngd, man tycker sig liksom höra hur det knastrar i hjärnbarken.

Alltsom åren skrida innehålla breven mindre skildringar ur kamratlivet men mera affärer och kommissioner; sällan ges tid till utflykter utanför det nödvändigaste.

HUGO BIRGER

Som jag i det föregående omtalat gavs tvenne perioder av kamratlivet i Paris, då ungdomens livskraft var nära att jäsa över bräddarna. Den första infaller 1879—81, de år som Josephson och Birger bo samman i rue Gabrielle på 'la Butte Montmartre'.

Skilsmässan inträffar när Josephson reser till Spanien, men blir inte långvarig, ty även Birger styr kosan söder ut och vännerna råkas i Sevilla. Under mellantiden har denne senare bott som gäst hos svenske köpmannen Dyberg i Paris, gemenligen »Ukke» kallad. Dyberg var en hygglig själ, trivdes bland konstnärerna liksom de med honom. Han var den personifierade välviljan, och, när det stod i hans makt, skaffade han artisterna spekulanter samt köpte själv någon gång av sina målande vänner. Hans ungkarlsvåning i rue de Rome betraktades nästan som ett gästgiveri med fri förtäring. Ofta övernattade gästerna. Våningen var belägen på nedre botten och då man nattetid

inte ville besvära portvakten att öppna så gick man in och ut genom fönstren. Detta föreföll emellertid traktens poliskonstaplar misstänkt och blev förbjudet, men trafiken fortgick och polisen hotade att skjuta på envar som ertappades med överträdelse. Om på trots — det vet jag ej — men de oförvägna nordmännen läto sig inte så lätt skrämmas, tills att en dunkel natt, då manövern upprepades, gatan ekade av pistolskott riktade mot de flyende nattsuddarna. Ingen skada skedde, men man bekvämade sig numera att oroa portvakten med det obligatoriska »Cordon s'il vous plait»!

I den krets som samlades kring det Dybergska middagsbordet hade vid denna tid inträffat konstnärernas blivande och livet igenom trofaste krönikör »Spada» (alias Janzon), och vilken som korrespondent till Stockholms Dagblad deltagit såväl i kriget mellan Ryssland och Turkiet som ock i det Egyptiska fälttåget mot Arabi Pascha. Efter vad han berättade, hade han i detta senare alltid hållit sig i första ledet eller helst något stycke framom fronten, detta icke av någon klandervärd dumdristighet, utan av en den lovvärdaste självbevarelseinstinkt. Han hade nämligen hastigt nog gjort den erfarenheten att fiendens kulor alltid gingo

över huvudena på soldaterna i täten. Han medförde från kriget en arabisk kanonkula, vid vilken han var så fästad att trots många och energiska försök, han aldrig lyckades finna en köpare som ville betala det höga pris, han satte på denna suvenir.

Spada var lättjefull i alla livets situationer utom när det gällde att bli bjuden på mat eller dryck eller han tvingades att genom en kupp, en vadhållning eller dylikt skaffa mynt till så kallade fickpengar. — Som ett prov på hans aktivitet i sistnämnda hänseende har berättats mig om bröllopsmiddagen, vilken Ukke Dyberg bjöd på i anledning av Karl Nordströms vigsel med Tekla Lindeström.

Middagen var beställd på en av restaurangerna i Surêsnes och belägen vid stranden av Seine. I avvaktan på densamma gjorde gästerna, bland vilka Spada befann sig, en liten lov utefter flodstranden. Dagen var varm och som vanligt den vackra årstiden myllrade glada människor både till fots och i båt i denna lyckliga nejd.

Då stannade plötsligt Spada och vändande sig till Dyberg sade han: »Vad får jag om jag kastar mig i Seine med kläderna på och simmar till nästa strand och tillbaka?»

Skrattande svarar Ukke: »Du får hundra francs!»

Spada: »Är det säkert?»

Ukke: »Ja, ta mej fan!»

Spada: »Har du hundra francs på dig?»

Ukke: »Ja visst!»

Spada: »Får jag se?»

Och Ukke visar honom en hundrafrancssedel.

Spada: »Vill du lämna sedeln åt Nordström, ty om jag verkligen kastar mig i med kläderna, så vill jag inte sedan bli lurad på konfekten!»

När Ukke överlämnat i Nordströms säkra förvar den åtrådda sedeln, gav Spada sina vänner en vänlig nick, liksom sägande att nu voro de kuggade och sedeln hans. Utan ett ögonblicks tvekan kastar han sig handlöst i vattnet och simmar fram och åter allt under den tusenhövdade, söndagsfirande publikens högljudda bifall. — Våt som en svabb inträder Spada i restaurangen, får av kyparen låna en ledig frackkostym, betalar därför i dricks fem francs och stoppar hela nittiofem i sin ficka som ren förtjänst. Utom den goda aptit han fått utav badet! Och som även den måste bekostas av Dyberg.

När dagen var inne för Birgers avresa till Spanien samlades, efter långt i förväg utsända inbjudningar, en stor skara vänner till dejeuner-

dinatoire i hemmet vid rue de Rome. — Förväntningarna, högt spända på festlighetens glädje och glans, överträffades av verkligheten och efter ett par stojande timmar hade man hunnit den punkt då tid och rum ej existera. Lite var, kanske Birger allra mest, hade totalt glömt bort att han skulle resa till Spanien — Då får någon liksom av en slump sitt medvetande åter, kastar en blick på uret och skriker: »För fan, nu måste vi ge oss utav, om vi ska hinna med tåget!»

Minuterna voro dyrbara; ännu var icke en enda kappsäck packad. Men med den livskraft vinet skänker, kastade sig bordssällskapet över Hugos effekter, medan ett par kamrater rusade ut på rue de Rome att skaffa droska. En, endast en, men dock »fiacre à galérie», kunde uppdrivas och snabbare än man hinner beskriva hade såväl kappsäckar, kamrater och resenären själv stuvat sig in i droskan och utanpå, på kuskbocken, på taket och baktill. De sista fingo klänga sig fast vid dem som redan hängde utefter sidorna och i rasande fart skramlade ekipaget ned till Gare de Lyon.

Den som önskar närmare detaljer om denna äventyrliga avfärd rekommenderas Karl Nordströms relation därav i Konstnärsförbundets

årsskrift år 1900 under rubriken »När Hugo for till Spanien».

*

Äventyrliga färder voro för Hugo ej ovanliga. Så hade han tillsammans med ett par kamrater, Ingel Fallstedt och Albert Lindström, under sommaren 1881 gjort en resa — hals över huvud — för att hinna närvara vid det stora skandinaviska konstnärsmötet i Göteborg. I Köpenhamn lärer den muntra trion ha suddat, ty de kommo för sent till den ordinarie båten till Sverge. De lyckades emellertid få hyra en liten öppen bogserare och — i stormen som rådde — var det nära att de kapsejsat. Alla tre voro nödsakade att under överfarten hjälpa besättningen hålla skrovet läns. — Åtskilligt försenade hunno de dock närvara vid mötet, där berättelsen om deras energi och äventyr ökade välkomsthälsningarnas intensitet. Birger och Fallstedt, lika uppburna som stimulerande sällskapsmänniskor som i egenskap av duktiga konstnärer, tillhörde mötets ledande personligheter. Köp och beställningar regnade över mötets deltagande konstnärer och Birger kunde återvända söder ut med många beställningar på fickan.

Alhambra, där vi ett halvår senare finna vår

målare, lämpade sig alldeles förträffligt som pied-à-terre; här hade Birger i sin omedelbara närhet fullt upp av motiv, han behövde icke besvära sig med något sökande.

Birger, som till intellekt och fysik hörde till de vaknare, hade dock en avgjord motvilja mot de ansträngningar, som äro förknippade med förberedelser till måleri, och det krävdes ibland många dagar innan han kom sig för att iordningställa grejor och allt som fordras innan man kan gripa sig an med själva arbetet. »Om jag vore rik», suckade han, »skulle jag alltid hålla en lakej som uträttade allt det där och som även fick teckna upp motivet på duken, så att jag bara hade roliga görat själv — att måla. — Och han — lakejen — skulle få bli min liv- och husmodell, i nödfall även för kvinnliga figurer.»

Modellerna tog Birger ur sin närmaste omgivning: hans elev, hans fästmö (hotellvärdens dotter i Alhambra) och dennas syster — dessa återkomma ofta på tavlor och studier från Alhambra. När han gjorde några månaders avstickare till Tanger hade han som ressällskap dessa modeller. Han målade visserligen några infödingar såsom i tavlan »Vattenförsäljare i Tanger», men den större duk han fullbordade

i Afrika var »De landsflyktiga» — återgivande samma vänner men i en något dyster situation (möjligen penningknipa). Även framgent repeterade han ofta samma fysionomi — hans älskade hustrus, den vackra Mathilda Gadeas — och anmärkningar hördes mot denna monotoni.

Då beslöt Hugo, när han stod i begrepp att börja sin största målning, l'Oeuvre, »Frukosten hos Ledoyen», att som förgrundsfigur placera en professionell parisermodell. När jag besökte honom i Paris, i rue Bayen, där tavlan stod upplagd och förgrundsmodellen redan färdig, sporde mig fru Birger om jag fann likhet mellan henne och den målade figuren. »Ja, visserligen inte porträttlikt, men man ser att madame har setat modell.»

»Voyez, Ugo! — Du skulle ha tagit en blondin, ty alla brunetter komma att likna mig — Nu kommer man att säga att det är jag som går igen — il faut la changer!»

Och Hugo »changerade» åtskilligt och till yttermera visso satte han sin hustrus porträttlika profil i närheten så man kunde kontrollera rätta förhållandet. Tavlan i sin helhet är, rent fysiskt sett, ett stort kraftprov och visar att lättjan, även Birgers, kan övervinnas, när uppgiften är eggande.

Birger hade det bra ställt i Alhambra såtillvida att motiven lågo inom närmsta räckhåll. Själva hotellet »les Suetes Suelos» gav visserligen ett rätt så prosaiskt intryck — samma lokal där Washington Irving förlagt huvudscenerna i sin romantiska bok. Men strax utanför detsamma öppnar sig »Alamedan», denna förtrollande dalgång och park, full av bäckars sorl, jättehöga almars sus, aldrig tröttnande näktergalars kärleksdruckna roulader. Och runtomkring idel pittoreska partier, moriska portar, skuggade av silverstammiga plataners eleganta bladverk. Från denna alameda hämtade Birger flera motiv till tavlor som sedan hamnade i Göteborg.

Likaså välbeställt var det ej med magens tarv. Hotellets kök var i likhet med de flesta spanska hotellens fordomdags prövande för en nordbos smak och Hugo var en gourmet av icke vanliga mått. Både hans brev och hans muntliga berättelser kretsade kring läckerheter, och Brillat-Savarin var för honom redan som yngling en intim bekant. Hans kulinariska ingenium var fullt ut lika utvecklat som hans måleriska och bordets understundom invecklade situationer redde han alltid behändigt, ja snillrikt.

Han berättade, att en gång var han dock nära att komma till korta. Det var på överresan till England och då han råkat placera sig vid middagsbordets ena kortända, visavi kaptenen, som hade sin givna plats vid den andra. Han visste ej att detta obligerade att skära steken. Nå, Hugo kunde skära både rostbiff, oxstek, kalvstek och mycket annat, men när man vid middagen hunnit till denna rätt — le roti — framsattes framför Hugos plats ett stekt vildsvinshuvud! Han måste uppbjuda all förmåga att dölja sin förbryllan och för att vinna tid började han noga undersöka skärningsredskapen. Nöden är uppfinningarnas moder: Birger vände sig till sin granne, en engelsman, och förklarade att i Sverge ha vi vårt alldeles speciella sätt att skära och servera vildsvinshuvud och vilket nog inte skulle gillas av de resande i engelska kanalen. Därmed skisserade han några hugg åt galtens öra och underkäk, men hejdades av engelsmannens: »Oh, no sir, inte på det viset!» Och britten, som inte blott var familjefader men även, som det framgick senare av hans vildsvinshistorier, passionerad jägare just av detta villebråd, upplyste Birger demonstrerande: »In England we do always so and so and so — och vidlyftigare direktiv be-

hövde inte Hugo för att med sådan glans och lätthet absolvera provet, som om han hela sitt liv inte gjort annat än styckat stekta vildsvinshuvuden.

För att ersätta bristerna i köket på Suetes Suelos lät Hugo införskriva en hel del kolonialvaror. »De andra gästerna måtte ha trott att jag var någon halvtokig engelsman — och sanningen var att min plats vid bordet såg ut som ett apotek med alla de mystiska flaskorna, innehållande soya, senap, engelsk och fransk och Gud vet allt —»

*

Birgers stora arbete under vistelsen i Alhambra var »la Feria», en beställning för tio tusen kronor av Pontus Fürstenberg, som därigenom berett Birger ekonomisk möjlighet att företaga sin spanska resa. Ja, inte blott Hugo, utan även Hugos pappa! Denne, som varit litograf och länge laborerat med ett ägande etablissemangs dåliga affärer, tog vid underrättelsen om den frikostiga tavelbeställningen sin Matts ur skolan, sålde eller skänkte bort den litografiska anstalten, belägen vid Fredsgatan i Stockholm, inskeppade sig på en lastångare med kurs på Cadix, därifrån några timmars järnväg

till Granada förde honom i den, tack vare mecenatens frikostighet, från ekonomiskt betryck beständigt — så trodde han — sorglösa tillvaron. Summan, tio tusen kronor, var nämligen i hans föreställning så hårresande stor att den kunde räcka till som livstidspension för icke blott son och sonhustru, utan även honom själv i egenskap av älskad far och svärfar.

Jag stod i korrespondens med Birger vid denna tid och om denna hans afrikanska visit bevarar ett av hans brev till mig åtskilligt. Han skriver ifrån Tanger i december 1883:

»Tack för ditt brev och utlägget i Grez! Jag skulle nog sända dig liquiden om jag ej vore i samma predikament som mr Micawber; 'i en tillfällig saknad av de lumpna penningarna, nu som alltid i ett exceptionellt tillstånd av brist på pecunia!'» (Detta tillstånd var snarare kroniskt hos brevskrivaren, som hörde till det slags ekonomiska begåvningar som ge ut relativt stora summor för mycket klena resultat eller som man säger: pengarna försvann utan att man visste vart de togo vägen.) Efter denna inledning om affärerna fortsätter min vän med skildringen av livet i Tanger: »Aldrig i mitt liv har jag på en gång sett så mycket

målerier, varje figur är en utsökt Rembrandt, Velasquez eller Ribera, ja, bättre och nymålad sen, man är riktigt rädd att det skall damma på det oljeglänsande 'studiehuvudet'. Dumt gjorde du som ej tog din säng och gackade, ty här i Tanger är idealiskt sk—tigt och plastiskt på en gång, men sk—tigt, skönt sk—tigt! Cobolt och elfenbensvart med små klickar av blanc d'argent här och där, damasfernissa utefter biceps och triceps och fullt av sprickor i duken, jag menar naturligtvis i pantalongerna. Husch så skönt. Barbenta ända upp till naveln och ingenting på ryggen annat än ett gammalt bockskinn och fyllt med vatten och som ser ut som det skulle vara målat med Vollons bekanta trics med handsken — du vet ju att det är på det viset Vollon gjort sig ett namn.

Kors i all världen såna läppar på den där negressen — hon skulle kunna kyssa upp ett helt regemente från andra livgardet. Hennes tryne liknar de japanska vidundren eller maskerna. Fy fan! Men modeller äro de, riktiga modeller och ej sådana där pariseritalienska från Batignolles. Det är för dj—t. Jag håller på att måla en vattenbärare, bitume och ultramarin, casselerbrunt och mörk cadmium numro

tre från monsieur Michodière, du vet av Ottoz' bästa.

Det är allt som behövs!

Staden Tanger uppifrån sedd ser snygg och prydlig ut — mest chremservitt — men kommer man väl in i gatorna, så, ja, då är en bonne rhume de cerveau att rekommendera.

Negrerna äro sublima, svarta 'raclures de palette' och seg mastixfernissa och siccativ de Haarlem. — Huschiamej! Vilken dynga!

Inte desto mindre anser jag att du bort komma hit, ty fan ta mig jag tror man kan komma i ett bättre land. Det är paletternas förlovade land! Tro mig!

Dietrichson med 'novia' har jag i släptåg och ha vi hyrt oss ett fyrkantigt hus med fyra rum och kök och dass och hönshus. På taket har man utsikt över havet, så att om någon Uriahs hustru hade lust att ta sig ett bad, så vore det lätt att sätta sig in i gubben Davids situation. Kring mitt fyrkantiga hus har proprietären förlagt en storartad jaktmark med mycket buskar och snår, samt kring och under de ståtliga palmernas rötter har han placerat en myckenhet jord som sträcker sig ned till havsstranden. Ovanför trädens toppar ha vi en hel del fåglar som ingå i kontraktet och

äro min personliga egendom under de fyra månader jag ämnar uppehålla mig här i Marocko. Huset är möblerat och kostar i ett för allt etthundrasjuttiofem francs i månaden, loppor och andra husdjur, bidragande till hemtrevnaden, inberäknat. Mitt faktotum, Hadji Abderrahman ben Muhammed, är en mästerkock och finner nåd för mina ögon. Styv! Talar franska, spanska, arabiska som en — arab! Har ej setat mer än några år i fängelse och stjäl och ljuger bra mycket mindre än ett par andra araber som jag blivit intim vän med. Han har gjort upp ett pris för hushållet och överskrider detsamma endast varannan dag; dessutom befolkar han vår domän med en mängd andra morer, en för att göra rent på dass, en för att slå ut p.; en för att bära in dem, en för ett, en för ett annat, jag vet ej hälften; de äro legio. 'Man är väl betjent', som Zachrisson sade och lade accenten på sista e-et. Ja, käre bror, hit skulle du komma på en tid och ta Spada med dig, dazu.

Hälsa nu honom och dig själv alldeles odrägligt och önska dessa båda 'ett gott nytt år' och ett öppet liv, ej till förglömmandes åt Janne.

Hustru min hälsar dig så sött och beklagar

att hon ej gått in i Syrach. Hur går det med Syrach?[1] Har Josef kommit åter? Svara därpå, är du snäll och värd ett mycket, mycket kortare brev nästa gång. Den här gången får du dras med sattyget, ty det regnar ute! Till middag få vi ris à la Valenciennes; om du kunde höra vad jag smackar vid tanken därpå. Gud signe Hadji Abderrahman! — — —»

*

Hugo Birger hade i Alhambra förlovat sig med hotellvärdens dotter, Mathilda Gadea, och efter åtskilliga besvärligheter med protestantiska myndigheter blivit vigd för första gången i Gibraltar (det återstod honom sedermera ännu två vigslar: civil och katolsk, och dessa ägde rum något år senare i Paris). En ung norrman, Dietrichson, som legat i Rom och studerat att bli målare, blev efter ankomsten till Paris alldeles betagen i Birgers såväl personlighet som konst, följde honom i allt, trogen som en skugga. Han for, även han, till Alhambra, kunde visserligen inte förlova sig med Birgers fästmö, men friade och fick ja av hennes syster, Paulita, gifte sig

[1] Syrach var en vinkneipe vid rue de Seine, där kamraterna träffades alla onsdagar. Josephson var president i orden Syrach.

protestantiskt i Gibraltar och for med Birger till Marocko. Samtidigt med mästaren återkom han 1884 till Paris. Birger blir skral, Dietrichson blir skral, Birger får lungsot och dör, Dietrichson får lungsot och dör, ungefär samtidigt. Det enda vari han ej lyckades likna sin avgud var konsten att måla.

*

Den stora beställningen »La Feria», varpå Birger använde sin mesta tid i Alhambra och varom då och då ankomma några underrättelser till Paris, var äntligen färdig att sändas till le »Salon de Paris». — Tavlan ingår numera i Fürstenbergska samlingen i Göteborgs museum. Någon odelad entusiasm väckte ej denna duk hos pariskamraterna och på salongen fick tavlan ej plats på cimaisen. Någon succé blev det ej, och Birger är mycket orolig för följderna samt tillskriver mig och ber att jag helt uppriktigt skall säga min mening om »la Feria», vilket jag också gör efter bästa förmåga.

På detta svarar han den 23 maj 1884.

»Hederspojke! — — —

Du har nog rätt i att undertecknad är litet för tunn i behandlingen. Det kommer kanske

av att jag sällan eller aldrig målar om, utan består mig så mycket som möjligt med prima, det vill säga som det blir i första hugget, så låter jag det vara. Det får då något akvarellartat. Nästa gång skall jag väl laga att jag hugger i med litet grövre tag och vildare penselföring.»

Det var emellertid inte blott färgens tunnhet och penselföringen jag anmärkt på. Jag fann att Hugo behandlade även levande föremål såsom »nature morte», stilla, död natur, kopierad bit för bit — han som i Paris haft så flott och bred, men ändock elegant pensel. Saken var nog den att han i Spanien inspirerats mindre av Goya, Velasquez och andra gamla, stora mästare än av de på modet varande spanska konsthandelsmålarna. Han blir allt vassare i konturen och petigare i detaljen — det är först när han efter den fleråriga spanska vistelsen åter sitter i Parisateljén som han återfår sin forna fraicheur i den allbekanta duken Konstnärsfrukosten hos Ledoyen (nu i Göteborgs museum).

Året 1884 slutade med en tilldragelse som gjorde ett så hemskt intryck att vår vän packade ihop sina grejor och for tillbaka till Paris. I själva juldagarna skakades Alhambra (och Gra-

nada) av en fruktansvärd jordbävning, varefter befolkningen störtade ned på slätten, la Vega. Birger och Dietrichson med fruar och gubben Peterson, Hugos far, tillbringade här fem dygn i en åkardroska innan de återvände till Suetes Suelos och då för att packa kappsäckarna.

Om händelsen skriver Birger:

»Jordbävningen på juldagens afton klockan nio hör till de episoder i mitt liv», skriver han, »som, om jag får leva aldrig så länge, aldrig skall kunna glömmas. Det skall alltid lämna en dallring i min själ som säkert torde komma att utöva ett hälsosamt stävjande inflytande på mig. Tanken på den tar bort all tvärsäkerhet och sätter i stället en blid, beskedlig och helt ödmjuk känsla, som kommer mig ofrivilligt att stirra i höjden — när blir det min tur?

Ja, gamle gosse, sådana passager i livet rensar blodet och sätter det i omlopp på ett visst besynnerligt sätt. Både det romantiska och det banalt prosaiska upphöra och den omutliga, gräsliga verkligheten skjuter ut sin rimfrost överallt, varest jag försöker se tingen poetiskt, tragiskt eller ljust eller på vanligt tarvligt vardagslunksmaner — med en axelryckning, en toddy eller knappast det — — —»

Muntligen berättade Birger, när vi några

veckor efter tilldragelsen råkade honom i Paris. »Jag befann mig ännu kvar i matsalen efter vår juldagsmiddag medan min hustru gått upp i övre våningen, där vi hade vårt sovrum. Med ens och utan föregående varning började hela huset att gunga, middagsbordets glas och servis föll i golvet och saken stod klar: Jordbävning! Så fort jag kunde, rusade jag upp för trapporna till Mathilda. Huset vaggade som ett skepp i sjögång och i de labyrintiska korridorerna kastades jag från ena väggen till den andra. Äntligen hann jag dörren till Mathildas rum — hon låg ovanpå sängen, i vanmakt, men gudskelov oskadd.»

Redan förut under spanska resan hade en naturkatastrof inträffat: Översvämningarna i Murcia, vilka anställde enorma skador, till vilkas lindrande man lite varstädes utanför Spanien insamlade bidrag. De franska konstnärerna utgåvo en illustrerad skrift: Paris—Murcie, vars nettobehållning kommo de av olyckan drabbade till del. Från Birger fick jag i anledning av detsamma ett bevekande brev att intressera kamraterna i Paris att göra något liknande, vad franska kollegerna uträttat. Han skriver: »Även vi svenskar böra uppbjuda våra krafter att bispringa landsmännen till Velasquez, Goya, Ri-

bera och andra storgubbar», och föreslår en illustrerad publikation med frivilliga bidrag från konstnärer och skriftställare. En sådan kom också mycket snart till stånd och bar titeln »Från Seinens strand», och trycktes (åtminstone klichéerna) i Paris. Titelvinjetten ritade Carl Larsson: Birger som bläddrar i en väldig portfölj med Mathilda i spansk kostym stödd mot hans skuldra samt något i bakgrunden Spada författande (med en viss ansträngning) bidrag till numret. Första sidan har en förnäm reproduktion: »Carmen», tuschlavering av Edelfelt, bland det bästa denne konstnär gjort.

Förutom de allra flesta svenska konstnärerna i Paris — även några för tillfället i Sverge — lämnade norrmän — Werenskiold, Skredsvig bland andra — bidrag. Publikationen hade framgång och man kunde snart skicka en summa till hjälpkommittén i Murcia. Själva titeln: »Från Seinens strand», varunder kolonien gjort denna gemensamma ansträngning, användes för den första utställning som våra parissvenskar gjorde i Stockholm — mars 1885.

Vistelsen i Spanien, så full av upplevelser, arbete och personlig lycka, kan dock icke sägas ha varit i lika hög grad utvecklande för Birgers måleriska stil. Beställningar, hur efterlängtade

och behövliga för ekonomien, lägga ofta ett tryck och tvinga konstnären att se sitt strävande inte bara med sina egna ögon, men även — fastän detta icke alltid står klart för honom — med beställarnas. Birgers breda föredrag under den period i Paris då han målade »la Toilette» får vika för ett vassare, mera utpetat, och i hans utveckling motsvarar denna fas ungefär vad som inträffade med Zorn under dennes engelska sejour. Birger kunde visserligen aldrig förlika sig med impressionisterna och deras upplösta konturer, men i stället för att ta intryck av de levande spanska konstnärerna på modet som arbetade för konsthandeln, hade han väl bättre följt sin naturliga smak, om han inspirerats av de store döde, som han ju dock skänkte sin varmaste beundran.

Jordbävningen, som jagade honom och hans familj, hustru och far, ävensom eleven och dennes fru från Suetes Suelos ut på la Vega nedanför Alhambra och sedan till Paris, hade när allt kom omkring en utomordentligt lycklig följd för Birgers konstnärsskap.

När han hunnit ordna sina penater vid rue Bayen, lade han upp den duk som skulle utgöra det bästa vittnesbördet om hans stora måleriska begåvning.

Men vistelsen i Paris blev ofta förmörkad av bekymmer, dålig ekonomi och klen hälsa.

Hugo hade att sörja för icke allenast sig själv och sin hustru, men även sin gamle far, som bodde hos honom i Paris, vid Place Wagram. Våningen med ateljé var dyrbar i detta dyra kvarter (nära Triumfbågen), och han hade nödgats förhyra densamma, emedan trapporna (fem!) voro försedda med mattor — ovanligt i Paris — ett villkor för att fadern, som gick på kryckor, skulle kunna ta sig upp och ned. Några beställningar, som bort inbringa penningar så snart tavlorna kommit köparna i handom, hade råkat ut för missödet att förirra sig i främmande land. De kommo slutligen till rätta, varom jag — då bosatt i Stockholm — underrättar. Hugo tackar: »Hiskligt hygglige broder! Du har gjutit balsam i mina heta, svedda, röda sår genom den senaste lenande, lugnande levande episteln! Herre, min Gud, vilken lisa det gav mig. I två och en halv månader har jag scriblerat, frågat per telegraf och per post, muntligen överhopat vänner och ovänner med uppdrag, explikationer och diplomatiska utläggningar i och för de två oåtkomliga tavlorna. I brevkort, timbres och telegram har jag ätit upp mer än vad fyra tryfferade

kalkoner hade kostat, och du vet vilket värde jag sätter på de små söta fåglarna. Emellertid noch einmal, tack och heder!»

Vid sin sida hade Birger lyckan att äga en öm och uppoffrande maka, vars bekantskap kamraterna fingo göra vid parets bosättning i Paris. Den som hyst föreställningen att »spanjorska» var detsamma som en eldig men för det yttre helt upptagen varelse fick denna grundligt korrigerad. För den vanliga turisten i Spanien kanske detta begrepp om spanjorskans karaktär ofta nog förefaller motiverat. Men i själva verket är det icke alltid så. Senor Bacariza som vistades i Stockholm i och för iscensättningen och dekorationerna till »Carmen», uttalade till undertecknad sin bestämda gensaga: »Vi äro visst icke 'eldiga' utan ha ofantligt mycket av svenskens reservation — något som gör att edra landsmän och mina förstå varann i känslosaker.» Och Mathilda Gadea, denna Andalusiens dotter, föreföll redan vid första bekantskapen att äga många betingelser för att utmärka sig genom samma dygder som man anser vara speciellt nordiska. Hennes yttre var sydländskans med vissa drag som talade om att hon var från ett land där det moriska inslaget alltid gör sig påmint. Hennes hy var av

denna jämna blekhet som man sällan finner annat än i södern, och hela hennes sätt att vara och röra sig antydde en gammal kultiverad ras.

Hon blev trenne gånger vigd vid samme make. Första gången i Gibraltar. Då kontrahenterna voro av olika trosbekännelse fanns i Granada ingen möjlighet att få giltig vigsel, varför man måste söka sig ned till engelskt territorium, Gibraltar. Familjen i Alhambra var mycket ogynnsamt stämd mot detta förfarande som i deras tanke inte var att betrakta som giltigt och Mathildas broder, vilken av Hugo anmodades medfölja i egenskap av familjens vittne motsatte sig på det mest energiska sätt att medverka vid spektaklet. »Jag måste sätta honom mot väggen och hota med revolver», berättade Hugo, »innan vi lyckades få honom till sällskap.»

Om den protestantiska vigseln förrättades samtidigt med den civila eller strax efter ankomsten till Paris, har undfallit mitt minne. När Hugo insjuknat i tyfoidfeber och därunder sköttes förutom av sin fru även av en fransk »soeur de charité» hade denna senare, som var bekant med förhållandet att makarna inte blivit vigda av katolsk präst, hjärtlösheten att aldrig

titulera fru Birger annat än »mademoiselle». Ännu konvalescent underkastade sig Birger emellertid denna tredje konfirmation av sitt äktenskap, och lättade därmed ett tryck på sin älskades samvete. Barnfödd, där en gång Isabella catolica förde spiran, hörde krucifixet och madonnabilden med den brinnande lampan till de prydnader som aldrig saknades där Mathilde slog sig ned. Och om allt annat tillät fritänkaren Birger sina vänner och kamrater att skämta. Men detta: hustruns rörande och fasta tro på symbolernas djupa och nästan gripbara inverkan i det mänskliga livet, tålde han aldrig att man vidrörde annat än med samma respekt, han själv hyste för allt som var hustrun heligt.

*

Birger var en entusiastisk själ och han kunde glädja sig åt kamraternas framgångar som om de varit hans egna. När han fått underrättelse att författarens tavla »Lecture du Soir» (numera i Helsingfors' museum) erhållit belöning på salongen 1884 skrev han från Granada den 2 juni:

»Hipp, hurrah! Senoran och moi-même hippa av bara fan. Skål din gamle krubbitare. Lilla

frun skålade för dig på svenska: 'Mina herrar och damer förene sig å drick en skål för herr Pauli, skål', som hennes ord så skönt föllo. Dietrichson instämde och jag gastskränade, så att engelskorna i hotellet höllo på att få 'miss'-fall.» — Han hoppas att Spada skriver ett svassande brev till Stockholms Dagblad om evenemanget: »Hälsa Spada, han om någon bör ha talan i konstfrågor, ty första villkoret för att kunna bedöma är att veta med sig själv att — man ingenting begriper. Då först bör man kunna klämma fram med några snusförnuftiga för och emot.»

*

Hugo Birgers hälsa blev lika skral, som hans kassa vid ingången av det år som blev hans sista. Han skriver i början av januari: »Jag är fullkomligt läns, och så till på köpet rheumatisme — sciatique — douleurs infernales — morphine — mince alors!» — Men humöret är inte knäckt, han hoppas bättre tider och gläder sig åt att kunna få bli gäst i vårt blivande hem: »Jag är ingången i de sju magra åren tycks det, fy fan ta mig; både mina vador och biffstekar äro av tunnaste beskaffenhet. Hoppoms att de sju feta åren må komma åter

med sparrisen och 'les artichauds', ty farsgubben har signalerat både det ena och det andra vid 'Nilfloden' hos Potel & Chabot.

— — —

Nå du själv, gamle gosse, hur står det till med hälsan och — kärleken? Mest det sista. Jag riktigt längtar att få sprätta med bakbenen så pass, att jag än en gång finge se ditt väna viv — noch einmal. Det kunde gaska opp en gammal ynkrygg — men för fan, raska på gamle gosse — smäll till nu i vårbrodden, då violetterna stinka så skönt, och luften ryker av frömjöl — salix daphnoides! Herre min Gud, vad det ska bli trevligt att få leka främmande hos M:r och M:me P.»

Detta blev honom ej förunnat. Efter en mycket prövande vinter och vår avtogo krafterna märkbart.

Birgers hälsa hade aldrig hört till de solida. Redan 1883 skriver han att den är skral, »men nämn ingenting därom för pappa» — son och far levde i och för varann, och han ville inte göra gubben orolig.

Han hann emellertid att vara med om den härligt upprörda tid, då Opponenterna gjorde sin utställning i Stockholm 1885 och Konstnärsförbundet bildades och var en av de ivrigaste

medarbetarna i kampen, varom en del brev ännu vittna, och till vilka det måhända förunnas mig återkomma.

Efter den första Förbundsutställningen 1886, vid vars vernissage Hugo med maka befunno sig bland de personligen närvarande, återvände han till Paris. Redan tidigt följande år måste han intaga sängen, tillfrisknar, men får recidiv, och ligger sjuk hela våren. Han vårdades av doktor Axel Munthe (Puck), som, när Hugo kände slutet nalkas, hjälpte honom att komma hem, för att nå önskan att dö i Sverge. Munthe gjorde honom sällskap och bar honom från båten, som angjorde Hälsingborg, till närmaste hotell, där han följande dag utandades sin sista suck den 17 juni 1887. Han ligger begravd i Hälsingborg och hans gravvård har fått ett minne i brons av Per Hasselberg.

Förlusten av den glade, spirituelle kamraten kändes mycket smärtsam, kanske allra mest av dem som redan under akademitiden tillhört hans intimare umgänge.

Carl Larsson skrev följande vid underrättelsen om Birgers frånfälle:

»Ja, käre, gamle vän, så är det också med mig. Jag kan alls inte ännu fatta det. Vi ha ju älskat varann som bröder och ha vi gnabbats

någon gång, så har det också varit som bröder. Jag menar oss några få som sedan piltåren hållit ihop och kämpat samma strider med mer eller mindre 'flax'. Och Birger, vår gamle Hugo, var en av de bästa av oss. Ser du, han var en rar gosse som älskade oss andra, som kunde entusiasmeras, som kunde göra galenskaper. — Minns du när han höll sina energiska tal, när han skrattade så ögonen lyste på honom? Och som du säger: att nu aldrig få se honom mer! Ja, det är ohyggligt.

Du frågar om jag var i Hälsingborg. Ack, hur gärna höll jag på att säga — Nej! Vi väntade honom till Göteborg och jag, som ej hade tid att vänta längre, for ned till de mina, där jag först för två dagar sedan av Krumlinde fick veta det och då var han redan sedan två dagar begravd. Annars, kan du väl tänka, hade jag skyndat dit ned.

Ja, kära du, vi ska ju samma väg, via Hälsingborg eller annan ort anno 1887 eller något annat nådens år. Qui vivra verra — qui mourira, mourra! Merde! Vi leva ännu så länge! Så låtom oss hugga i. Så glömmer man ej så lätt bort oss när vi en gång hoppat in i alltet.»

CARL LARSSON

Under sin första Parissejour var Carl Larssons begåvning inte så uppskattad som man vant sig finna under hans akademiår. De äldre parisarna — en Salmson och Gegerfelt — kunde inte förstå att vi, C. L:s kamrater, satte ett så stort värde på honom: han var inte »seriös». Med andra ord: han fantiserade, tecknade ur minnet, gjorde kompositioner, hade inte rätta uppfattningen, var inte modern. Ett skrupulöst naturstudium, en modell som surrades fast i en bestämd position, man måste knoga utomhus efter naturen där en stämning målades skyndsamt medan den varade. I detta och mera sådant var kriteriet på rätta stråten. Även vi kamrater sågo med ledsnad att C. L. verkade en smula »vieux jeu».

Han måste nu, som för det mesta, illustrera för brödfödans skull och när han äntligen lade upp en jätteduk blev denna: en epikureisk skalds sista sång till den döende solen, en duk som

aldrig blev färdig, men användes, bitvis, till andra tavlor.

Han målade ett litet porträtt av Skånberg, som man fann vara rätt fint, och några bitar under sommarsejouren i Barbizon, bland annat »Klärobskyr», en fattig pojke ger en blomma åt en fin flicka; men till världsutställningen insände han återigen en fantasi, »Amor Merkurius», kärleksguden, beväpnad med båge och — en stor penningpung.

Han reser hem för att arbeta ihop ny reskassa och är åter i Paris, därifrån han skriver till mig som låg i Rom.

»Paris 8 februari 1881.

Kära gamla Georgpojken!

En förtappad syndare i alla fall och synnerligen när det gäller brevskrivning, är det med ynkelig uppsyn och bönfallande min jag beder dig om ursäkt och överseende för min uraktlåtenhet att besvara dina kära och vänliga brev. Men ser du anden är så villig men köttet är så gruvligt svagt. Du har emellertid den trösten för ett tigerhjärta att du ej är den ende som jag kuggar i nyssnämnda väg.»

Härefter citerar han några rader ur en illustre-

rad visa som komponerades till en av våra fester efter högtidsdagen vid akademien (av Axel Borg) och som börjar med:

»Vår hjälte var en hyddans son
i trakten gick han för ett fån
men fick han tag i en bit krita
han genast började att rita.»

Sista versen som C. L. citerar inleddes:

»Ja hurra! Paris, du konstvägvisare
hurra! ty nu är jag parisare!»

»Som vår gamle vän Axel Borg så härligt uttryckte sig och från vilken jag kan hälsa dig (i förbigående sagt). Vi träffades på en ung doktor Axel Munthes bröllop med Ultima Hornberg på Fenix i Stockholm och där vi gastkramade varann och talade om dig.

Du må tro att det blev dystert i längden därhemma i vårt kära fädernesland och vad jag arbetade och försakade den sista tiden för att få respengar är en hel martyrhistoria, och min perukmakare påstod att glorian började att skönjas. Jag har gjort grand succès pyramidal med illustrationerna till 'Dödens ängel' — men

knappast succès d'estime med änglarna till Bolinderska huset — det vill säga ingen har heller sett dem, ty de hängde endast tvenne dagar på Konstföreningen och där 'gjorde de sig ej', ty de äro helt beroende på belysningen, som alla svaga karaktärer.

Vad dig beträffar vet jag att du målar 'änglar vid Kristi grav', ett skönt motiv, vilket jag tycker skall ligga bra för din röst och är jag nyfiken se om det just är den du sänder till salongen. (Så blev även fallet.)

Här är sig ungefärligen likt utom det att »Eremitaget» bytt om ägare, hyggligare än den förre. Wahlberg lär måla sköna landskap och går omkring med en lista, på vilken vi teckna våra namn under uppmaning att med tavlor bidraga till hjälp åt Boklunds änka och barn (en fasligt besynnerligt stiliserad sats den här sista — men den var så svår).

Salmson målar en hemsk tavla som föreställer en livdömds kyrkogång; det är efter de ypperligaste studier i Picardie. — Hagborg målar ett motiv från sjöstranden: invigning av en ny fiskarbåt. — Hugo stackare är för det mesta sängliggande för sin fördömda reumatism, men dessemellan målar han kokotter på det talangfullaste sätt. — Joseph knallar och fnallar på

obetydligheter. — (Här syftar C. L. antagligen på ett par småsaker, såsom exempelvis en svartklädd dam bredvid en svart kamin, målat i rue Gabrielle och mycket påminnande om ateljékamraten Birger.)

B. älskar fru Z. och modellerar en italiensk tiggargosse. — Axel Kulle är även här och är sedan tre månader sysselsatt med att söka en ateljé och sköta sin magkatarr. — Känner du Ericsson? Han målar gräsliga landskap. Skånberg var här i Paris några dar och är nu förmodligen i Italien. (Han hade rest över Havre, Gibraltar till Taormina på Sicilien, därifrån han på våren reste till Venedig och där vi kamperade hela sommaren tillsammans, som jag beskrivit i min bok »I vår ungdom».)

Du har kanske träffat honom. Hälsa honom på det hjärtligaste. Hälsa även Kronberg, Werner och Nyström. Werners adress skulle jag gärna vilja veta, men efter vad han själv sade har det sig litet svårt.

(C. L. misstar sig. Gotthard Werner besökte ej Rom under min första sejour därstädes.)

När du talar om salongsivern, bör du ej räkna mig bland dem som för den göra sig oro och sömnlösa nätter, ty nöden håller din C. L. vid näsan och tvingar mig vara trogen

min av ödet påtvingade uppgift att bliva Sverges 'Gustave Doré', 'Hony soit qui mal y pense'!

Vad de gemensamma skandinaviska fröjderna angår, samlas en hop nordbor var lördagsafton i Walter Runebergs ateljé — men vad man där roar sig med vet jag ej, ty jag har arrangerat en liten idyll i min ateljé, som har trädgård och flera rum.

Jag hade i går ett brev från farbror Jolin som skriver att fröken Carlsson är förlovad med hans son, unge doktorn Severin. Farväl så länge och var hjärtligt gastkramad av din C. L.

Min adress är rue Lepic 57.»

Egendomligt nog figurerar Carl Larsson, den gladaste bland de glada, mycket sällan i kamraternas berättelser om det stormande ungdomslivet i Paris dessa första år av åttiotalet. Han skriver att han mest håller sig i ateljén och arbetar med brödanskaffning. Mellan illustrationerna får han ibland tid att måla men fortfarande halvt fantasibilder. En rumsinteriör i stor skala med rokokostämning insänder han till salongen och blir refuserad. En del av denna duk, en fåtölj Louix XVI, använder han några år senare till en annan tavla, som föreställer

hans förstfödda flicka — Suzanne — och vilken fick cimaiseplats på salongen och har hamnat i Göteborgs museum.

Det är från något av dessa år som Larsson mottager ett brev från sin beskyddare, professor Fredrik Scholander, och vilket gör ett sådant intryck på Carl Larsson att man därifrån kan datera en omvändelse.

Scholander skriver att Larsson har så rikligt med fantasi att han i stället bör, till att börja med, sätta sig ned framför naturen och välja ett enkelt motiv, men återge detsamma med all möjlig kärlek och innerlighet.

Carl Larsson flyttar ut till Grez; han stannar till att börja med över vintern 1882—1883 och målar då som Scholander menat ett par anspråkslösa motiv, »Pumporna» och »Rimfrost», båda akvareller, insänder dem på våren till »Salongen» och belönas med medalj. Hugo Birger och undertecknad befinna oss i Grez när underrättelsen om denna utmärkelse kommer till oss, och utföra alldeles spontant en björndans till vännen C. L:s ära samt avsända telegram till Pontus Fürstenberg: »Köp Larssons akvareller, fara i dröjsmål.» Telegramsvar kommer med omgående: »Oui, Pontus Fürstenberg.»

Därmed har den s. k. Grezperioden i svensk

Pariserkonst och C. L:s speciella förhållande till mecenaten i Göteborg blivit inledda och med glans.

Innan jag går vidare i citerandet av Carl Larssons skrivna meddelanden är här på platsen att yttra något om kolonien och dess historia i Grez.

Runt kanten av den stora Fontainebleauskogen ligger en hel rad byar, i vilka artister slå sig ned under några månader att idka naturstudier. Av dessa har Barbizon vunnit ryktbarhet genom att flera av franska konstens största mästare där rett sig hem för livet. Jean-François Millet och Theodore Rousseau bodde en hel mansålder i denna by och dogo där. Frankrikes store djurskulptör, Antoine-Louis Barye även-ledes.

På motsatta sidan av den stora skogen ligga Marlotte och Montigny, som alltid hyst talrika konstnärskolonier, vilka, liksom fallet var med Barbizons, till väsentlig del rekryterades av fransmän.

Grez däremot befolkades uteslutande av främlingar; så långt jag kan minnas och hur länge jag varje särskild gång stannat i Grez, erinrar

jag mig aldrig att där ha mött en målande fransman och blott någon enstaka gång en dylik på kort, fransysk visit. Desto man- och kvinnstarkare voro utlänningarna, till största delen anglosaxare: engelsmän, irländare, skottar, amerikaner, kanadensare — och skandinaver: svenskar, norrmän, finnar — men icke danskar.

Grez ligger ej som fallet är med Barbizon, vars långa gata fortsätter i skogsentrén »l'allée des vaches», i omedelbar närhet till skogen, utan på ett avstånd därifrån av ungefär tre kilometer och sträcker sig utmed en liten flod vid namn Loing. De båda hotellen — pensions d'artistes — »Chevillon» och »Laurent» — ligga vid byns enda gata och deras trädgårdar slutta sakta ned till floden. Över denna leder en pittoresk stenbro, ofta förekommande bland motiven; en gammal medeltida kyrka, fattig och anspråkslös samt de murgrönsklädda ruinerna av ett slott eller fästning äro de enda hållpunkterna i byns profilering, som för resten liknar de flesta andra små lokaliteterna på slätten nedanför skogen. Vem som först »upptäckte» byn har icke bekymrat någon historiker att utforska, såsom fallet däremot varit med Barbizon. Grez har icke spelat någon roll annat än för oss skandinaver, kanske blott för oss svenskar och detta för-

nämligast genom Carl Larssons fleråriga vistelse på platsen.

Flodens närhet gör att atmosfären här — mer än i Barbizon som saknar vattendrag — får av fuktigheten en dallrande silverton, vilken också blivit ett karaktärsdrag i Grezskolans kolorit.

Vem eller vilka konstnärer som från början givit så att säga nyckeln — om anglosaxare eller svenskar — åt den milda tonart vari hela skolan stämt sin färg, är väl svårt att säga. Engelsmannen Hawkins målade här 1881 sin uppmärksammade och på salongen medaljerade elegiska duk »les Orphelins»: på en förfallen kyrkogård ses två halvvuxna barn, en gosse och en flicka vid varandras sida, ömt betraktande gravhällen över föräldrarna, och denna målning kunde väl passa som överstycke till en essä över skolans riktning så i färg som sentiment. Larsson var dels genom de illustrationer till Anna Maria Lenngren, han här utförde redan i början av sin sejour, dels genom sin för övrigt så framträdande smak för rokokons mera raffinerade än kraftiga kolorit, predisponerad att hålla sig till den blonda och lätta tonskalan.

Flodens stränder voro kantade av pilträd, popplar och eleganta lövträd. Ängarna hade feta

betesmarker, där byns gummor vallade var sin kossa; en och annan dunge av låga barrträd gav en mörkare valör i fondplanet och i fjärran skimrade någon fläck som angav belägenheten av en annan by. Modeller gåvos få eller inga och figurmålarna blevo i regel landskapsmålare, man satte staffage i terrängen, barn eller gamlingar eller betande kreatur. Någon scen med kraftigt manfolk torde inte förekomma i denna »skola» och är motivet undantagsvis rent figuralt, då är det någon vän eller väninna i kolonien som stått till tjänst som modell.

I längden skulle Grez verka stagnerande, så pass enformigt och begränsat som dess motivistiska horisont var dragen. Och koloriten — redan vid utgångspunkten avdämpad i ljusgrått — skulle i fortsättningen hamna i färglös blodfattigdom.

Mången duk verkar nu vid återseendet, när ögat vants vid grällare effekter, som tunnaste silkespapper, där färg icke existerar annat än i drömlik aning.

Det är klart att i mängden av arbeten som stamma från Grez, det dock finns åtskilligt som äger en viss färgmättnad — exempelvis Carl Trägårdhs — men det anförda torde dock karakterisera »skolan» till skillnad från andra.

För egen del blev jag rädd för min paletts anemi och skyndade att sen jag lämnat Frankrike och hunnit Rom välja ett motiv (romerska ammor) där jag, visserligen föga intresserad av dess betydelse som »document humain», var desto angelägnare att som ett slags motgift mot det urvattnade i Grezskolan få frossa i den hetare färgskalans cadmium, vermillon och bränd terra di Sienna.

Carl Larsson har visserligen sin Grezperiod men hans kynne är alltför personligt livfullt för att hans musa skall kvintilera en och samma stämningsmelodi. Färganslaget och föredraget ha visserligen en känd gemensamhet i alla eller de flesta hans arbeten som sett dagen vid stranden av Loing, helst om de jämföras med arbeten från hans andra perioder. Men de äga likafullt en omväxling och röja så mycken humor och skämtsamt lynne jämsides med vekt melodiska drag som genomgår Grezskolan i dess helhet, att de utgöra en klass för sig som går långt utanför Grezmarginalen.

Att uppräkna alla de svenskar som under åttiotalets första hälft studerat i Grez vore nästan detsamma som en katalog över hela generationen av målande landsmän i Frankrike.

Jag hade redan på sjuttiotalet gjort en pro-

menad från Barbizon till Grez utan att finna några svenskar på senare stället men väl i det närbelägna Marlotte — Oscar Törnå, Carl Hill och andra. Det är först med åttiotalets början kolonien debuterar för att starkt förökas under de närmaste åren. Av de äldre, Salmson, Forsberg, Gegerfelt m. fl., fann man ingen. Av mina akademikamrater besökte Hagborg icke Grez och Josephson kom endast dit ett par gånger, men utan målargrejor; stämningsmåleri, gråmåleri och pleinairism hade föga intresse för honom.

Men för resten kommo alla ur båda årsklasserna dit. Utom Carl Larsson och underteckknad: Hugo Birger samt Richard Bergh, Nils Kreuger, Karl Nordström, Bob Thegerström, Georg Arsenius, Ivar Nyberg, Carl Trägårdh, Oscar Cantsler; fröknarna Julia Beck, Gerda Rydberg (gift Tirén), Tekla Lindeström (gift Nordström), Karin Bergöö (gift Larsson), Emma Löwstedt (gift Chadwick). Många andra ej att förglömma.

Även August Strindberg med familj var i flera månader sommaren 1883 gäst i pension Laurent. — Och krönikören Spada! — som om Grez skrivit ett kapitel, varur jag tillåter mig citera ett och annat vid sidan om mina egna

impressioner. Spada tror sig kunna konstatera att den förste skandinaviske konstnären på platsen var norrmannen Skredsvig.

»Floden Loing är ett vattendrag med mycket vass och några smärre fiskar, ytterst intelligenta, avskyende allt vad metkrokar heter.» Träden som i rader spegla sig i vattnet stöta ofta huvudena mot varandra. »Det område som av floden kan begagnas av pensionärerna begränsas några minuters väg nedåt av ett vattenfall som puttrar kring en kvarn.» Även uppåt stöter man snart på en kaskad.

»Loing är naturligtvis av största vikt för vår koloni som badställe. Herrar och fruntimmer hava ej särskilda badtimmar. En fransk friare sed är rådande. Man kläder av sig i resp. hotellrum och man ser», skriver Spada, »X insvept i en grön gardin, Y i en vackert blommig, Z i en bit röd fruntimmersschal majestätiskt draperad över en randig simskjorta, Å i en spansk kappa och Ä och Ö i andra fantastiska plagg genomtåga matsalen och klivande genom köksträdgårdens matnyttigheter bege sig till ett skröpligt badskjul vid stranden.»

»Om man kan tala om att naturen småler så är det verkligen här. Allt är frid och idyll,

borgruinen som sticker upp bland trädgårdarna förefaller egentligen omotiverat dramatisk.»

»Infödingarna — les Greziaux — är ett fredligt släkte arbetsamt och sävligt folk, bland vilket en relativ välmåga är rådande.» Man ser inga uselt fattiga, ingen pösigt rik. Den ende herremannen bor strax utanför byn och bor i en herrgård omgiven av höga murar, bakom vilka säkerligen ingen artist någonsin fått kasta en blick. Man ser aldrig en skymt av herrgårdsfolket och med infödingarna stifta artisterna ej bekantskap. Två världar leva på den lilla bygatan, skilda från och slutna för varandra.

»Byn har liksom alla andra franska sin årliga fest med marknadsstånd och karuseller, musik och kadriljer — kadriljer, aldrig annat än kadriljer.»

En figur, som kanske mer än någon annan, ja i än högre grad än Carl Larsson själv inneslöt »begreppet Grez» var irländaren Mac Cyril O' Meara, i vanligt tal kallad Omara. Ingen visste hur långt tillbaka han gästat Grez, ingen såg honom avresa. Den första fysionomi ens blickar mötte när ekipaget svängde in på den lilla fattiga bygatan var Omaras. Han stod

vårdslöst lutad vid dörrposten till pension Chevillon, som låg mittemot infartsvägen från fälten; klädd i barett, overall och knäbyxor, oklanderligt hela om än något nötta, gjorde han mera intryck av poet än målare. Hans bleka men friska ansikte bar spår av oregelbundet levnadssätt och hans blonda lockar klibbade vid pannan som efter nattvak.

Ingen hade någonsin sett honom hålla i en palett och ändå visste alla berätta att han var en sällsynt fint begåvad konstnärsnatur, en ovanlig kolorist. Kanske att denna uppfattning skulle ha modifierats om något uttryck för begåvningen kommit till synes. Men liksom Carl Larsson representerade idogheten var Omara den personifierade lättjan. Irländarens ansikte hade man aldrig riktigt fått fatt, utan att den unge mannen sökt dölja det. Inga markerade drag, ögonen lågo som ett par små ostron på ömse sidor om den smala näsroten. Trots allt var den pittoreske och slanke unge mannen sympatisk som den sista telningen av en utdöende adelssläkt. Han var just en sådan son, som en mor kan dyrka, en mormor skämma bort. Munter men tystlåten lät han sig kurtiseras, ty utan att veta det eller göra affär därav, var han en stor »hjärteknuser».

När han en gång måste göra en kortare resa till Irland, hade han deponerat ett par dukar hos Hawkins, som flyttat över till Barbizon. Den största av dessa var en typisk Grezinspiration, typisk för anglosaxernas måleriska psyke. En blond flicka vid floden i kvällsstämning och påljus, högt i luften en måne, ett brett bälte av höstgula vassar och en svart schal över den urblekta rosaklänningen. Målat med finess och bredd tillika — men oavslutat, fastän påbörjat flera år förut.

Flickan som stått modell var Florence Lewis. Hon hade kommit med sin mor till Grez en gång tidigt på våren och blev genast kär i den romantiska odågan. Men Florence älskades av en ung skotte, Omaras fullständiga motsats, Donald Smith, en bredsätsig skäggig målare, flitig och med god ekonomi. Florence var åtföljd av sin mamma och när inte dottern var närvarande, föreföll det oss iakttagare som om mamman icke ogärna hade sett att hon fått rå om Omara i annan egenskap än tilltänkt måg. Hennes man var affärsman och gjorde endast flyktiga besök i Grez; han ogillade partiet i högsta grad och föredrog den ordentlige och välsituerade mr Smith. Under pingsthelgen, då artisterna lämnade paletter och färger i ro,

sysselsatte man sig med observationer: vilket parti skulle avgå med segern. De båda rivaliserande aktörerna i skådespelet promenerade mellan blommande fruktträd, utefter den vasskantade flodbrädden. Varje deras rörelse kommenterades; det var en spännande förströelse, ty man visste att mr Smith friat och fordrat ett avgörande svar. På kvällen av pingstdagen var ställningen dock oförändrad: Florence med mamma ville båda ha Omara, som fadern på inga villkor accepterade som måg. Omara själv iakttog en småmysande neutralitet. Mr Smith uppmanades av mr Lewis att söka vinna moderns bifall, nyckeln till en lycklig lösning, och stannade därför kvar ännu några dagar i Grez.

Vädret hade länge varit varmt, man hade redan börjat bada. En förmiddag sitta både Birger, C. L. och undertecknad framför stafflien i trädgården hos Laurent, då från floden når oss det ena klagoskriket efter det andra. Hugo och Calle, som hade sett sina respektive fruar bege sig till badskjulet, springa upp för att skynda till hjälp. De togo genvägen genom jordgubbslanden. Olyckligtvis hade man längs plantorna spänt ståltrådar till skydd för bären, varför mina kära landsmän i brådskan gjorde den ena kullerbyttan efter den andra i rabatterna.

Mor och dotter Lewis kämpade i floden, som hotade föra dem mot vattenfallet och kvarnhjulet. Lyckligtvis vakade rivalerna, det vill säga den ene av dem. Mr Smith fann tillfället att erövra moderns gunst det bästa och kastade sig helt påklädd och med hatt på huvudet i floden och lyckades rädda svärmodern »in spe», som bogserades i land. Flickan var simkunnig och nådde stranden där den sorglöst flegmatiske Omara med ett enkelt handgrepp drog henne upp på terra firma.

Fruarna C. L. och Birger stodo oskadda — men oklädda — kvar i badskjulet och deras hjärtslitande nödrop hade endast varit impulsiva sympatiuttryck.

Men öppnade mr Smith mrs Lewis' slutna hjärta genom detta hjältedåd? O nej! Det blev mera stängt än någonsin. Han hade hindrat den svärmiska damen att bliva frälst av honom, som hennes romantiska medelåldershjärta drömt som riddare och räddare.

Stackars mr Smith, han hade blött sin enda bättre kostym och måste anlita Robert Thegerströms garderob. Visserligen var mr Smith en ordentlig och snygg artist, men det var dock med tvekan och oro som Thegerström åt honom överräckte sina rutiga Londonplagg, ty Robert

var ett strå vassare i fråga om ordning och snygghet. Så att när senare på dagen mr Smith syntes ordna staffliet framför sitt motiv ute på ängen stod Thegerström på vakt ett stycke därifrån. »Sådan fräck fan, han ämnar sätta sig och kladda i min bästa Londonkostym!»

Sedan mr Smiths kläder följande dag blivit torra avreste desamma med och omkring deras ägare och därmed avslutas romanens första del. I andra delen, några år senare, dör Omara på besök hos sin gamla mor i Irland och pappa Lewis förmår beveka sin hustru och dotter att acceptera den kandidat som redan länge varit hans.

Det är ingen nyck eller tillfällighet att jag här infört en episod med erotisk betoning. Grezskolan har nämligen inlagt en ganska stor förtjänst i fråga om äktenskap även inom svensk (och norsk) konstnärskoloni på utländsk botten. Jag nöjer mig här att endast erinra om Carl Larsson, Karin Bergöö, Karl Nordström, Thekla Lindeström och Emma Löwstedt, vilka i Grez funno trofasta följeslagare för resan genom livet, och förbigår diskret andra resplaner, vilka inhiberades före starten.

Och av de ovannämnda kvarstannade Emma Löwstedt, gift med mr Chadwick, för alltid i

Grez, där mannen inköpte »pension Laurent», förvandlande detta stamtillhåll för så många skandinaviska konstnärer och författare till en idyllisk familjedomän.

Angående detta förvärv, som ägt en viss betydelse för platsens senare historia ge ett par brev från 1892 några upplysningar.

Fru Emma Löwstedt-Chadwick skriver:

»Vi kommo tillbaka (från Sverge) just i tid för att köpa Laurents hotell med den vackra trädgården.» — (Det är från denna trädgård som Carl Larsson målat akvarellerna »Pumpor» och »Rimfrost».) »Frank är överförtjust — han var riktigt blek av rädsla att det ej skulle bli hans!»

Och senare, 1893, när familjen Chadwick blivit installerad:

»Vi ha haft besök av Ville Vallgren, skulptör Ericsson och Friberg och Spada. Nu vänta vi snart att få se Paulis i egna storstilade magar efter alla stora middagar. Kommer ni på sommaren kunna ni få blåsa upp dem med all slags frukt! Frank har hållit på att plantera i flera veckor.»

Konstnärskrönikan har så många gånger befattat sig med episoder ur livet i Grez (liksom

fallet varit med Eremitaget) att jag icke behöver ytterligare utöka densamma på denna punkt, men tillåter mig dock i förbigående påminna om ett par händelser, vilka i viss mån understryka vad jag längre fram vill framhålla som karakteristiskt för platsens sociala fysionomi och dennas inverkan på själva skolan.

Carl Larsson och Karin Bergöö blevo förlovade i Grez och vigdes i Sverge. Bröllopsresan skulle föra dem direkt tillbaka till den idylliska byn vid Loing och den skandinaviska kolonien, vid tillfället mycket talrik, beredde sig med otålighet att genom festligt emottagande hälsa de nygifta välkomna åter.

Väntan blev emellertid lång, oroande lång — av någon anledning hade resan avbrutits redan i Södertälje. Men då dagen för deras ankomst äntligen randades var hela byn i festhumör och »pension Laurent» stod smyckad med flaggor och grönt. Över de nygiftas platser vid middagsbordet välvde en triumfbåge av unga björkar med girlander av blåklint och vita prästkragar. Under tonerna av Södermans musik till »Bröllopet på Ulvåsa» tågade Carl och Karin och hela följet in i salen — — —

När julen nalkades blev hela kamratkretsen i Paris inbjuden av makarna Larsson att vara

deras gäster under helgen. Det blev en fest som varade under dagarna tre; om dess olika episoder kan den intresserade få närmare besked i Spadas bok »Svenska pariserkonstnärer i vardagslag». Här vill jag endast fasthålla ett moment, vilket hos deltagarna kanske mera än andra kvarstannat i minnet.

Efter julmiddagens slut, sen en hel hop muntrande intermezzon ägt rum, tog Ernst Josephson en stor vit bordduk, varmed han draperade sig och även använde som medel att öka det plastiskt uttrycksfulla i en av honom för tillfället improviserad solodans, »Elefantdansen». Prestationen blev i denne konstnärs mångsidiga oeuvre helt enastående. Form och färg, dikt och sång voro hans andes uttrycksmedel — icke Terpsichores konst — eller konster. Förvåningen blev därför lika stor som beundran när Joseph vid detta solenna tillfälle under den lättare musans egid och eldad av stundens heta stämning producerade sig i en helt ny genre. »Elefantdansen» blev ett konstverk av burlesk grandezza, vartill den kräsna konstnärspubliken sällan sett motstycke.

Sen applåderna lagt sig, ropades »Per Svinaherde» — sångaren Josephsons stora glansnummer. Ehuru något andfådd av »Elefantdansen»,

dock stimulerad av framgången, intonerade vännen Joseph nästan omedelbart: »Per Svinaherde satte sig på tuvan och sang —». Stämningen var stegrad till den högsta förväntan; Josephson kände detta och sökte överträffa sig själv, både sångligt och mimiskt plastiskt. Det vart ingen måtta när »Per Svinaherde satte sig» — han »satte» sig, alldeles kolossalt — men nu flög en otrygg känsla genom auditoriet, som anade fiasko. Blixtsnabbt fattade Joseph galoppen! Och med en skicklig gir vände han föredraget från omedvetet till medvetet parodierande av den egna skapelsen, »Per Svinaherde».

Kanske aldrig, varken förr eller senare, har Josephson gjort en så medryckande succé — men så skedde det också med offer av hans allra bästa paradnummer. Sin »Per Svinaherde» hördes han aldrig mera sjunga — han hade ju krossat den platt med ännu våldsammare och mer patetisk skapelse — parodien på sig själv.

»Konstens beroende av miljön» — Taines gamla sats — är i många för att icke säga de flesta fall tydlig nog för den som satt sig något djupare in i förhållandena. Kan man tala om en Grezskola i vidare bemärkelse än rörande en viss svensk konstnärsgeneration, så tror jag att man

mycket väl kan ange beröringspunkterna mellan denna skolas konst och dess miljö.

Grez, som koloniort för målare, bjöd på ett helt annat umgängesliv än de allra flesta andra målarkolonier. Grez var, jämfört exempelvis med Barbizon, Marlotte, Montigny, Fontainebleau eller Pont-Aven, Concarneau och Douarnenez i Bretagne, mycket exklusivt. Endast germanska stamfränder fyllde pensionatens båda hotell: engelsmän, amerikaner, skottar, irländare, skandinaver etc., och härtill kom att många såväl äldre som yngre familjer med barn och blomma slogo sig ned för längre eller kortare tid. Ungkarlselementet, ehuru starkt, dominerade ej, gav åtminstone inte ton och prägel åt umgängeslivet. Här fanns gott om goda familjetlickor, ofta kamrater med de unga målarna och nya familjer grundades.

Kastar man en blick i förhållandena på de andra här ovan nämnda platserna, är olikheten slående. Där mötas fransmän och andra latinare, sydamerikaner, balkanesare. Äldre familjer förekommer alldeles icke, yngre ytterst sparsamt — huvudmassan är ungkarlar och en god del av dem — bohem. Vidare är ju bekant att franska målare sällan eller aldrig tillbringa

någon längre sejour på landet utan att hava i sällskap »väninnor», flyktiga bekantskaper eller mätresser, och denna sed, ehuru fullt tolererad inom de kretsar, varur dessa orters konstnärskolonier rekryteras, är icke ägnad att verka tilldragande på andra kvinnliga element. Livet i Grez — även utanför den egentliga målarkolonien — var fridfullt, idylliskt och störtes icke såsom fallet var exempelvis i Barbizon av hopar av turistande söndagsfirare. Naturen kring Grez var en fullt passande ram kring detta folkliv, en natur utan spår till våldsamma effekter, silvergrå och leende i all dess monotoni. En min bekant frågade mig en gång om betydelsen av ordet »stilleben» och sen jag gett förklaring sade han sig ha trott att målare med denna taveltitel mena »stilla liv» — får på en äng, idisslande kor och dylikt.

Om man så vill är kanske Grezskolans karakteristiska motivval och motivbehandling ett sådant »stilleben». Carl Trägårdhs hela produktion, vars kolorit dock blev mustigare än den specifikt Grezska, är ett dylikt »stilla liv». Detta för att ta ett exempel bland många.

Man skall aldrig påträffa en duk eller studie av denna skola med någon dramatisk situation, aldrig en stämning med knalleffekter. Allt flyter

jämnt som floden Loing. Inga nuditeter, inga slippriheter och ej heller några krasst realistiska föremål, allt är anständigt utan överdrivet pryderi dock, allt är sansat, fint, ofta nog med en viss elegisk betoning, liksom de pilträd som kanta flodstranden.

Att Carl Larsson i mycket influerades av miljön är nog så sant, men denna rika begåvning kunde ju aldrig låta stänga sig inne i en liten omgärdad täppa. Det var ett öde, säkerligen ett lyckligt, att han just på denna plats erhöll det brev från Fredrik Scholander varom i det föregående blivit nämnt.

Grezskolans kolorit utmärkte sig kanske mer än andra jämställda skolor för en raffinerad silverton, varpå ju bl. a. Larssons akvareller från början av åttiotalet äro utmärkta prov. Med tiden tenderar emellertid färgen att förtunnas och detta på ett ofördelaktigt sätt att som påpekats målningen hotar att verka papper.

Jag har i det föregående nämnt att engelsmannen Hawkins tavla »Les Orphelins», nästan gällde som programtavla vid skolans egentliga start. Hawkins själv överflyttade snart till Barbizon, målade visserligen fortfarande, men fullkomligt betydelselösa dukar. Det egendomliga hade inträffat att en notorisk medelmåtta i av-

seende på naturlig konstnärlig begåvning lyckats realisera vad en hel koloni tänkte och kände i ett visst stadium av sin verksamhet. »Les Orphelins» var en lyckträff, med konsekvenser för de andra, men utan fortsättning i målarens egen karriär.

*

Carl Larssons konst, ehuru icke alldeles främmande för det anslag som låg i Hawkins arbete, fick — om man skall tala om inflytande från andra — impuls eller kanske bättre »en påkörare» i Grezperiodens början av den amerikanske tecknaren E. A. Abbey, som var flitig medarbetare i Harpers publikationer — »Harpers Monthly» och »Harpers Christmas».

Abbeys namn är väl numera alldeles glömt och ingenstädes har jag sett detsamma omnämnt då fråga varit om Carl Larsson eller om Grezskolan. För undertecknad som i flera repriser vistades med Carl Larsson i Grez är det emellertid ett känt faktum att Abbeys teckningar voro mycket beundrade av såväl Larsson som andra svenskar i kolonien. Visserligen har Larsson mer än andra svenskar i kolonien alltid en viss tendens att närma sig rokokons linjeföring, vilket aldrig finnes hos Abbey, men i övrigt,

framför allt i människouppfattning och livsfilosofi, så ha de båda tecknarna bestämda beröringspunkter. Måhända skall en nutida granskare förvånas, men undertecknad som ofta vid Larssons sida bläddrat i »Harpers» stöder sin mening på det upplevdas vittnesbörd. Hur betagna voro vi ej båda, och Larsson inte minst, när vi vände bladen i det nyanlända numret av »Harpers Christmas» 1882 — där Abbey illustrerat en dikt till ära för New Yorks grundläggare — en holländare i sextonhundratalets dräkt och med pipa och träben. Den skulle kunna ha varit signerad C. L.

Grezskolan har, vilket ju inte är så underligt när man betänker dess rekrytering, jämte den franska influensen, som naturligtvis var den ojämförligt starkaste, dock att framvisa åtskilliga inflytanden av anglosaxiskt ursprung.

Jag bör i detta sammanhang kanske anföra ett annat exempel. Xylografien som vid denna tid ännu var den vanliga reproduktionsmetoden hade sina mästare bland fransmän. Men också vid denna tidpunkt uppträda rivaler, och lyckliga sådana, till ledarskapet inom konstarten: amerikaner. Och det var av dessa (icke minst av dem, som xylograferade i »Harpers»), som vissa svenskar lärde sig ett nytt

mer måleriskt sätt att sköta stickeln. Jag erfor detta genom bl. a. fröken Thekla Lindeström, som skurit i trä en del av de illustrationer, vilka Larsson utförde i Grez för verket över Anna Maria Lenngren.

*

Från Rom hade jag på sommaren 1882 begivit mig hem till Sverge, men återvänder på hösten till Paris. Följande vår kommer jag till Grez men reser på sommaren till konstnärsmötet i Köpenhamn. Detta möte var glatt och muntert. Josephsons häftiga uppträdande vid den stora middagen ute vid Klampenborg då han trodde att ordföranden, etatsraadet Meldahl, avsiktligt hindrade honom att hålla tal — i själva verket hade Meldahl endast påmint om att talarna skulle uppträda i anmäld ordning medan Josephson fordrade få sjunga ut när anden föll på — var ett intermezzo, som gav färg åt sammandrabbning mellan nytt och gammalt. Drachmann höll tal för de gamla såsom »gamla». »Husker du det öieblik naar du bange med mappen under armen bankede på den gamle lærers port? — —»

Det dansades och kurtiserades. Man drack mycket champagne, men i Kongens by dyrkas mera Venus än Bacchus. — Till den samtida

skandinaviska utställningen hade jag bl. a. insänt »Flicka, som spelar handklaver», tavla beställd av professor Wahlund under hans sista pariskampanj. Tavlan blev refuserad av professor G. Saloman, svenska avdelningens kommissarie; sändes sedermera till konstföreningen — följande år — och blev även där refuserad, vilken senare händelse inträffade samtidigt med att min tavla, »Lecture du Soir», medaljerades på Salon de Paris 1884. — Utan att i och för sig själva äga stor betydelse, så verkade dessa refuseringar av i regeln anonyma, mycket irriterande på den grupp unga pariskonstnärer, som redan börjat preparera den stora oppositionen mot konstakademien och händelsen utnyttjades, mer än vad den i sig själv förtjänade, att söka kompromettera de styrande i Stockholm.

Carl Larssons brev daterat Grez den 4 augusti 1883 vidrör malören:

»Var det svenska eller danska djur (alias jurymän) som refuserade italienskan? — Det var nästan komiskt!» varefter han övergår till andra detaljer i det glada konstnärsmötet:

»Vad var det du språkade om i ditt brev om fruar som voro jolmigt kära i sina män? Både fru Vallgren och hustru min hava högt och energiskt förklarat att om du med 'jolmigt kär'

menar hängiven kärlek så äro de 'jolmigt kära' och ärna inte röra en fena för att kokettera för andra manspersoner. As-tu bien compris — vieux lapin!

Vill du veta huru jag finner mig som äkta man så kan jag inte svara dig tillfredsställande, ty språket kan ej uttrycka eller tolka min gränslösa lycka. Min tös är så mild, så ljuv och älskar mig med hänryckning. Från och med min bröllopsdag börjar i mitt liv en ny æra: lyckans och fridens. Leve äktenskapet! Hör du det din gamle 'pebersvend'. — Tösen gallskriker sin hälsning!»

Som svar på detta roar det mig att skämta och jag tillskriver Carl Larsson att vi alla gå i giftastankar, varpå jag får ett illustrerat brev, däri Carl Larsson utbrister:

»Vad i all världen är det du berättar om förlovningar? — Är Joseph insnärjd i Amors garn? Är Gillis Hafström — —? Och Fallstedt! (men vad gör han då med sin dulcinea, Lalla?). Käre, sänd en ordentlig redogörelse om alltsammans. Spada, Ville och Antoinette Vallgren, Thekla Lindeström och hustru min — alla brinna av nyfikenhet och otålighet. Kommer de andra att dröja därhemma lika länge som du? Vad skall du måla till museum? Sätt dig ordentligt ned

på rumpan och berätta noga om allt som hänt, händer och som möjligen kommer att hända därhemma.

Här händer ingenting alls. Ätandet och sovandet (Spada tar priset i båda fallen) är någon gång avbrutet av maskeradbal eller konsert. Då och då.»

Om den late Spada förekommer en rad: »Som djup hemlighet kan jag anförtro dig att Spada för närvarande är sysselsatt med att skriva en artistnovell.»

Från konstnärsmötet i Köpenhamn, där bland svenskarna Richard Bergh — som erhållit medalj på Salon de Paris för »Min hustrus porträtt» och vilken duk från Paris sändes till den danska utställningen — och Ernst Josephson voro de ledande personligheterna, hade undertecknad rest hem till Stockholm för att måla en »museitavla» (»Chevalierparoll», en flicka på en gravsten blåser fjunen av en maskros — figur i naturlig storlek; tavlan inköptes ej och övermålades med någon annan, sen jag gjort en mindre repris i pastell, som tog ett pris vid en utställning i Amiens). Härefter återvänder jag till Paris i sällskap med Axel Borg och vi hyra tvenne ateljéer vid sidan av varandra, 154

Boulevard Montparnasse, mittemot Maison Molle (sedermera Rabardel, restaurang, där en hel del av vänstra sidans svenska artister sammanträffade vid måltiderna. Längre fram höllo opponenterna ofta möte i denna lokal).

I ateljén vid Boulevard Montparnasse, målar jag under vintern »Lecture du Soir», flicka, som sedan hon lagt sig, läser romaner; lampskensbelysning, vilket problem gav Andreas Aubert, den norske esteten, som vid tillfället studerade i Paris, anledning att formulera satsen: »ett motiv i lampelys maa males i lampelys och udstilles i lampelys».

Duken, som skänktes till förbundets konstlotteri 1887, vanns av artisten John Kindborg och donerades av honom till Helsingfors' museum, där tavlans ram har en plakett med den ståtliga påskriften: »Gåva till Finlands folk!» Något som beredde skämtaren Edelfelt stort nöje: »Alltid en tröst i Finlands kulna stunder att det finns god plats i den breda sängen för någon patriotisk finne.»

Tavlan belönades som ovan omtalats på Salon de Paris, den enda utmärkelse som det året — 1884 — kom svenskarna till del.

Larsson gratulerar:

»Grez den 7 juni 1884.

Paulipojke!

Vad skall du egentligen tro om din gamle Callekamrat, som ej genast störtade sig över dig med gratulering av mentionsäran. Men ser du, jag kan aldrig komma ihåg ditt husnummer; dessutom var jag övertygad att du fortsatte dina allvarliga studier i någon liten undangömd village.

Ja, kära du så glada vi blevo över det lilla encouragementet. Du förstår väl att egentligen borde du haft medalj, allraminst. Ty ser du din tavla var urstyv.

Jag gick just och rotade på Salongen och skulle njuta av den förgyllda lappen, och aldrig har jag sett den så strålande och bra som då. Människan är svag: Kanske reflexen från Mention honorable gjorde sitt till. Och så bra det kom just nu!

Måtte den eländige Spada endast ha det vettet att trumpeta ut det du emellertid är den ende svensken som recompenserats i år.»

Framgången kom lägligt, ty i pressen hemma debatterades min refuserade konstföreningstavla, som jag låtit avhämta och sända till Wahlund.

»Ja nog vore det ett härligt förslag av Konstföreningens intendent Hafström och compani

(juryn, det vill säga han och vaktmästare Andersson) gjorde. Du skulle vara en fullgången idiot om du åter insände tavlan till granskning. Vi sade det tvärt, Nordström och jag, genast vi vi läste det i Dagbladet här ute.

Hör du vad är det för sk-tprat om de fattiga slantarna du lånat! Hut, tror du kanske att jag oroas i mina drömmar, störs i alla mina förehavanden av den tärande tanken att du skall skoja mig på den utlånade guldhögen.»

Larsson var mycket generös och hjälpsam när han kunde avvara sina ofta surt förvärvade slantar och det hände aldrig att han påminde en gäldenär om återbetalning; snarare blev han generad när han återbekom vad han utlånat. Själv hade han under sina tidigare år behövt anlita bättre situerade kamrater och en väntjänst av det slaget glömde han aldrig. Livet igenom bevarade han som en av sina bästa dygder: tacksamheten.

Från Kungl. akademien för de fria konsterna erhöll han aldrig något stipendium, fastän han, belönad med akademiens kungliga medalj, hade rättighet att söka och även sökte ett dylikt. Man sände honom endast fyrahundra kronor under rubriken »fish de consolation», varjämte han som uppmuntran utnämndes till agré. En ut-

märkelse som han avslog under anmärkningen: Jag är ju sen ett par år à grez.

»Vad fan ska ni med motiven till min avsägelse av agrévärdigheten!? Det rör endast akademien och mig. Saken är helt enkelt att jag icke vill ha med den inrättningen att göra, därför att jag tror att den icke allenast är en dum och onyttig inrättning utan därtill en högst skadlig, sådan tiden nu är.

Ja här går jag nu och lallar med mina svärföräldrar och super med Nordström och Geijerstam. Jag hade brev från Hugo i går!»

*

Carl Larsson hade varit gift ett år då familjen tillökades. Han hade inte tänkt att det kunde bli annat än en pojke och denne skulle heta Ulf. Men så blev det en flicka och han hade ej något namn i beredskap, slog upp almanackan och såg att den 11 augusti hette Suzanne. Det passade och hans förstfödda fick bära detta franska, smekande namn.

»Ja du skulle se vår lilla Suzanne! Ser du, det är inte tal om andra ungar på samma dag; hon är endast sex veckor gammal och skrattar redan åt sin pappa när han leker hund för henne, och hon vindar av hänförelse när jag

drar upp min melodilåda med improviserade ord lämpade för min publik; hon är alldeles galen i Offenbach och Lecocq. Jag är riktigt orolig att hon bräs alldeles för mycket på sin pappa.»

Men sommaren har gått hans näsa förbi — när han var klar från alla illustrationerna till Anna Maria Lenngren, där Thekla Lindeström, suttit modell för titelbladet med fru Lenngren vid skrivbordet — ja, så är sommaren sin kos och han vet inte vad han skall åstadkomma för remarkabla saker för nästa års parissalong eller de påtänkta salongerna i Stockholm (»Från Seinens strand» och »Opponenterna»). — »Kanske jag far hem», skriver han, »och målar snö där uppe i Sverge. — De tre fattiga akvarellerna som äro nästan färdiga, skall Coquelin ha.» Längre fram på hösten började han en pastell: Ateljéidyll (nu i Nationalmuseum) som var färdig när vi — ett tjog kamrater — kommo ut till Grez den 23 december att jula hos Larssons.

I slutet på sommaren längtar han till havet och skriver till undertecknad att han vill hälsa på kolonien i Normandie (varom längre fram), men denna utflykt stannar vid förslaget. Han håller ut i Grez och roar sig som han kan: »I går firade Thekla sin namnsdag med cham-

pagnebål och sillsupé. Nordström strängade sin lyra och jag ritade ett fotografialbum:

Här Thekla mången huvudknopp
du ser emot dig le
det är av nordens unga hopp
den del som bott i Grez. och

där sutto du och Bob (Thegerström) 'pandang'. Hälsa familjen Smith-Hald och de två hårfattiga pojkarna (Hagborg och Bob Th.).

P. S. Förbanna mig tar jag ej dit ut om 14 dar räknat från dato. Topp! På två eller tre dar (utan familj).»

Men C. L. kom inte till kusten. Kolonien där, i Ver-s-mer decimerades när hösten kom. Endast undertecknad och Bob stannade kvar till långt fram i november. — Från C. L. kommer ännu ett brevkort adresserat till Ver-s-mer.

»Grez den 11 november 1884.

Käre gosse. Tack för brev och pengar. Du skall inte tala vid mig om långsam betalning; påminner du dig ej den tiden, då jag av dig lånade mycket större summor. — Härmed sändes en packe tidningar; av dessa vill jag emeller-

tid ha tillbaka porträtten av kungen, Steyern och Strindberg (Giftasprocessen). Vill ni låna Björnsons nya bok? Den är odrägligt tråkig men kan läsas i brist på bättre. Strindberg, det var då klang! säga vad man vill. Det är den enda författare som jag numera orkar läsa!

Ni gör allt styva saker där ute! Ni kladda eftersom ni stå ut med detta eremitliv. Tattale små pysar! Du vill veta vad jag målar. Käre, mina konstverk höra till de saker som ej kunna beskrivas — de måste ses! Detsamma gäller Suzanne! Det är en kilig unge, må du tro. Hon må skrika aldrig så mycket, så tiger hon genast jag kastar henne över axeln och hon blir så glad att hon kiknar av skratt.

Din och Bobs Calle Larsson.»

ALBERT EDELFELT

Efter avslutade studier i Antwerpen begav sig Edelfelt till Paris, där han blev elev av Gérôme vid École des Beaux Arts. Några månader efter min ankomst till Paris uppsökte jag honom; jag hade gjort hans bekantskap redan hemma i Sverge.

Edelfelts ateljé var typisk för en akademielev. Belägen fem trappor upp i tämligen förfallet hus vid rue de Seine, bebott av småfolk och där det luktade chouxfleurs i labyrintiska trappor, var det svårt att finna sig till rätta; portvakterskan hörde nämligen till detta älskvärda pariserspecies, som inte lämnar upplysning utan att först ha vädrat kontant erkänsla.

Väggarna utan tapeter, endast här och var dekorerade med tecknade eller målade studier; ett måttligt stort fönster som vette mot granngårdens husvägg och varigenom man hade en trist utsikt av parisiska tak och skorstenar; möblemanget av enklaste slag, till största delen dolt bakom ett storblommigt, solkigt draperi.

Jag undrade vad Edelfelts mamma skulle sagt om hon sett sin sons »parisaren» enkla logi.

Andra studerande söner som inte behöva depensera en god del av sitt underhåll hemifrån till utgifter för nödvändiga ateljébehov, färger, modeller och så vidare kunna i regel leva mera ståndsmässigt.

Edelfelt var sysselsatt med studier till sin första salongstavla, »Drottning Blanka». Här och var olika utkast och flera olika teckningar, några av dem efter naken modell i samma ställning som Blankas. Det förvånade mig inte, men var snarare väntat, att under denna »seriösa» tid en Gérômes elev måste göra sig reda för allt som finnes under dräkten. Tillvägagångssättet har dock sina faror för den slutliga apparitionen, fastän rekommenderat och även praktiserat av så stora mästare som David, Rafaël och Ingres. Men dessa framställde i regel draperade figurer, inte tidskostymerade.

*

Det dröjde länge innan Edelfelt återgäldade besöket och ännu mycket längre innan han kunde förmå sig att göra inträde i den stora svenska kolonien som samlades på Eremitaget.

Från jultiden 1877 daterar sig ett brev däri han anhåller att få deltaga i svenskarnas julfest och som lyder sålunda:

19 december 1877.

»Bäste P.

Enligt mitt löfte vill jag nu före torsdagen underrätta dig om vårt deltagande i eder julaftonfest.

Bliv nu icke rädd, då jag säger, att vi komma mycket manstarka, vårt antal går till sex, möjligen om Berndtson kommer till sju. Emellertid ber jag dig helt öppet säga ifrån, om ni möjligen skulle känna eder generade av en sådan finsk invasion, eller om de många obekanta ansiktena skulle vålla någon störning i kamratkretsen. Dessa finnar som jag för med mig äro dock beskedligt och fredligt folk, som komma med det uppriktiga uppsåtet att vara glada på julkvällen. Jag har dessutom aldrig hört att icke svenskar och finnar skulle komma överens.

För att presentera den del av det unga Finland med vilka I kommen att fraternisera nästa måndag vill jag säga vilka de äro:

1:a Wallenius, student, elev av Gerôme, spelar och sjunger.

2:a Uotila, student, elev av Lehmann.

3:e Nordström, fil. stud., elev av Gallands ateljé i École des Beaux Arts.

4:e Vallgren, polytekniker, blivande skulptör, elev av sig själv tills vidare, sjunger tenor.

5:e von Wright, ornamentsbildhuggare.

6:e jag och möjligen 7:e Berndtson.

Om så är att ni ingenting ha emot att dessa herrar komma och äta lutfisk (eller morue) med er, så låt mig veta på vilket sätt vi kunna bidraga till den allmänna trevnaden. Varken våra intellektuella eller materiella krafter skola sparas om det gäller att dekorera, köpa julklappar etcetera.

I fjol hade vi finnar hyrt ett piano och jag råder er att göra detsamma. Kostnaden är så ringa och musik bidrager ofantligt att göra aftonen glad.

Giv mig vidare instruktioner när vi skola komma, var mötesplatsen är och så vidare. Måtte alla jultomtar bistå och råda eder vid arrangemangen för festen.

tout à toi

Albert Edelfelt

Blvd Montparnasse 81.

Av de uppräknade finnarna var Wallenius en vacker ljuslockig student, Uotila en finnfinne av prononcerat mongolisk typ, Berndtson, Edelfelts närmaste vän, en aristokratisk, tystlåten men sympatisk person. Nordström och von Wright försvunno snart från Paris' horisont — Ville Vallgren däremot stannade så mycket längre — och intensivare.

Julfesten begicks på »Hörnan», varefter sällskapet troppade av till rue Ganneron — Avenue de Clichy — där Larsson iordningställt sin ateljé för kvällens rätta begående. Ateljén, egentligen ett stort vindsutrymme, hade före Larssons tid hyrts av professor Geskel Saloman och Adolf Hirsch och var då bättre möblerad. Nu fanns däremot intet annat än det allra nödvändigaste — en säng, ett bord, en stol och ett tvättställ, men med tillhjälp av lådor och lårar, draperier, madrasser och några lånta mobilier samt eklärerad av en massa vaxljus var anblicken inbjudande, i synnerhet som den så kallade byffén var rikligt försedd med våtvaror och sandwichs. Lokalen verkade inte alls privatbostad utan gemensam tillhörighet; man hade inte någon tryckande känsla av att vara värdfolk och gäster. För resten hade man repartiserat till piano. Det blev musik, kvartett och

solosång med kör, förbrödring och gask mot fonden av Carl Larssons jätteduk »Den epikureiske skaldens sista sång till den döende solen» (scen ur Syndafloden»).

Servisen sköttes av C. L:s »femme de menage», en enkel och lättfattlig lantlolla, klädd i en smällgredelin sidensarskjol av gammalmodigt snitt. Punschen var god, julklapparna roliga, men roligast av allt — märk väl vi voro artister alla! — var belysningen på C. L. där han, uppkliven i en kateder, förrättade julklappsutdelningen. Ett ljus var placerat på pulpeten och belyste starkt den undre trekanten av C. L:s obstinata uppnäsa samt kastade sedan en lång slagskugga över halva överdelen av ansiktet. Barockt och incoherent lockade ljuseffekten till så intensiva skrattsalvor att de improviserade divanerna jämnades med marken.

Sedan den traditionella »kartongen», ritad av C. L. och skildrande märkligare händelser under året, ackompanjerade av verser, författade av Axel Borg, demonstrerats, beredde man sig till uppbrott.

»Le reveillon», parisarnas julnatt, stod i högsta flor, kaféer och restauranger voro överfyllda och efter någon timmes vankande hit och

dit, hamnade vi framför »löksoppan» — parisarnas »julgröt».

Rätt så glåmiga avslutade vi det hela med ett besök i svenska kyrkans julotta, en mycket stämningslös högtidlighet som tog våra sista krafter. Oscar Törnå reste sig mittunder predikan och med vördnadsfulla bugningar för prästen i predikstolen drog han sig baklänges, något vacklande, till utgången och försvann.

*

Då undertecknad från Italien återkom till Paris 1882, var vännen Edelfelt en berömd målare och hade från rue de Seine flyttat över till Avenue de Villiers 147, ett tämligen nytt hus, innehållande en hel del målarateljéer och beläget alldeles invid »la barrière» eller vallarna.

Avenue de Villiers var en förnäm bulevard där konstnärerna på modet slogo sig ned. Frankrikes lilla stora ryktbarhet, bataljmålaren Meissonier, hade där låtit uppföra ett miljonhotell, vars gård ofta visade anblicken av agerande soldater och officerare, ditkommenderade att tjäna mästaren till modell.

»Avenue de Villiers» hade således blivit syno-

nymt med »arriverad konstnär» ej utan stark bismak av mondänitet.

I nummer 147 bodde förutom Edelfelt även Bastien-Lepages andlige arvtagare Dagnan-Bouveret, en stillsam och gedigen konstnärsnatur, tillsammans med sin svåger, Gustave Courtois, typen för dessa storheter för en dag, mondän, pratsam, rörlig. Båda tillhörde Edelfelts närmaste gäng.

På grund av det långa avståndet till »Eremitaget» kom Edelfelt mera sällan att deltaga i våra skandinaviska samkväm på stamlokuset och när han någon gång fann vägen dit, behandlades han som gäst ur den förnämare världen. Han umgicks ju också med allt vad metropolen hade ryktbart och namnkunnigt och betraktades som verklig parisare.

Av alla de skandinaver jag känt under det decennium, vår parisiska koloni stod i högsta flor, företedde säkerligen ingen så fulländad och harmonisk sammanblandning av nordiska och parisiska egenskaper som denne Edelfelt. Icke ens Fritz Thaulow, som vid denna tid börjar sin med åren alltmera uppåtstigande kurva som kontinental centralfigur i skandinavernas krets, kunde mäta sig med finnen.

Det har för resten frapperat mig flera gånger

att finnar — läs svenskfinnar — ägt större anpassningsförmåga än de andra nordborna. En Edelfelt, en greve Armfelt, en Enckel, en Vallgren — alla dessa och flera därtill ha rört sig i pariserluften som i deras rätta element utan att dock göra avkald på eller förneka sin nordiska härstamning eller sina sympatier, innersta och varmaste känslor för det lilla avlägsna fosterlandet.

Parisaren Edelfelt visade denna sin dubbla begåvning på mångahanda sätt.

Charmör och dyrkare av könet var denne finnes uppfattning av kvinnan helt parisarens. Ett par belysande yttranden bland de många kan jag anföra.

En dag — detta hände i Stockholm och ungefär vid sekelskiftet — frågade jag honom vad han tyckte om Carl Wilhelmsons tavla i Thiels galleri: »Målarinnor.» Jag väntade mig att Edelfelt skulle i fullaste mån uppskatta verkets allvarliga konstnärlighet och blev visserligen ej i detta hänseende besviken, men han gjorde så väsentliga reservationer emot själva ämnet och det patos som målaren lagt in i skildringen av några kvinnliga artisters nästan tragiska kamp att nå målet, att jag förstod det tavlan på Edelfelt verkat enbart löjlig! Djupsinniga målarin-

nor — »malöröser» — det var inte framför staffliet han ville se »kvinnan»! Hennes uppgift ansåg han alltid vara Kinder, Küche, Kirche, eller än bättre: mannens beundrade och beundransvärda älskarinna.

Åttiotalets kvinnoemancipation hade inte i denne finnparisare någon stor entusiast. Jag sammanförde honom i Paris med vår ryktbara kvinnosakskvinna Anne-Charlotte Edgren-Leffler som anmält sin ankomst till Paris i brev till Ernst Josephson, däri hon ber Josephson möta sig vid Gare S:t Lazare. Josephson skulle emellertid resa till Sverge samma dag, varför han vidtalat mig att hjälpa landsmaninnan. Som jag kände min förmågas ringhet, hade jag å min sida uppbådat Edelfelt göra mig sällskap, och sedan vi båda önskat henne välkommen vid en lunch omedelbart efter ankomsten, fann jag lämpligast att avdunsta, överlämnande kvinnosakskvinnan till den ridderlige konstnärens omsorger. Jag återsåg ej fru Edgren, men efter hennes avresa från Paris råkade jag Edelfelt, som fick redogöra för sitt ciceronskap. Han hade varit strängt upptagen av att introducera den nordiska ryktbarheten i »le tout Paris», men då jag vid hans berättelse gjorde små anspelningar på hans kända erövringsförmåga

värjde han sig och förklarade sarkastiskt: »Fru Edgren är ett sådant fruntimmer som endast begär 'des renseignements exacts'.

Några år senare hade vi ressällskap hem. Resan erbjöd inga poänger, men när jag följt min vän till Finlandsbåten vid Logårdstrappan, hörde jag honom fråga kaptenen om andra finnar skulle medfölja.

»Ja», hördes svaret, »fröken De la Chapelle!»

Ett par månader därefter voro de förlovade. Albert Edelfelt och fröken De la Chapelle voro vänner sedan allra tidigaste ungdom. Många gånger hade jag hört Edelfelt tala om denna Finlands skönaste kvinna och han hade därvid tillagt, att »man vill göra oss till ett par». — Ja! — det var väl den allmänna meningens nästan oundkomliga fordran, detta tryck, som, ett hinder för friheten, den rätta kärlekens livsluft, samtidigt drev Edelfelts obeslutsamhet till handling.

Han var den vackraste och mest begåvade av Finlands ungdom, hon den skönaste och i övrigt mest hyllade av landets döttrar. Båda voro så att säga hela Finlands egendom och deras giftermål skulle bli symbolen för ett helt folks lyckobehov.

Varje gång Edelfelt på våren vänt hem från

Paris, hade han frågat sig själv om han skulle taga det steg, som han både ville och — inte ville.

»Jag kom en solig sommardag», berättade han senare, »att göra visit hos fröken De la Chapelles föräldrar på deras lantställe. Grinden stod öppen — jag gick trädgårdsgången framåt till verandatrappan och där stod 'hon'. Jag kände att varje steg närmade mig mitt öde —

'Och Salami och Zulamith när bryggan färdig var
de sprungo i varandras famn — — —'

Jag friade inte — vi bara kysstes — och så voro vi förlovade!»

*

Äktenskapet blev ej lyckligt.

Framgent som hittills tillbringade Edelfelt största delen av året i Paris, »en garçon» i sin ateljé vid Avenue de Villiers. Även reste han mycket på kontinenten än hit än dit, kallad av porträttbeställningar, som ju aldrig saknades för den världsberömde konstnären.

Han målade furstliga personers konterfej, i Ryssland, i Tyskland — även här i Sverge. Bland andra sådana gjorde han ett porträtt av

kejsar Wilhelms syster, storhertiginnan av Sachsen-Meiningen, och det roade honom berätta ordalagen av det telegram, varigenom han av furstinnans hovmarskalk kallades till första seansen.

»Hochwohlgeborene Herrn Edelfelt, Helsingfors.

Nächsten zwei und zwanzigsten October erste Sitzung zwölf Uhr punkt!»

Kort och militäriskt. Han hann knappast göra nödiga förberedelser till resan och försummade att förse sig med lämpliga dukar. Dock oroades han inte, ty, resonerade han med sig själv, i Berlin har jag utmärkt tillfälle att förse mig med vad som behöves. Olyckligtvis blev tåget till Berlin så försenat att han måste skynda direkt till Meiningen, som ehuru residensstad inte ägde tillstymmelse till affär med ateljéutensilier. En gammal pensionerad överste, som diletterade i måleri, kunde genom att avstå till den finske porträttmålaren en passande duk, rädda situationen, så att seansen den tjuguandra oktober fick börja »zwölf Uhr punkt»!

Åt Edelfelt anvisades en våning i ena slottsflygeln och vid presentationen för storhertiginnan uttryckte denna en förhoppning att bli

bjuden på middag med soaré hos den celebre gästen, en önskan som blev lätt att realisera. Den höga värdinnan hade endast att ge order att allt som fordrades för en ståndsmässig diné överfördes till Edelfelts våning, jämte hovmästare, kock, serviser, lakejer etc. etc.

Man kan, med en liten omkastning av ett gammalt tyskt talesätt, säga om denna situation: »Wie die jungen singen — so zwitschern die alten.»

*

Edelfelt var en både flitig och förträfflig brevskrivare, men så länge hans moder levde var det till henne som lejonparten av breven adresserades. Ingen vecka förgick utan att sonen uppvaktade henne med en eller flera epistlar. De ha utkommit i tryck och ge talande vittnesbörd om hur tidigt utvecklad denne konstnär varit såväl i fråga om stilens klarhet som omdömenas mognad. Edelfelts ungdomsbrev äga en uttryckens lätta behag och en omdömenas fulla mognad jämförliga med hans mannaålders högt värderade. Och å andra sidan vet han till slutet bevara entusiasm och hängivenhet. Oro och tvivel, sorglöshet och lekande sinne ha karakteriserat allt vad Edelfelt skrev,

som ryktbar konstnär likaväl som förhoppningsfull student med marskalkstav i ränseln.

Med undertecknad var korrespondensen mycket sporadisk med årslånga mellanrum.

All berömmelse till trots var och förblev Edelfelt alltid mycket blygsam och gentemot sina verk svävade han för det mesta mellan hopp och fruktan. Jag har i brev vid sekelskiftet frågat honom vad han höll på med för tillfället — och han svarar:

»Ack! fråga mig ej hur man bär sig åt att måla efter naturen eller överhuvudtaget att måla.» Varefter han själv ställer en motfråga:

»Men vad gör du? Har du småningom börjat finna dig i de kinesiskt utpenslade grantoppspetsarna här uppe i norden, i de svartblå skuggorna och i skuggan som inte har ett tecken av vert emeraude i sig?»

Då jag bett honom uträtta en kommission, ger han en träffande karakteristik av våra nordiska vanor.

»Du vet ju hur det är med nordbon. Svensken och finnen sitter mellan första juni och första september på ett ångbåtsdäck eller en sommarnöjesveranda, oåtkomlig för allt och alla. Omöjligt få reda på någonting under den sköna sommartiden.»

I samma brev förordar han en större utställning i Helsingfors av svensk konst. Han har på Stockholmsutställningen 1897 fått en mycket hög tanke därom. I Helsingfors ägde, när han skriver, en blygsammare svensk utställning rum. Han formulerar sitt omdöme om denna med en för Edelfelt mycket betecknande ironisk biton: »— men herrar E. Westman och C. Trägårdh, som exponerat här, ge måhända ej en fullständig bild av den svenska konsten!»

Och han tillägger som ett förtydligande av svaret på min fråga om vad han gör: »Jag målar ej, jag bara ritar — illustrationer samt — åker velociped, det sista tämligen invita Minerva.

Jag ansåg mig till och med så ringa begåvad för denna ädla sport, att jag höll på att ge den på båten, då jag händelsevis i Borgå fick se två elefanter, som gick rätt bra och graciöst på bicycle. Detta manade mig till fortsatta ansträngningar.»

Ungefär vid samma tidpunkt börjar han umgås med planer på att lära sig något annat helt nytt: freskomålning; det gäller dekoreringen av ett par väggar i Helsingfors' universitet, och han tillskriver mig för att lära känna min erfarenhet i frågan.

»Du förstår jag känner mig rätt enkel, då jag kastar mig in i denna nya konstarts tämligen okända teknik. Jag ämnar vända mig till Antonio Bellio, som ju medverkat vid både dina och Carl Larssons fresker. Kan du rekommendera honom?

I vintras, när jag var i Paris, nämnde jag för Courtois, att jag skulle måla dekorativa saker. Vet du vad han sade? Med sin vanliga uppriktighet försäkrade han mig: 'Ce sera horrible, mon cher, tu ne comprendra rien de tout à la décoration.' — Som hans och mitt begrepp om det 'horribla' i konsten äro vitt skilda, tröstade jag mig dock.»

Brevet slutar med ursäkter att han ej infriat ett löfte att skänka mig ett suvenir: »I Paris eller härhemma skall jag göra något bra enkom för dig. Du kommer bara att vinna på dröjsmålet, ty jag tror, att jag i det hela går framåt ännu — åtminstone förefalla mina saker från åttiotalet nu mycket magra och tunna.»

Han såg mycket kritiskt på sina äldre saker: »När jag är i Stockholm törs jag numera inte gå upp i Nationalmuseum där mitt porträtt av Victor Rydberg hänger; det porträttet är en spik i min likkista.»

*

I olikhet med andra skandinaver som hade ateljé i Paris om vintern och gjorde studier i franska landsorten om sommaren för följande års salongstavlor — bröt Edelfelt alltid upp för att resa hem till Finland, ty på salongen utställde han ogärna annat än finska eller fosterländska motiv. Han förblev hela livet »en farende Svend». Stockholm passerade han i regeln helt flyktigt och eftersökt som han alltid var, blev det mycket svårt att få rå om honom här en hel kväll. Oftast måste han tidigare än andra gäster bryta upp, bunden av överenskommelser med andra vänner. Men hur kort han än dröjde i kretsen, hade han alltid vetat sprida en rörlig fläkt av stora världen där ute.

»I nästa vecka beger jag mig till London och Paris via Stockholm och skall då komma upp för att tacka för eder utomordentliga vänlighet senast, att bjuda mig samman med prins Eugen och Dick Bergh i all förtrolighet.»

Men även denna varma vänskapsstund måste avkortas, ty Edelfelt hade rendevu med ett par halvgamla misser på Grand Hotell.

Större delen av sitt äktenskap tillbragte Edelfelt fjärran den husliga härden; han i Paris och hans fru i Finland. En son, deras enda barn, studerade till arkitekt, men dog ung, något

år efter faderns bortgång, och även makan har nu skattat åt förgängelsen.

Lycklig blev ej den förening som ett helt folk så varmt hade önskat och tilljublat all möjlig välgång. Vemodigt trist blev den skrift som ödet präntade över verandaportens gallerverk den soliga sommardag, då Salami och Zulamith flögo i varandras famn: »L'amour d'un jour — ce n'est pas de l'amour.»

*

I en liten biljett eller carte telegramme, maj 1885, alltså från vår ungkarlstid, frågar han mig: »Har du lust att i sällskap med Bob samt Julie och Clemence göra en utfärd i environgerna i övermorgon söndag? Julie vill ej antaga inbjudningen utan sin väninna Berthes sällskap, och vi behöva därför en tredje kavaljer. Svara ja! Vi träffas vid Gare S:t Lazare klockan tre eftermiddagen. Sänd en 'pneu' med omgående.»

Söndagen kom i den månaden maj — le mois de Marie, de vita konfirmandernas tid och syrenernas. Efter bästa förmåga adoniserade jag mig att möta den okända, till vars riddare för en dag man dubbat mig. Min garderob ehuru ej lysande var presentabel nog, men

de lackerade skorna voro skamfilade och måste med tusch repareras i sprickorna.

Vid min ankomst till Gare S:t Lazare voro mina vänner redan där, båda mycket eleganta; jag kände mig en smula bräckt, man säger. Edelfelt, »vrai parisien», och Bob Thegerström, som alltid beställde sina kläder i London, verkade illusorisk habitué vid kapplöpningar.

Flickorna i ljusa vårtoaletter, i korsett och med »tournure» vid midjornas slut där bak. Om parisiskan ej anses vacker i strängare mening, hon är bättre än så, hon är graciös och full av betagande charm. Och Berthe, min dam, var så tjusande söt, att jag endast förvånade mig över att Julie hade insisterat att denna väninna, som tog priset, skulle göra sällskap, och att ej Edelfelt själv, »le bel Albert», hade bjudit henne för egen räkning.

När jag blivit föreställd för Berthe som »artiste peintre», utbröt hon förtjust: »Ah, c'est charmant!» och i hennes kinders små gropar lågo skalkaktiga löjen på lur. — »Monsieur, ni är lika stor målare som monsieur Albert, n'est ce pas?» »Certainement, mademoiselle, ja, encore plus grand! — s'il vous plaira.»

Vi togo tåget till Bougival och anlända dit gingo vi en genväg över ängarna till »la

Grenouillère», det bekanta badstället vid Seinen, där Renoir hämtat motiv till sin målning »les canotiers», en av hans mest bekanta skildringar ur livet i Paris' environger.

Finns det mer berusande luft för amorinernas vingslag än här i majdagens skönhet vid stränderna av Seine? Simmande lätta strömoln — ljusa toaletter — och muntra skratt och pensellockande toner från Corots palett.

Flickorna togo var sin kavaljer och Berthe, som med parisiskans snabblick upptäckt min blyga natur, kvittrade modingivande muntert. Men ack mina lackskor med sprickor av tusch! Jag lösgjorde min arm och gjorde vid sidan av stigen en serie lustiga krumsprång i det höga blommande gräset bara för att under ungdomlig ysterhet dölja mina retuscherade skor.

I badpaviljongen — en större överbyggd brygga med några avbalkningar för omklädseln — var trängseln stor mellan våta badare och söndagsklädda damer. En ung man i badlakan spelade piano, på pedalen trampade hans nakna fot. Några par sökte få rum för en vals. — Våra tre damer väckte uppseende och när fransmännen hörde att vi voro främlingar, gjordes attack med mångtydiga komplimanger åt vår goda smak. Flera gånger blevo vi oroliga att

våra skatter skulle frånhändas oss eller komma på villospår i den allmänna villervallan, varför vi begagnade första tillfälle att göra en vacker sortie, styrande kosan mot den chaussé utefter Seinestranden, där restaurangerna ligga. Vi bestämde oss för »au rendez-vous des Canotiers», där vi ordnade med bord och meny. Dinén blev munter ända tills champagnen serverats. Då kom min olycka; plötsligt överfölls jag av en brännande migrän och måste avlägsna mig. I våningen en trappa upp fick jag ett sovrum och gick till sängs, men vännerna lovade att ingenting skulle störa deras munterhet, och de höllo ord. Några timmar senare samlades de med glasen i hand kring min bädd, drucko min välgång — och försvunno till Paris! »À la guerre comme à la guerre —» de sårade lämnas kvar.

Följande höst återsåg jag Berthe i en finare pappershandel, Gallerie Jouffroy. Jag ämnade just träda in, då jag fann att hon uppvaktades av en förnämligare kund, varför jag satte mig att vänta vid Café Riche, där hon snart måste passera, ty klockan var nio på kvällen. Men hon kom ej; hon hade säkerligen gått genom

Galleriets andra utgång åt rue Faubourg Montmartre — —

Men åter blev det maj — mois de Marie, de vita konfirmandernas tid och syrenernas. Och en dag i den månaden maj gick jag upp till vännen Edelfelt och föreslog en picknick i Bougival med desamma flickorna —

»För sent, mon ami», blev hans svar. »Julie har funnit sin man, 'negociant' i quartier Saint Denis, välbärgad och med ekipage, som var hennes dröm.»

»Och Berthe?»

»Stackars Berthe, hon blev sjuk, låg länge på lasarett och nu är hon död.»

Från Edelfelt styrde jag stegen ut på de blommande vallarna. Det var en dag lika ljuvlig som fjolårets med strömoln och toner av Corot. Och för mitt minne kom en vers ur »Idyll och Epigram»:

»Flickan var borta, låg
vissnad i jordens famn.
Ängen var grön igen
leende, blomsterrik.»

*

Åren gingo och Edelfelt var alltjämt »en farende Svend». Uppehållen i Finland blevo kortare, till avenyn och ateljén i Paris drog honom hans håg. Undertecknad däremot hade blivit stationär i Sverge, men 1905 gjorde jag en avstickare till Paris.

En brevlapp daterad Café de la Regence (svenskarnas kafé i Paris nära Theatre Francais) den 25 maj 1905 upplyser mig att Edelfelt sökt sammanträffa med mig, men, liksom mina försök att träffa honom avlupit, förgäves.

»Nu kom jag hit klockan tio på Guds försyn för att se om du skulle komma hit igen. Vi måste vara tillsammans och tala om gamla tider. I morgon torsdag är jag upptagen av séance — likaså borta på middag — men fredag middag, vad säger du därom?»

Vi råkades fredag middag klockan sju på Café de la Regence men — eftersökt som Edelfelt alltid varit — tyvärr icke ensamma. En greve A., landsman till Edelfelt, hade även infunnit sig. Till namn och börd, liksom till vett och utseende typen för en ädling av gamla stammen skulle grevens sällskap under andra förhållanden varit det behagligaste. Edelfelt bad mig öppet säga ifrån — och han lovade att

förklara att vi två hade enskilda affärer att avhandla. Men nordens fransman var feg och artig: jag ljög så vackert att det skulle bereda mig ett nöje att få vara i bådas sällskap.

Greven hade med familj redan dinerat på det högst fashionabla Véfour i Palais Royal, och därför ville vår middag inte komma i rätta gängorna. Det är nämligen aldrig gemytligt att äta middag med statister, och greven behöll dessutom överrocken hela tiden, vilket gav måltiden en provisorisk karaktär. Restaurangen vid avenue de l'Opera var medelsort — och den grevlige statisten lät undfalla sig vad han trakterats med hos Véfour, Paris' berömdaste kök. Lök på laxen!

Efter dinén, Folies Bergères; greven hade legat länge på tork och Edelfelt skulle visa honom det nyaste, men den blaserade aristokraten fann inte något nöje ens här och lämnade oss efter ett par timmar ensamma.

Dock icke alldeles ensamma: promenoirens demimonde slog krets kring vårt bord, gjorde inviter, föreslog supé efter representationens slut. »Omöjligt, ma chère, jag är gift man från Sverge!» — Det var en undanflykt, som jag trodde hette duga. »Och mon ami är också marié!»

»Så mycket roligare!» blev paraden från ett par målade läppar. — »Tant mieux, c'est plus amusant comme ça!» — Men redan före nästa mellanakt hade vi lyckats oförmärkt lämna nöjesetablissemanget och sutto nu vid ett bord på bulevarden. Enfin seuls!

Natten var ljum och skön och samspråket fladdrade kring allt mellan himmel och jord, gamla minnen, konst, världsåskådning, flickor, vänner, framtidsplaner —

*

»Vem är namnet inom konst just nu?»

Impressionism, symbolism och Puvis de Chavannes tillhörde redan historien. Cézanne var nyligen död; hans namn, på väg till odödlighetens stjärna, hade inte hunnit högt över gravkullen. Matisse hade ännu inte bildat skola. Gauguin och Van Gogh hade inte utställt på salongen; i sanning, dessa seklets första år bildade liksom ett vakuum.

»Vad är den nuvarande Salongens succès d'artiste?»

Efter långt betänkande svarade Edelfelt: »Sorolla, spanjor!» För mig ett nytt, ett okänt namn. Han hade en väldig duk föreställande en oxhjord i naturlig storlek, men ehuru jag redan

besökt salongen hade Sorollas namn och gagn helt undflytt mig.

Saken fick sin förklaring. Salon de Paris var för mig den del av salongen, som rymde den yngre föreningen La societé nationale. Den äldre: Societé des artistes francais hade jag alldeles förbigått — men det var inom denna konservativt akademiska avdelning som den nye mannen exponerat. Ett förhållande i sanning exceptionellt och utan konsekvenser för utvecklingen.

Bulevardens promenerande började bli mindre talrika; klockan slog ett.

Våra gemensamma minnen från långt förflydda dar — minns du? och minns du? »Skuggan», mina föräldrars sommarvilla vid Jönköping, och där vi gjorde vår första bekantskap, och allt det andra —

Jag följde vännen Edelfelt till omnibusen vid La Madeleine och som skulle föra honom till Avenue de Villiers. »Adjö — nej au revoir!» vinkade vi båda. Men det blev ett adjö för livet.

I augusti läste jag i svenska tidningar att Edelfelt var sjuk och skyndade mig sända en förfrågan hos fru E. om det var fara å färde. Hon svarade omgående:

Borgå den 15 augusti 1905.

»Bäste herr Pauli!

Tusen tack för edra vänliga ord, som jag djupt känner. Min man lider av en allvarsam, plågsam hjärtåkomma med blodpropp och åtföljande utgjutning i lungan. Professor Runeberg hyser dock hopp om ett långsamt tillfrisknande. Men j a g bävar för att se honom uppstå som en bruten man. Tack än en gång!»

Men redan några dagar senare — den 19 augusti — var Edelfelt icke mer.

Han var borta, borta för alltid, min ungdomsvän! Som i går minns jag än min häpnad inför den plötsligt öppnade grav, då jag i tidningen såg korset över detta namn: Albert Edelfelt, och hågkomster drogo förbi min blick fyllda av festivitas. Aldrig mer! Och än i dag ser jag, som jag såg honom komma den sommarmorgon 1872, då vi gjorde vår första bekantskap. Han gästade en sin mors väninna, överstinnan Leuhusen, som jämte make och familj tillbringade sommaren på Granbäck, överstebostället nära Jönköping, och han brann av otålighet att snarast möjligt sammanträffa med traktens »artist»

(jag var sen föregående år elev vid konstakademien).

Innan jag ännu fått kläderna på, anmäldes av tjänstflickan »en utländsk herre», som väntade under hängbjörkarna vid mina föräldrars sommarvilla. En finsk student, livlig och sympatisk, ägande detta något som spår om ljus och berömlig framtid. Det uttryck som i biografier över Albert Edelfelt ständigt återkommer: »han bar marskalkstaven i ränseln», kände jag icke då, men när jag i minnet återkallar vår första sammanvaro finner jag inga ord som bättre måla det intryck han gjorde.

Och detta trots hans stora villrådighet huruvida han på allvar ämnade slå in på konstnärsbanan. Ty att bli konstnär var den tiden något mycket allvarligare levnadskall — en »konstnär» det var en Rafael eller Murillo eller åtminstone en Tidemand eller en Gude — medan en »medelmåtta» var det sämsta av allt!

Han hade redan målat goda porträtt, som han utställt i Helsingfors; han tecknade med lätthet, och därjämte hade han framträtt som begåvad stilist — detta oaktat var han starkt betänkt på att fortsätta vid universitetet, ta någon examen, bli ämbetsman och måla på lediga stunder.

Olikheten mellan vår och den tidens betraktelsesätt då det gäller att välja konstnärsbanan med dess oberäknelighet och ansvar faller väl sällan mer i ögonen än när man läser om denne ynglings betänkligheter inför det avgörande beslutet.

Med den första duk Edelfelt utställer på salon de Paris, »Drottning Blanka», gör han succé. Jag var närvarande när Salmson, som näst Wahlberg var den erkänt mest framstående i skandinaviska kolonien, gratulerade Edelfelt till framgången, och jag lade märke till att det från Salmsons sida skedde med viss förlägen nedlåtenhet; han vädrade nog en lycklig rival som skulle gå förbi såväl honom som andra svenskar på den vädjobana som heter »Salongen».

Jag fick redan nu det intrycket att mina kamrater — och då i synnerhet de vilka utstakat Salongsvägen som den enda rätta och riktiga — i deras värdesättning av Edelfelt ej voro fullt opartiska men besvärades av en viss rätt så förklarlig jalusi, som icke mildrades när Edelfelt för varje år som går lägger nya utmärkelser till gamla och slutligen når en berömmelse av kontinentala mått.

*

Man sade om Edelfelt att han var smickrare, men ingenting kunde vara mera falskt om man med detta omdöme menar ett smicker med avsiktligt intresse. Edelfelt var »parisare» som ingen annan av skandinaverna och han hade fransmannens artiga lätthet att även gentemot likgiltiga bekantskaper säga ett »charmé à faire votre connaissance!» Han sade gärna behagliga sanningar, men aldrig i onödan eller oombedd några obehagliga sådana. Bad man honom som vän om kritik, så gav han denna med största öppenhet, aldrig brutalt utan i hovsamma ordalag och därför i högsta grad välgörande.

Han var, som parisare, »moqueur» med stänk av sarkasm, men han visade denna sida kanske oftare mot sig själv än mot andra. Ty i grund och botten var han kanske den mest självkritiske bland oss alla och av dem som nått ärans höjder den verkligt anspråkslöse. Med åren tar fruktan hans själ att tiden skall gå förbi honom och ger hans uppträdande något nervöst och oroligt. Han har nått allt en konstnär kan nå i världens ögon — men i hans egna återstår mycket, ja allt! Det är först i de år, som blevo hans sista, ett visst lugn — kanske resignation — har inträtt; ty mer kan ingen giva än det bästa möjliga bruk av de gåvor naturen skänkt.

Självrannsakan, som höll denne man mellan hopp och fruktan hela livet igenom, har väl äntligen lyckats trösta det ömtåligaste av konstnärssamveten.

VILLE VALLGREN

Var Edelfelt mera sällsynt gäst i våra samkväm, förekom en annan finne, Ville Vallgren, desto oftare; ja man möter hans namn på varje sida av koloniens privata krönika så länge »la Butte Montmartre» är skådeplatsen för densamma. Omkring sekelskiftet sker scenförändring, då herrskapet Vallgren slår sig ned i det fashionabla Faubourg S:t Honoré. Svenskar eller skandinaver överhuvud förekomma ej mer som gäster i det hemmet, som i stället öppnar sina portar för allt vad världsstaden ägde rikt av celebriteter och »beau monde». Endast Spada förblev trogen drabant intill sin död 1911.

I sin mycket roliga »A-B-C-bok», som utkom 1916, ger oss Ville en mängd livfulla skildringar av typer och episoder ur sin långa parissejour, och hans minne väcker häpnad när han till punkt och pricka kan relatera alla festmiddagarnas menyer och hur varje rätt var tillagad.

Jag erinrar mig inte nu vem som sagt att fantasi är minne — vid genomläsningen av Villes bok frestas man att vända satsen och säga att minne mycket ofta är fantasi. Dock bör ihågkommas att författaren kan göra anspråk på hederstiteln Finlands Brillat-Savarin; därom vittnar hans för ej längesen utgivna kokbok: »Mat och dryck.»

*

Det skulle föra alltför långt på sidan om ändamålet med dessa blad att skildra gästfriheten i det Vallgrenska hemmet — dessutom skulle jag alltför ofta råka ut för upprepningar av vad som redan skrivits (av Spada eller Ville själv). Jag nöjer mig här att mera »en passant» erinra om den dundrande födelsedagsfesten i april 1885; Ville fylide då trettio år.

Bland gästerna syntes August Strindberg (som höll tal!) och hans första fru S. von Essen samt den senares väninna, fröken David, en kortklippt, rödhårig, gossaktig, dansk judinna, som några år senare vållade vår store författare en hel del trakasserier. — Edelfelt och doktor Werner Söderhjelm med sin unga vackra maka (Finlands ministerpar i vår huvudstad); den oförbränneliga filologen, sedermera professor

Carl Wahlund och historiemålaren Edward Perseus, bekant bland annat genom sina vid festtillfällen sprudlande »enkla tal och bråk», vari han var mästare. Dessutom hela konstnärskolonien, sammanlagt omkring femtio gäster.

Efter festens avslutning i morgongryningen begav sig större delen upp till »la Galette du Moulin», ett utvärdshus vid kvarnen, som ännu kvarstod på själva krönet av Montmartre. Återstoden föredrog att övernatta hos Vallgrens för att längre fram på morgondagen göra heder åt kvarlevorna — av sillsallad fanns ännu hela berg orörda.

*

Det tidigast daterade brev jag ännu äger kvar av min korrespondens med makarne Vallgren är från sommaren 1884 och innehåller åtskilligt som är av allmännare intresse. Ville kom till Paris i medio av 1870-talet — och ännu så sent som ett decennium senare hade han ingenting sett av franska landsorten och aldrig varit ute vid kusten.

Intresset för det Frankrike som låg utanför »la ceinture» i Paris var för generationerna i 1870- och 1880-talen minimalt. Man reste ej för att komplettera allmänbildningen, ej ens för att roa

sig utan för att arbeta efter naturen och få motiv till nästa salongtavla. Men Ville var skulptör; en så kallad dekorativ skulptör med anslutning till arkitektur eller nyttokonst var ännu ett okänt begrepp. Hade intresset för arkitektur hunnit vakna skulle väl studiet av franska landsortens många vackra byggnader och monument lockat till resor. Så var ännu ej förhållandet. Fristående skulptur (kabinettskulptur) var liksom inom måleri stafflimåleriet det enda erkända och odlade. Kölnerdomen, som man betraktade under uppehållet i Köln vid genomresa, och Nôtre Dame, varom Victor Hugo skrivit en spännande roman — det var arkitekturen man kände.

Ingen inom kolonien (Josephson undantagen) hade ännu varit i Italien, där även det blindaste öga måste bli seende och väckas för skönheten i själva moderkonsten. Ja, många av den tidens svenska pariskonstnärer kommo aldrig med sin fot i det förlovade landet; varken Salmson, Birger eller Nordström. Hasselberg och Larsson helt flyktigt och Hagborg först på äldre dar, strax före sin död.

Ville Vallgren skulpterade en fruktskål att dekorera födelsedagsbordet 1885. Kring stammen som uppbar själva skålen stodo Adam och Eva, den senare sträckande handen efter den

förbjudna frukten, ett gott uppslag och även artistiskt i utförandet. Jag skyndade mig tillskriva Pontus Fürstenberg, övertalande honom — ehuru förgäves — att låta Vallgren utföra sitt verk i silver, vilket skulle bli en värdig prydnad för ett mecenatbord. Genren återupptogs senare av den mångsidige konstnären men sorterade då under rubriken: »Objet d'art», en strömning som bäst karakteriserades av att nakna kvinnor inkomponerades på alla möjliga och omöjliga föremål, käppkryckor, munstycken, lampfötter, pappersknivar etc. Det blev för mycket av det goda, och arten döptes till »Uppsjö-d'art».

Det var emellertid icke artistiska motiv som kommo makarne Vallgren att efter tio års stationerande göra sin första utflykt från Paris.

I Ver-sur-mer, en liten nyanlagd badort i Normandie, fanns sommaren 1884 en nordisk koloni: Frithiof Smith-Hald med familj, Aug. Hagborg, Bob Thegerström och undertecknad. Ville tillskriver mig att det vore roligt besöka kolonien, »ty så finge jag se franska kusten som jag aldrig skådat».

Härpå svarar jag att kolonien i Ver-sur-mer skulle glädjas om de finge se vännerna Vallgren doppa sina kroppar i Atlantens salta böljor

i sällskap med oss själva, och jag föreslår en bostad.

Ville är i Paris sysselsatt med ett monument över Torkel Knutsson, och det är fru Antoinette som sköter korrespondensen:

»Paris d. 23 juli 1884.

Jag är uppdragen av Ville att besvara Edert vänliga brev — för han fick vid genomläsandet därav en sådan fart i sig att han med hela sin styrka kastade sig på den intet ont anande Torkel Knutsson, vilken ju tills vidare är ett av de största hindren för vår avresa. Först och sist tack för Eder vänlighet att vilja se oss i Ver; kanske det ej vore så fånigt att hyra huset för 75 fr. helst som vi nog måste ha Birgers piga med oss eftersom vi en gång lovat hålla henne tills de komma igen. Hon, pigan, är för övrigt ganska snäll i maten som det heter och man är ju mer chez soi och får grassera hur man vill när man ej bor på hotell.

Gud så roligt om Ni ville slå er ihop med oss, men kanske värdinnan ej kan vänta så länge med sina rum. Säkert komma vi till d. 15 augusti, kanske redan om en vecka, men omöjligt ännu säga dagen då — pengarna komma.»

Snart därefter skriver Ville:

»I nästa vecka stöper jag min staty och sedan tänka vi komma ut till Ver!»

Men det går ej så som vi planerat; den 31 juli underrättar mig Ville:

»Vi ha hört av Johansson (marinmålaren) som var uppe i dag att man i Grandville bor för 170 fr. i månad för två personer. Om detta är sant, är det kolossalt billigt. Du förstår att det för oss gäller att få så billigt som möjligt, då vi i Paris måste betala vår hyra under vår frånvaro.»

Några veckor senare är familjen V. installerad i Granville, departementet Manche, Hôtel de Paris.

»Vi befinna oss», heter det därifrån, »i Granville och ha det utmärkt bra. Visserligen är här ej den natur som du kanske har, men man måste ju en gång se hur det är vid en fransk badort.» De trivas så bra att de stanna till mycket långt fram på hösten, »ty vi ha ett hyggligt värdfolk, bra rum och god mat, billigt pris o. s. v. Hotellet som vi bebo ligger alldeles vid 'plagen' så att vi i simkostym kila över gatan. Casino besöka vi sällan, ty vi ha beslutat

att riktigt sköta oss, d. v. s. vegetera och idiotisera, lägga sig till ro kl. 9 och stiga upp samma tid. Vi ha hållit på därmed en månads tid och 5 dagar och jag har småningom invaggats i lättjans ljuva sömn och funnit stort behag däri.

Nu har jag emellertid börjat arbeta. Jag håller på med hotellvärdens byst — för att klara räkningen — mycket bra huvud, smickrar jag honom. Så snart bysten är färdig resa vi tillbaka till rue Gabrielle.

Marinmålaren är gift med en äkta dum och skrytsam fransyska och målar och säljer marinmålningar per meter på Casinot.

Till Carolles ha vi promenerat ibland. Jag glömmer aldrig första gången min hustru och Jag kommo till Carolles för att hälsa på Pelle Ekström. Han var vid tillfället ej hemma; man visste ej vart han tagit vägen, ty han kan ju ej tala med infödingar (men har i stället lärt dem några mera nödvändiga svenska ord). — Ett, tu, tre se vi monsieur Pierre i redingot utstyrd promenera i skogen. Han blev rysligt glad att se oss. Gammal har han blivit (han har ju bott här flera år) och tandlös genom det förbaskade sockerätandet (som när kassan är skral, är enda födan). Nog har han gått bakåt, svart och smutsigt

målar han. När han kommer från Carolles, vete tusan. Jag fick ej klart för mig om han vill därifrån. Han säger att det är tid på att han får medalj, eljest täcks han ej komma därifrån. Stackars fan, inte skulle jag vilja bo i Carolles, där såg fan så snuskigt ut!»

Brevet är skrivet i samma månad som vår konstakademi firade sin hundrafemtionde födelsedag, och Ville bifogar: »Kungen har ju hållit tal och uppmanat fåren att vara trogna sin herde och ej som de otrogna opponenterna söka efter ära och guld!»

Ekströms avsikt med det långvariga eremitlivet i Carolles var att »finna sig själv» och att inte se annat än det han själv producerade. Han var inte ensam, då han trodde detta vara källan till ett självständigt framåtsträvande, men kuren är, vad erfarenheten ofta lärt, tämligen riskabel. Åttiotalet var på det hela taget inte så lyckligt för denne lyriker och stämningsmålare. Han målade blonda franska landskap, sedermera i Carolles mörka, men alltid, som Strindberg anmärkte, »med för mycket mat i landskapet». Med nittiotalet, då han återvänt till Paris, får han en ny uppgångstid.

Jag tillbringade både sommaren 1884 och 1885 i Ver-sur-mer. Under den första hade jag

sällskap av flera landsmän samt upplevde med dem och andra badgäster ett par händelserika månader, vid vilka jag nog får tillfälle att längre fram dröja.

Från Vallgrens har jag ännu några rader: »För ett par dagar sen voro vi resta till Mont S:t Michel; det var något ståtligt må du tro. Livet här har varit mera enformigt trots en massa tråkiga resande dagligen. Vi äro ännu, fast de resande minskats, 50 à 60 personer tillbords i stora matsalen. Jag har ännu ej kommit mig för att gratulera Hagborg till förlovningen.»

Ville Vallgren flyttar från Montmartre och bosätter sig på »andra sidan». »Jesus Syrach», som samlar svenskarna om onsdagskvällarna till rue Jacob, utser Vallgren till vice president — Josephson var president — och han ger färg åt de uppsluppna samkvämen med sång och visor, ibland så mustiga att baron G. Cederström påstod man bör ge sig till »Syrach» med revolver.

Med nittiotalet inträder en ny riktning och Vallgren blir exponent i den av Sar Peladan anordnade utställningen Rose & Croix. »Man vill ha sådant nu», säger han mig, då jag 1892 besöker hans ateljé och står en smula förvånad inför »symbolismen» i hans små vridna kvinno-

figurer. Hans medfödda anlag för dekorativa och symboliska småting har fått näring, och han har funnit ett för hans konstnärliga naturell mera tilltalande fält: »Objet d'art» som det med ett föga preciserat uttryck benämndes.

Den gamle rabulisten lever dock ännu kvar, i synnerhet uppväckt varje gång Josephsons namn återkommer. Med anledning av den utställning, som 1893 ordnades härhemma av Josephsons — den nu obotligt sjuke kamratens — arbeten, skriver Vallgren, efter att ha lämnat upplysningar om Allan Österlind, vars adress jag önskat.

»Allan reser omkring i Spanien. Jag spanar efter honom och gör allt vad jag kan för att han må få ditt brev (det rörde sig om frågan att sälja eller skänka Josephsons porträtt av Österlind till Museum). — Vi glädja oss alla över att vännen Joseph får med sina vackra arbeten intaga den plats han rätteligen förtjänat. Är han så bra, att han uppfattar sin utställning? Jag tycker att Allans pappa förärar porträttet till Museum samt Museum inköper alla de övriga osålda tavlorna på utställningen; det vore ej för mycket. (Detta fantastiska förslag hade varit klokt. Museet köpte ej ett enda arbete, men refuserade gåvan av »Strömkarlen».) — Joseph är

av den betydelse för Sverge att han måste vara väl representerad på Museum. Han är och förblir en banbrytare; de äro i allmänhet så få att de måste tagas vara på.»

Några dagar senare, den 12 mars 1893, kommer följande: »Allan är i Sevilla, fondaca Europa. Han bör så småningom få ditt brev. Svårt att få tag i honom, då han rest hit och dit. Du vet vilken orolig ande han är.»

Om sig själv och sina upplevelser bifogar han några rader. Först kommer berättelsen om doktor Nordströms sista middag. Doktor N., som ofta stod de svenska konstnärerna till hjälp (gratis, liksom doktor Munthe), var en av de första svenska läkarna som införde och praktiserade massage i Paris. Då han flyttade från en våning till en annan, försummade han aldrig att, när han blivit installerad i nya hemmet, anordna en så kallad »cremaillère». Och dessa middagar voro beryktade såväl för rätternas utsökta kvalitet som deras hart när otroliga mängd. Spada, som var specialist på middagar, brukade vid Nordströms infinna sig något före de övriga gästerna samt väl studera matsedeln för att, som han sade, »i tid kunna göra upp en förståndig fältågsplan». Jag var med om en »cremaillère» i juni 1886, då middagen började klockan åtta och

ännu icke var slut när den nya dagen grydde bland husraderna i rue Chaptal. Senare hälften av banketten — som var så kallat »gående bord» — rördes knappast. Rätterna buros in och orörda ut som om de varit attrapper, skåderätter blott.

Vallgren, som alltid varit intresserad av kökets hemligheter, skriver:

»I går var det en storartad middag hos D:r Nordström med 25 rätter; alla härvarande artister och trävaruhandlare (varav alltid finnes en stor mängd) voro inbjudna. Maten sitter mig ännu i halsen — fast vi äro långt inne på tredje dagen! Spada (som vanligt) höll talet. Ganska gaskigt för resten var där —

Ni måste komma snart till Paris och se salongen. Vi ha ett litet hus vid Avenue de Maine, så ni kunna bo hos oss. Huset är nämligen en stuga med 5 rum och när vi nu få i ordning få vi fbt trivsamt; fönstren ligga åt solsidan med en liten terrass framför, där vinrankan klänger upp vid matsalsdörren. Således kunna vi spisa middag i det fria vid kulörta lyktors sken. Allt detta kanske låter skrytsamt men är förbannat sant.»

*

Det Vallgrenska hemmet är lika gästfritt som förr — men längre fram, då makarna flyttat till

Ternes, rue Faubourg S:t Honoré och slagit igenom i den stora världen, upphör umgänget med skandinaver. Man är nu omgiven av »le beau monde» och i hemmet talas endast franska, även i vardagslag, då Spada är den enda (inackorderade) gästen.

Det febrila arbetet och det lika jäktande mondäna livet lägga helt beslag på Ville och hans Antoinette.

»Jag har en förbannad hast med mina många arbeten för salongen, där jag kommer att ha ett helt vitrine med 14 à 15 små bronser, så jag har förbannat mycket arbete därmed.»

På hösten 1894 tillskriver mig Vallgren att jag (som nu var bosatt i Göteborg och Larssons efterträdare i Musei Rit- och målarskola) skall försöka sälja en del av hans bronser.

»Vi äro nu åter i Paris sedan vi vistats i Finistère 6 veckor, där det var förtjusande. Spada och Ericsson var med. Vi bebodde en liten by nära Quimpèr som hette Laetudy. Originellare bondkostymer finns knappt i hela Bretagne och deras bondstugor med gamla möbler, fbt intressanta! Inga artister har målat därifrån. Som du vet resa fransmännen mycket litet till och med i sitt eget land. Jag modellerar en statyett, en byst och en relief.

Havet ligger bakom kyrkan; vi hade utsikt från våra fönster över till öar och fiskarbyar, dit Spada smög sig alla morgnar för att pruta på fisk och billigt var ju livet där. Vi ha dessutom beskådat 10 slott vid Loire. Stiligt av bara fan!

Nu sitta vi åter i Paris och klämma i med nya konstalster för att åter exponera i nästa vår!»

Från Faubourg S:t Honoré 233, dit herrskapet V. flyttat från Avenue de Maine, skriver Ville om sin »gamla Ofelia» och sin »d:o askurna», då exponerade, men osålda, i Göteborg, att de skola sändas till Finland och för övrigt samma historia: »Som salongen snart stundar har jag en fbd brådska med en massa små saker i cire perdue; min hustru håller på med bokband i oxiderat läder och dessutom några reliefporträtter även avsedda för salongen.»

Konstnärskapet utmyntas alltmer i »Objets d'art» (nittiotalet, symbolism, dekoration, Rose & Croix!). Det är möjligt att en framtid åter uppgräver dessa stilarter, om inte för annat, så för kuriositetens skull och som vittnesbörd över smaken — eller brist på smak, vilket man vill — man kan aldrig veta. Har en konstnär i god tro och med begåvning följt en periods smak och

behov i konst, kommer hans verk säkerligen aldrig att bli blottat på intresse.

Det som städse utgjort min förvåning var de flesta mina akademi- och pariskamraters okunniga uppfattning om vad Italien är och bör vara för en konstnär, i synnerhet när man hunnit en viss mognad. Många ha, som jag nämnt, aldrig varit där, andra först mycket sent, ja, för sent.

Vallgren kommer dit först i medio av 1890-talet och skriver från Florens:

»Jag har ej kunnat besvara ditt brev emedan vi rest från stad till stad och äro nu i Florens. Venedig tyckte jag var förtjusande. Vi ha sett ganska många småstäder. Ravenna hade fan så fina mosaiker, det bästa vi sett i den vägen. Med undantag av Verocchio och Michelangelo är skulpturen ganska tam och slickad. Måleriet däremot mycket fint. Mest har Botticelli slagit an på mig. Härifrån bege vi oss till Pisa, Perugia o. s. v. men ej till Rom, emedan vi ej kunna svälja mer konst denna gång, då man får ta i betraktande att vi i juli sågo hela Holland och Belgien.»

*

Samma dag jag hösten 1911 ankom till Paris förde man Spadas stoft till sista vilan. Inte

långt därefter slutade Antoinette Vallgren sina dagar, och sen upplöste den ensamvordne Ville detta pariserhem, som under vår glada ungdom utgjort en gästfri samlingspunkt för landsmän, svenskar såväl som finnar, samt överflyttade för en längre tid till fäderneslandet i höga norden.

*

P. S. Under arbetet med denna volym tillskrev jag Ville Vallgren, Helsingfors, med förfrågan om det skulle vara honom oangenämt, ifall jag bland kamratminnena citerade en del av hans brev till mig i forna dar, och härpå erhöll jag följande svar, vilket torde intressera fler än undertecknad att lära känna:

»Finland, Alberga 20. 7. 1926.

Gamle vän — — —

Hjärtligt tack för Ditt vänliga brev. Med nöje ser jag, att du tager det Dig lyster från mina skriverier. Din bok »I vår ungdom» har jag nog hört talas om, men jag har ej läst den. Sänder Du mig den, blir jag glad.

Ja! kära Pauli, det är allt längesedan vi råkats. Jag vill minnas det var i Stockholm

1897, då den fina expositionen ägde rum å Djurgården. Jag var visserligen med min hustru i Stockholm år 1919 på genomresa till Paris. Träffade då Albert Engström på en glad middag å Operakällaren, som räckte till kl. 6 följande morgon. Sedan råkade jag Anders Zorn och Christian Eriksson. Men Du var, sades mig, utrest till landet.

Jag bor året om här å Alberga, som ligger vackert här vid havsviken och arbetar med fulla krafter. Jag har startat terra-cottabränning med egen brännugn i min ateljé. Min Albergalera, som jag tager från eget dike, är numera beryktad. På Jubileumsutställningen i Göteborg sålde jag rätt bra av mina terra-cotta arbeten.

Till min födelsestad Borgå har jag donerat ett »Ville Vallgren Museum», som ligger vid gamla Rådhustorget och innehåller 160 arbeten av olika material. Finlands President Relander invigde mitt museum 17 maj 1925.

På den sista tiden är jag artistisk ledare av Borgå guldlistfabrik: 'Alba Nova' och förfärdigar modärna tavelramar, spegelramar med friser av dansande flickor, tapetlister m. m. Vi hava beställningar i London och Amerika. De komma även till Stockholm.»

Men Vallgren är inte endast konstnär, han är ock författare. I det föregående har jag omnämnt hans A-B-C-bok liksom att han även utgivit en kokbok. »Jag skrev för några år sen en skräpbok: Mat och dryck med roliga gubbar.»

Alltnog! Efter denna exposé av sin verksamhet, varav läsaren funnit att den »polytekniker, elev av sig själv», som ville »bli skulptör», vilken Edelfelt presenterade för oss svenskar vid vårt julgille 1877, under årens lopp utvecklats till en framgångsrik polyglott i såväl konstnärliga som kulinariska munarter, övergår min brevskrivare att berätta om andra sidor av sitt öde. Också här finns omväxling; sol och skugga skifta. Beständigt förblir dock ett: den gamle pariserpojkens tappra levnadsmod som icke blott låter honom njuta och med fulla lungor, då livet ler, men även klara skivan härligt, när lyckan gått i moln.

I hans andra, kortvariga äktenskap med »en bildskön parisiska (sångerska)» spolieras alla hans hopsamlade slantar — en förmögenhet.

»Jag lämnade eländet emellertid och reste hit till Alberga 1913. Gifte mig 3:je gången med Fru Vievi Paarmio, som jag omtalar i min A-B-C-bok, och nu har jag det bra och lugnt

på gamla dagar. Några barn har jag aldrig ägt. Men jag har alla år grisar, som jag uppfostrar. De bliva synnerligen tama, kloka och tillgivna; min nuvarande gris heter 'Rosa Bonheur' och talar endast franska. Min hustru sköter — jämte pigan — om kossan, så vi få mjölk och smör.

Jag bygger mig en ny liten stuga, där mina konstsamlingar få rum. Det blir mitt privatmuseum här på Alberga. Jag har nyss avslutat en marmorstaty (beställd av Finska Gummifabriken), dessutom har jag nationalpension på livstid.

Så Du ser att jag har det ypperligt. — — —

Med många hjärtliga hälsningar

Vänligast tillgivne Ville Vallgren.»

AXEL BORG

Säkerligen var ingen av kamraterna så allmänt omtyckt som Axel Borg, och detta berodde naturligtvis ej bara på att han var »vackre Borg» — ehuru även det yttre, när det framträder i en så betagande form, alltid spelar roll. — Nej, det berodde väl huvudsakligast därpå, att hans väsen hade något så mänskligt melodiskt.

Det händer nog ibland att kamratlivet tenderar att surna, då samma klick bänkar sig kväll efter kväll, månad efter månad på samma säten; man börjar kritisera än den ene än den andre, som för tillfället är frånvarande. Så inträffade mer än en gång under koloniens långvariga kampering på Eremitaget, och ingen undgick kritiken, ingen mer än en — Axel Borg. Jag menar här icke den slags sympatibetonade kritik, som drager fram älskvärt löjliga sidor hos föremålet, ty sådana ägde Borg i ganska omfattande grad. Hans distraktioner, hans fullständiga avsaknad av koketteri, hans fullkomliga bekymmers-

löshet hur tiden rann undan medan rätt viktiga intressen stodo på spel, detta och mera sådant utgjorde ämnen för skämtsam kritik, men en kritik som endast bidrog att sätta kamratens väsen i än mera tilldragande belysning.

Han var icke någon glänsande konstnärlig begåvning, han var icke en av dem, varvid man redan tidigt fäster stora förhoppningar; hela hans utrustnings företräde låg i en viss jämn fördelning av etiska och estetiska förutsättningar. Han kom aldrig att spela någon roll vare sig konstnärligt eller konstpolitiskt, hans insats var uteslutande den rent personliga i kamratlig samvaro, och denna skall aldrig förgätas av dem, som ägt lyckan att i åratal fröjdas och njuta av hans sällsport behagliga väsen.

Han var en framstående djurvän. När man kom in på en restaurang i Montmartre eller Montparnasse, där man ofta höll ett husdjur — detta, om det var hund eller katt gick alltid direkt till Borg att bli klappat eller smekt. Det är med djuren som med blommor, ja mera än dessa ha djuren på känn redan på håll var förståelse finnes och sympati. Han var jägare, fiskare, sångarbroder, gammal student, anekdotberättare och en humorist, som hade blick även för sitt eget väsens komiska sidor.

Två gånger gjorde han utländska konststudier, bägge i Paris, 1875—1878 och 1882—1884. — Resten av hans liv tillhör landsorten i Sverge och förflöt, till hans död, i Örebro.

Hans verksamhet i denna stad, hans levnadsställning, hans livsföring är typisk för en stor kontingent av konstnärer, vilkas ekonomiska omständigheter tvingat dem att efter en kortare studievistelse utrikes försaka metropolernas resurser och stimulans. Hans brev vittna de flesta därom och äga därför intresse.

I stället att som vi andra, vilka kommo ut till Paris 1875, om sommaren stanna kvar i franska landsbygden, reste han hem. När han så skulle resa hölls avskedsfest på Eremitaget med »pounch suédois», många buteljer. Som present till en av sina systrar hade Axel hos fågelhandlaren vid avenue Trudaine på höjden av rue des Martyrs inköpt en siska av något slag, som han trodde ej fanns i Sverge. Han hade givit vännen Albert Lindström, landskapsmålaren, i uppdrag att möta med fågel och bur vid Gare du Nord. Tack vare le pounch suédois kom Borg till stationen just som tåget signalerade avgång; han och Lindström återvände med bur och siska till fågelhandlaren, som fick härbärgera fågeln till följande kväll. Avskedsfesten

upprepades då efter samma program som dagen förut, men nu hann Borg fram i rätt tid till Gare du Nord, där den tjänstaktige vännen fattat posto med presentfågeln. Döm om hans förtrytelse när han kastar en blick på »pipi» och finner att det icke är samma präktiga exemplar som han köpt och betalt, men i stället ett gammalt ruggigt kräk. Det var icke tal om att kunna presenta detsamma; Borg återvände än en gång till fågelhandlaren och förehöll honom hans slarv (mildast sagt). Ännu en dag måste han kvarstanna i Paris — »men jag skämdes att visa mig på Eremitaget, ty då hade man nog arrangerat en tredje avskedsfest med åtlöjets droppar i bägarn». Följande kväll, alltså utan pounch suédois, kom Borg ordentligt till stationen, men den trogne Lindström hade däremot blivit uppehållen på vägen, och när han kom ut på perrongen voro alla resenärerna instuvade i kupéerna och någon Borg kunde inte upptäckas. När tåget satte sig i gång bad Lindström en av passagerarna, som viftade farväl, övertaga buren samt försöka få reda på rätta ägaren, un beau jeune homme —. Efter vad sedermera spordes, funno Borg och siska varann i tullen vid tyska gränsen.

En följande sommar inköpte Borg en havs-

sköldpadda till ressällskap. På båtfärden Kiel—Korsör försakade Borg all vila om natten, men höll djuret sällskap på fördäck. Det var månsken och tyst, endast vakten och Borg småpratade vid sköldpaddans bur — — —

*

Efter tre års samvaro i Paris, där Borg slutat sin sejour med en större tavla »Adam och Eva i paradiset», i vilken han fått tillfredsställa sin håg att måla djur, lejon och tigrar, studerade i Jardin des Plantes, återvände vi juni 1878 i varandras sällskap till Sverge.

Han slår sig ned i föräldrahemmet i Örebro, men skaffar sig ateljé och kan omtala, att han målar i f. d. John Arsenii, »som alldeles ej är så illa». Han har arrangerat den så att han trives — »måtte nu bara konstverken krypa fram. Idéer har jag åtskilliga, men jag får vara försiktig och endast välja sådana som kunna utföras — i Örebro. Men detta», tillägger han, »känns som att sitta på vatten och bröd. Inga modeller, inga yrkesbröder att gräla med och inga amatörer, ej en gång pengar.» Han uttrycker sin belåtenhet att äntligen ha blivit kvitt sina studieskulder. »Lugnet har härmed

återvänt, måtte jag nu bara kunna göra pengar i vinter. Jag skall bjuda till.»

Borg har emellertid av naturen, så givmild emot honom för övrigt, inte fått gåvan att hålla sig framme. För den skarpare struggle for life var han mindre rustad än de flesta, vilket väl bär skulden till att han ständigt kvarhölls i den lilla landsortsstaden. När mot slutet av hans bana han arbetar sig upp till en god ställning, hade han blivit alltför rotfast — hade egen lantgård — och förlorat lusten att resa och se sig om i världen.

Men i början av vistelsen hemma längtar han ofta bort, om också endast till Stockholm. »Lyckliga ost som får vara i Stockholm!» — Emellertid tar han vara på nöjena som bjudas. »Jag gjorde i går en utflykt på Hjälmaren med ett par goda vänner. Det var en fullständig sommardag — den 13 oktober. På magen i gröngräset på en förtjusande udde vid Hjälmarsberg intogo vi vår matsäcksmiddag, som smakade bättre än någon festmiddag. På hemvägen sköto vi en and och njöto samtidigt av solnedgång och månuppgång!»

Brevet slutar med frågor: »Har du ännu kommit i arbete? Håller du på och ritar dina sidor i Ny illustrerad Tidning? Det skall bli

roligt att se dem. — Du måste ovillkorligen förse mig med nyheter litet emellan, annars torkar jag sönder och samman.

Skånis är ju kommen till Stockholm — det skulle vara roligt träffa den göken.»

Men även Stockholm är i slutet av 1870-talet en stad fattig på glädjeämnen för en konstnär som levat flera år vid det rika bordet i Paris, fastän i jämförelse med svensk landsort dock ett litet paradis.

»Jag säger och det kanske med större skäl än du, att det roligaste jag har i denna håla är mina vänners epistlar.» Mina sidor i Illustrerad Tidning ha varit synliga, och Borg har tänkt skriva till mig med anledning av »Barbizon» och dess åtföljande kåseri. »Jag tänkte intensivt att skriva den gången. Jag måtte emellertid ha blivit hindrad just som jag fått brevet färdigt i tankarna. Dock — det var bra alltsammans och texten doftade Barbizon. — Vad fick du för besväret? — Är du aldrig tillsammans med Skånis? Det är väl med honom som med oss andra, att våra affärer aldrig äro sämre än när vi äro i våra höga beskyddares och målsmäns omedelbara närhet. Det borde vara tvärtom. Skånis svänger väl ändå på myntfoten — ibland som fordom!»

»Det är märkvärdigt att jag ej hör någonting från Larsson. Blir det någon resa av till Paris för honom? Han blir väl alldeles förstockad av det där träritandet. Bed honom när du träffar honom eller gå helst direkt till honom och säg från mig, att han får komma snart, annars blir tiden mig för lång i detta hålet. Bed honom skriva ett par rader, han behöver ju ej sätta sig ned och författa för det — såsom somliga för sed haver.» De sista raderna ha avseende på Ernst Josephson, vars brev i de flesta fall under denna period voro litteratur, och Borg hade tagit särskilt illa vid sig, att ett av Josephsons brev till honom börjat med följande inledning: »Som jag alldeles nyligen avslutat ett längre brev till Hugo Salmson, så får du ursäkta att jag avskriver detsamma till dig.» — Av den omedelbarhet, det samspråk mellan fyra ögon, som är kamrat- och vänbrevens finaste bouquet, blir ju icke mycket över om man adresserar samma koncept till halva dussinet adressater. Borgs eget brevskriveri fylldes alltid på originalflaskor; överhuvudtaget var hela hans åskådningssätt främmande för vad man kallar »stil», i måleri och naturligtvis i ännu mycket högre grad när det gällde korrespondens.

»Beställningarna gå klent i Örebro och man

får taga vad som bjudes: Jag har av min husvärd, fotografen Harkelier, fått beställning måla hans dotter, som är 1½ år gammal. Det är en smula svårt ska jag säga att måla sådana små pyren, som ej ett ögonblick sitta stilla, utan gapar, blinkar, skriker och skrattar och pekar upp åt väggarna på allt hon ser. Men nog är det övning, det måste du medge.»

*

Vid denna tidpunkt — 1878 — fanns i Stockholm ej ännu någon s. k. fri målarskola, såsom fallet blev några decennier senare. Tillfälle till teckning och målning efter levande modell var svårt att kostnadsfritt erhålla utanför konstakademien. — Detta bestämde mig att vid återkomsten från Paris begära inträde vid Akademien, ett steg som blev mycket kritiserat från mina kamraters sida.

Jag gjorde då bekantskap med den nya årsklass, som nu var akademiens elever, Richard Bergh och hans kamrater. Det var åtskillig olikhet mellan denna generation och en tidigare; de flesta mycket hyggliga familjegossar och föga bohem. Och flickorna i fruntimmersavdelningen voro behagliga att skåda och gossarna frestades till samvaro. En förening stif-

tades, den s. k. A. K. (Akademiklubben), öppen för båda könen. Klubben hade sina månadsgillen på Hotel Phœnix, och där såg man bland de unga även ett par äldre konstnärer, främst då Gotthard Werner, som stod på spänd fot med de styrande i landets konst.

Även andan i konstakademien hade ändrats i och med v. Rosens inträde. De fordom brukliga lördagssupéerna hos direktören, hovintendenten, med professorskans hembryggda punsch, med kvartettsång och »Künstlerleben» voro avskaffade. Den patriarkaliska stämningen var förbi — förbi för alltid.

Att mina kamrater blevo så förfasade över mitt tillfälliga återinträde var rätt märkvärdigt; Ernst Josephson hade några år tidigare gjort samma, utan att detta väckt anstöt.

Borg frågar mig: »hur känns det att gå på målarskolan igen?» och tillägger: »det skulle jag inte vilja göra om jag så finge betalt!» Liknande uttalanden komma från andra vänner. »Du är lycklig som övervunnit denna antipati. Rosen är nog bra. Det såg lite besynnerligt ut att han fick Legion d'honneur i st. f. medalj.» (Vid 1878 års utställning i Paris.)

Efterdyningarna efter den stora världsutställningen äro fortfarande kännbara. — »Jag har

köpt mig ett par lotter, få se om jag vinner Meissoniers stora tavla, som betalts med 250,000 francs. — Salmson m. fl. som fått sälja till utställningslotteriet!» skriver min vän.

*

Axel Borg är flitig i Örebro, men sin vana trogen kan han aldrig passa tiden, kommer alltid för sent i fråga om tillfällen att sälja: »Jag har en förtvivlad otur. Jag hade tänkt skicka en tableau till Konstföreningen och så får jag se att inköpet blir två dagar förtidigt för att jag skulle hinna få den fullt färdig. — I dag stod annonserat »Nordisk konsts» inköp. Det var ju multum. Även där kom jag för sent. Min tavla inlämnades måndagens förmiddag kl. 12 — naturligtvis för sent!»

Det är mycket vanligt att sådana naturer som Borgs skylla på otur, vad som är — natur. Borg och de flesta av äldre tids konstnärer voro icke disciplinerade att taga vara på tiden. Uppskjut gärna till morgondagen det du ej är nödgad att göra i dag!

Den försenade tavlan var »Blomsterflickan». »Den är något uppfiffad och uppfriskad. Bitvis tycker jag den är bra målad, men det är något

i det hela som inte är bra. Jag begär 150 kr. för den. Skriv och säg mig uppriktigt vad du tycker om den. Hundfila den riktigt. Gör det till en uppgift och skriv en ordentlig kritik!» — Till denna bön fogas så: »Du längtar ut! Än jag då, men för mig är det ogörligt såvida jag ej vinner de 250,000 på utställningslotteriet i Paris. Små utsikter. Skriv, skriv snart. Jag kvävs i denna håla, men que faire?»

Jag skriver och han känner en stunds hugsvalelse samt tackar d. 1 febr. 1879.

»Tack skall du ha att du piggar upp mig med litet Stockholmsprat. Jag framsläpar mina dagar i tråkighet och känner mig som en jakthund i förbjuden tid. Men jag bjuder till att göra det så drägligt som möjligt genom arbete och ändå är jag som förlamad av brist på konstatmosfär. Någonting som kryat upp mig en smula har varit att rita ute i det fria under en del 0-graders kyla. Jag har också ritat fullt ett album med varjehanda Örebrobitar, verkligen pittoreska, som om sommaren äro oåtkomliga emedan de äro tagna på isen på Svartån, där staden — liksom Venedig störtar sig bums i kanalen. Dessutom har jag från ett kyligt butiksfönster ritat Närkes bönder alla torgdagar. Du förstår! Jag har gripit dem i flykten! Och där-

igenom gjort mig förtrogen med deras sätt att röra sig; deras klädedräkter och typer. Deras hästar och slädar, oxar och fruntimmer ha fått göra sällskap, så att jag samlat ett aktningsvärt material till en torgscen i tjugu graders kyla. Bara inte det hela kommer att lukta läder, som butiken i vilken jag hyrt in mig. Det var verkligen kvävande!»

»Nu äro de stora vinsterna på Parislotteriet utkomna och således mitt sista hopp att bli riker karl ramlat. Mitt nummer utföll ej! Och jag som var så säker!»

En kamrat för vilken numret utfaller, emedan han i motsats till Borg är expedit och sitter inne med hemligheten att slå an på publiken — en hemlighet lika farlig som Pandoras ask — är emellertid den gode vännen Hagborg, som stannat i Paris och skickat tavlor till Göteborg.

»Har du läst Göteborgsposten för den 26 jan.? Där står en recension över en tavla av Hagis 'En muscadin' och 'en ung dam som stiger nedför en trappa'; ett slott i bakgrunden, 'nyfransk-skolegrönt' landskap. Recensionen är ytterst fördelaktig och börjar: 'En förtjusande tavla av H. etc.' — Den var beställd så att tvenne som ville köpa den blevo lurade.»

»En förtjusande tavla» — 1870-talskritikens stående fras om ett konstverk som slår an.

Borgs epistel slutar med: »Larsson påssjukan! Stackars Lasse. Skånis till Rom, Neapel, Malaga! Operation? Vad för operation? Vem är det som avfyrar Skånis till Malaga den här gången? Nog reder han sig med språket. Tjo, Malaga etc.! Don Carlos Trubaduros. Lycklige unge man! Bella Donna. Tjo, gno, addio caro mio.»

*

Det heter ofta att artisterna äro ett underligt släkte. Underligare likvisst är den ställning de intaga i samhället som klass betraktade. Egentligen inte någon ställning alls! Fritt svävande mellan himmel och jord eller rörande sig på de högsta höjderna eller döljande sig i de djupast undandolda vrårna. Med ena foten stödd på ett trappsteg till tronen, med andra djupt i dyn, där proletariatet krälar.

Jag erinrar mig en afton i Konstnärsklubben för några tiotal år sen. Carl Larsson knackade i bålen och höll ett tal för en av klubbens stöttepinnar, kryddkramhandlare Fahlgren, och framhöll då, att vi borde se upp till denne klubbmedlem, som intog högre rang än vi andra.

Kryddkramhandlare Fahlgren tillhörde nämligen denna förnämliga klass i samhället som heter Stockholms Borgarskap — men vad voro vi? Vi artister! I långliga tider hade vi räknats till »Gycklarena». — Det ligger någonting däri! För den allra största delen av vår halvbildade allmänhet har konstnären intagit en plats, högre eller lägre, i samma mån han haft förmåga att roa det övriga samhället. Det är som »utilité» i sällskap vid mera festliga tillfällen som konstnären haft sitt raison d'être i samhällsbyggnaden under 1800-talet.

Denna uppfattning har kommit till uttryck även i ett samhälle där intresset för konst tagit så påtagliga former som i patricierstaden Göteborg under förra seklet. Att man där satte högt pris på konst som högsta prydnad i ett rikt samhälle är känt — men konstnären, ehuru uppburen och hedrad, förande ofta värdinnan till bordet — ansågs dock icke äga annan social funktion än att roa, och sen han fyllt denna, återstod av hans rang, heder och värdighet föga. Han betalte inga debetsedlar — oftast emedan han aldrig besvärades av dylika bevis på ordnat medborgarskap.

Det nya seklet har i detta som i andra avseenden åstadkommit en total förändring. Vid den

tidpunkt som dessa minnen syssla med betraktades konstnären förnämligast som tillgång i fråga om sällskaplighet och nöjen. Han var ett stundens sorglösa barn, även om han hade aldrig så stora bekymmer att få debet och kredit att gå ihop.

I huvudstaden förefanns ju rikliga mojänger till förströelser även utan att man behövde anlita konstnärer — men i landsortsstaden! Axel Borgs brev från Örebro tälja ideligen om den roll han tilldelats av sina landsmän. Själv var han visserligen ett betonat sällskapsdjur, men olikheten emellan det värde, man satte på denna hans egenskap, och den reella uppmuntran man gav hans egentliga arbete är slående. Hans situation är typisk för en hel tidsperiod.

Men det är också naturligt att missförhållandet tid efter annan alstrar brinnande åtrå att komma bort och om det inte på grund av ekonomiska svårigheter kunde gå för sig att få resa och slå ner i en målarkoloni, där man genom beröring med kamrater och med tillgång på estetisk stimulans kunde få näring för konstnärssjälens innersta trängtan så måste man fly undan en livsföring som hotar att taga död på de få resterna av den konstnärliga energien; man söker ensamheten. Borg hade sinne för natur-

liv och hade i Latorpsbergen, norr om Örebro, ett tusculum, och när ödet vägrade honom Paris—Italien — ja Stockholm, så fick han söka tröst och utveckling på Finnatorp i Kilsbergen.

Han är en vanlig företeelse för den icke fåtaliga klass av artister, som äro för tunga till flykt — men vingelfotade på jorden. Han hade inte stor äregirighet, endast stor hederlighet, inte nog begåvning eller rättare tillräcklig energi att driva den portion därav som blivit hans lott till större höjd — och samtidigt var han otänkbar på varje annan plats i samhället — än på konstnärens. Alltså även i detta fall representativ, varför det kan äga sitt intresse att taga närmare del av detta psyke såsom det framträder i skriftliga bekännelser.

När våren kommer (1879) och flera av kamraterna börja röra på sig, skriver han: »Våren bör på dig ha en annan verkan, som står beredd att flyga ut!» Han kan inte komma ens till Stockholm — »men kom du till Örebro! Här gå 'nöjena' i ringdans. Dramatiska teaterns koryféer gästa; apparitionen av lilla ungen Hedlund (Ellen Hartman) quelle est bien faite! Själv sjunger jag som korist och biträde åt

Arnoldson på konsert i vårt med nytt götiskt torn försedda tempel.

Örebro är jag led vid, och det enda jag längtar efter är mitt Finnatorp. Gudskelov att det snart är tid att flytta ut. Jag har redan två tavlor färdiga — i huvudet. De skola målas där. Jag skall göra pengar för första gången i mitt liv, måste det! Och kan jag så, så går jag hellre till Rom än till Stockholm. Kanske vi därför träffas i vinter — jag skall sparka med alla fyra.»

Han hade nog behövt fyra gånger fyra för att komma till Rom, och väl var att naturen inte överlastat hans kroppshydda med detta övermått av fortkomstledamöter, ty i Rom skulle hans arbetsförmåga domnat bort i det dolce far niente, varav atmosfären där var mättad, och vilket passade Borg endast alltför väl. Noga betänkt var den bistra nödvändigheten framstegens och arbetsförmågans bästa påskyndare för en artisttyp som Borgs.

Hans Romatankar avlösas strax av färska reminiscenser: »'Ruter knekt' sa du! De va schangtilt, sa Bergström, också jag har släppt mig lös på en maskerad här på teatern och uppträtt som 'den tiodubbelt renade norske flag'. I frack och vit halsduk med den rena norska

flaggan som mask fabricerad av mig själv av ett stycke tyg målat med limfärg och urklippt för detaljerna i fysionomien. Som jag trädde in, så, fullkomligt utan min vetskap, uppträdde 'Björnson' och höll talet om flaggan, så att jag fick tjänstgöra som illustration. Jag har sällan haft så roligt som där. Mina tankars mål flera dagar efteråt var en liten dalkulla, som jag nu efteråt fått veta vem det var. Men allt det där är nu förbi — förbi. Prosan regerar nu. Man har sina ljusa ögonblick — för närvarande djupt mörker!»

För att komma därur ser Borg enda hoppet att genom insändande av något större arbete till Konstakademien bli förklarad berättigad söka stipendium.

»Jag har ännu ej gripit mig an med min stora tavla. 'Adam och Eva' (utställd i Paris 1878) stå och smågrina så obehagligt mot mig och tigerungarna hela dagarna. Dock skall jag putsa upp dem så att de bli presentabla för professorerna, som väl ändå inte anse dem värdiga att göra mig kompetent. Dock är detta mitt enda hopp.»

»Detta hopp blev inte sviket», berättar han senare. — »Ja rättighet att söka stipendium fick jag, men ej på grund av 'Adam och Eva',

utan av 'Dåliga tiderna' (en mindre genretavla). — Jag fick ett vänligt brev från Boklund, som naturligtvis undvek säga obehagligheter, men rådde mig att sälja tavlan billigt — och detta var kritik nog förstås!»

Sorglöst obekymrad om hur tiden rinner bort, fängslad av och uppgående i nuets stämning var väl ingen av kamraterna danad att finna livets lycka under Italiens himmel såsom denne kamrat, vars öde dock det blev att efter några snabbt flyende år på utländsk botten för återstoden av hela sitt långa liv — han nådde närmare sjuttioårsgränsen före sin död — tillbringa detsamma mitt inne i den svenska landsorten. »Eja vore jag där», börjar han sitt första brev, avsänt till min adress i Rom. Och i brevets fortsättning interfolierar han titt och tätt italienska fraser: »Cio che occhio non mira cuor non sospira säger ett gammalt ordspråk, men det är osant för jag längtar kopiöst till la bella Italia, som jag dock aldrig skådat annat än i fantasin. Det kan gälla för folk utan fantasi. Min lott är emellertid essere in campagna in casa mia. Det kan nog vara bra till en tid men variatio delectat. Men si dorme piu tempo si guadagna

är en gyllene regel, som jag tyvärr ej kan skryta av att jag tager ad notam.

Trösten som bjudes är att fly till naturen även om denna är nordens karga. Lantlivet har dock sina behag. Man kommer mera till sig själv och slipper ifrån stadens buller och supéer och spritvaror 'L'acqua é una bevanda salubre' har jag kommit underfund med här på landet. Min bästa tröst över mina motgångar till lands söker jag på sjön vid mina fisketurer. Du minns Falkasjön med det brant stupande berget och vildgässen kl. 6 på morgonen! Där förstår du kniper jag mina gäddor. Första gäddan jag tog vägde 14 marker, d. v. s. den skulle räcka till middag åt tjugu personer med glupande aptit. En gång tog jag sex på två timmar, en gång tretton! 'Vad säger du nu', sa Sandberg. Så var det med fiskarna. Metrev, ja! Jag skulle vilja sitta i fikonaträdet, i vars skugga du äter middag och med en metrev låta dina biffstekar försvinna när du händelsevis sneglar efter en förbigående mörkögd tärna.

Apropå tidningar så har din vän S. i Strömstad utspritt i societeten, att Hagborg har en polsk grevinna att tacka för sin succé. Det skall vara en lösgläfst notisjägare som skall sprida ut sådant sladder. — Du kan gärna ge

herr S. på huden. 'Lo reputo gran poeta!' men vad har det med saken att göra!

Vädret är vått och studierna gå dåligt. När man gör studier skall man inte stänga in sig, och störtregnar det när man vaknar må man vara ursäktad om man vänder sig åt andra sidan och söker tröst i sömnens glömska av allt elände.

Om ett par dagar (vad säger du nu då?) kommer vännen Carl Larsson hit för att ligga här hos mig en åtta dagar och göra en bergvandring uppåt sjöarna där du var. Det skall bli festdagar; måtte han komma! Jag är inte säker förrän han är här.»

Det nya decenniet — åttiotalet — går in. För oss andra börjar en ljusnande tid — men för Borg i Örebro betyder skiftet ej det ringaste. Han målar men säljer ingenting. — Vem vill ha en tavla med så avskräckande titel som »Dåliga tider», även om den är aldrig så »sann»? Eller rättare: emedan den är alltför sann! Han blir försoffad, längtar ej ens, men tror att han dock gör framsteg. Nöjeslivet i Örebro griper honom, ty han är en »utilitet», och han spelar Petterson i »Drilléns operett». »Det repeteras även på 'Figaros bröllop'. Du minns vi hörde i Lübeck en akt av Figaro, men fann oss befogade att

avdrypa, emedan den gavs så uselt. Jag kan försäkra dig att ingen av de där uppträdande voro så bra som dessa Örebroamatörer och 'Trissor'.»

Han söker stipendiet — på 3,000 kr. — »men», skriver han, »som rättvisligen tillföll Axel Kulle. Bättre lycka nästa gång, ehuru jag väl då får Larsson som medtävlare. — Apropå! Larsson dekorerar. Bolinderska palatset en sal — allegoriska figurer — ämnet lär vara: det sanna, det goda, det sköna — vänskap — kärlek — o. s. v.

Du vill veta vad jag gjort. Senast har jag skickat en 'Svårmodig bondpojke' till Uddevalla (!) och en 'Fårklippningsscen' till lantbruksmötet i Borås. En utställning är därmed förenad och har jag skickat även ett par andra tavlor som rest land och rike omkring utan att finna köpare.»

Men är marknaden flau för artisten, saknas emellertid inte pengar, när det är fråga om mat och nöjen, och vackre Borg är självskriven gäst och deltagare i Örebrosocietetens förströelser.

Bröllop i dagarna tre på det stora bruket i Kilsbergen — Garphyttan — på andra sidan landsvägen i vars närhet familjen Borg reside-

rar i Finnatorp, ett enklare bondehem. »Det finnes nätta döttrar på Garphyttan» — roligt men störande för arbetet. »Det sjunges kvartetter både dagar och nätter; ridturer och utflykter — med ett ord man roar sig som man gjorde i de gästfria gamla värmländska brukshemmen.

»Major H:s fjortonåriga dotter, Marianne, lång, smärt, blond, oskuldsfull — en skönhet av första ordningen. Vidare en schweiziska med frisk brun barm som står fin i färgen mot det vita linnet — sjutton år! Jag sladdrar fransyska med henne så mycket jag hinner, skämtar och leker och låter henne låna 'anständiga' franska romaner. — Vi ha ibland ställt till ridpartier med fem à sex personer av båda könen, med eller utan uniformer, på eldiga springare och hemsökt grannarna. Ja, vi ha till och med sjungit en serenad till häst! Släktingar ge gästroller och ibland rida vi på konsert i stan! — Gud vet allt! — Nu frågar jag dig: är det möjligt att på det viset få det lugn i sinnet som fordras för att åstadkomma något verkligt gott? Nej!»

Emellertid, när hösten kommer 1882, har Borg lyckats uppdriva ett lån till ännu en Parissejour, och vi göra ressällskap samt hyra ateljéer bredvid varann vid Boulevard Montparnasse. Tyvärr

blev Borg ganska sjuklig flera månader, varför han inte kunde dra full valuta av sin vistelse. Och därtill kom även att kamratlivet började bli ganska krävande. Den gode Wahlund, docent (sedermera titulärprofessor) i gammalfranska, låg denna vinter i Paris, och kring denne älsklige festprisse samlades glada lag; Borg måste alltid vara med, eljest gapade ett tomrum vid bordet. Han målade efter svenska studier några mindre genretavlor (bl. a. »Tjugu grader kallt»), gjorde även en annan bit direkt efter pariser-modell, men samlade sig icke till något större verk som han gjort under förra studietiden i Paris.

Innan Wahlund lämnar Paris, la belle France och den krets levnadsglada konstnärer, som låtit honom uppleva en seconda primavera, beställer han av varje konstnär i laget en skiss, en tavla eller en studie — hur det faller sig — à femhundra francs stycket. Borg målar Josephsons porträtt som president i orden »Jesu Syrach», och Josephson målar ett porträtt av Axel Borg (vilket sedermera blev införlivat i Klas Fåhræi samling). Salongen står för dörren. Jag hade insänt ett arbete som blev refuserat, varför jag under någon förevändning skuddade Paris' stoft av mina fötter och tillbringade le jour de

vernissage i någon undangömd vrå på landet. Borg hade insänt tvenne dukar, som antagits till salongen, och deltog i den traditionella frukosten hos Ledoyen, till vilken en hel del konstintresserade svenska vänner inviterats. På kvällen stor och bullersam middag i Montmartre, varom Borg sänder mig en beskrivning:

»Tusen hälsningar från Julia Fürstenberg till Georg Pauli — 'den gladaste bland de glada'. — Le jour du Vernissage firades grundligt. Jag blev så grundligt fernissad både ut- och invändigt, att om jag själv hade svårt att stå, så stod däremot min rock för sig själv på morgonen styv som papp genom punschfläckar o. d. Min uppsnyggade hatt rullades så grundligt att den numera är omöjlig. Sic transit gloria mundi! Vid frukosten hade jag Wahlund på min vänstra sida och din bror på min högra och fru Fürstenberg och Thegerströms syster mittemot mig. Muntert utav tusan! Jag var ganska uppskojad utan att därtill ha den ringaste anledning, då mina tavlor äro upphissade i taket och se djävliga ut. Wahlund skulle du sett fram mot natten; passiv men med om allting utom att gå hem och lägga sig. Det ena ögat nyfiket att titta efter det andra över näsryggen; troligen vill vid dylika tillfällen det riktiga ögat se

efter om det är möjligt att emaljögat kan hålla sig nyktert. Otto Hagborg som alltid är pappa för 'docis' satte honom oaktat protester i en vagn vid tretiden på morgonen och gav kusken lämplig adress.

Dagen därpå varma bad — och sova. Kolossala kopparslagare. Jag lär på aftonen ha slagit sönder glas och buteljer, varav jag ej har ett spår till minne — och detta medan damerna voro kvar! — ja t. o. m. vid sittande bord! Fru Puck-Munthe var min gäst och granne. Jag försvann emellertid spårlöst frampå natt-kröken — etc. etc. — Din broder som letat efter ditt namn i katalogen — men förgäves — inbillade jag helt fräckt, att han misstagit sig. Som han ej kunde komma åt sin överrock där katalogen var, så fick saken bero. Sedan har jag ej träffat honom.»

*

För att icke ge en falsk föreställning om Borgs levnads- och sällskapsvanor, vill jag här tillägga att han var lika fin och städad i de senare, som måttlig i fråga om spritvaror. Det relaterade fallet är ett undantag från regeln och hans ölsinne hörde till de angenämaste.

åren som följa beteckna det stora genombrottet, då opponenterna efter utställningen »Från Seinens strand» organisera revolution mot Akademien.

Borg blir sedermera medlem av Konstnärsförbundet, men vid schismen 1891 gör han sitt utträde. Han framlever sitt liv i Örebro, och en del av året tillbringar han på sitt kära Finnatorp. Så småningom lyckas han förbättra sin ekonomiska ställning — han förser både Örebro och en ganska vidsträckt omnejd med tavlor med jaktmotiv eller målar porträtt, och när han 1920 slutar sina dagar efterlämnar han en hydda, vars originella och rika utstyrsel blir en sevärdhet för alla som färdas uppåt Kilsbergen.

Mitt sista sammanträffande med den gode vännen ägde rum i Jönköping 1912, då jag var sysselsatt med mina fresker i stadens läroverk. Vi råkades i parken och Borg var på genomresa till Gränna; vi drucko kaffe — kaffe med dopp — i parkens lilla paviljong och Borg bad mig förklara huruvida det fanns något sunt förnuft i kubismen. Jag gjorde mitt bästa att enkelt, lättfattligt och övertygande demonstrera den nya konstriktningen, som vänder sig lika mycket till intellektet som till känslan. Borg söndersmulade

en pepparkaka och strödde ut till sparvarna som hoppade i närheten. Hans intresse för kubism var liksom bortblåst: de små fåglarna blevo alltmera närgångna, den ena pepparkakan försvann efter den andra, och när tiden var inne att gå ombord sade Borg ett rörande farbroderligt farväl till sparvarna. Såväl kubism som min personliga närvaro tycktes han däremot alldeles ha förgätit.

EN SOMMARSAGA

Folklivsskildring med nationaldräkter liksom historiemålning med rekvisita hade aldrig legat för min röst — och vid ingången av åttiotalet var denna genre redan vieux jeu över lag bland de unga.

Till Bretagne återvände jag icke när jag 1884 ville göra sommarstudier vid franska kusten, men valde i stället Normandie. Från St. Malo och S:t Michel över Cherbourg ända bort till Le Havre ligga orterna tätt, men icke någon av dessa hade blivit bekant såsom varande speciell målarkoloni; mitt val gick därför mera på måfå. Hur det kom sig att detta stannade vid Arromanches blev mig aldrig rätt klart. Om jag hade läst Zolas roman »La joie de vivre», vilken utkom samma år (1884) och skildrar livskampen mellan dugliga och odugliga individer mot bakgrunder i stora enkla linjer av hav och falaiser, hade jag nog inte förvånats över beslutet.

Efter första förtjusningen, när jag från diligenstaket såg havets vida rymd öppnas bakom Normandiets kullar — Thalatta! Thalatta! —,

inträdde missräkning. Arromanches var en liten brackhåla utan svajrum för en friluftsmålare. Jag återvände genast över Bayeux — där jag försummade den ryktbara och högintressanta »tapeten i Bayeux» (ungdomen var okunnig och till ytterlighet exklusiv, i sina intressen gillande endast en viss sorts oljefärgskonst) och kom på omvägar till Courseulles. Jag satte mig på den gula diligensen — alltid gula — och nådde Ver-sur-mer i departementet Calvados.

Norske målaren Frithiof Smith-Hald hade uppgivit att han ämnade tillbringa sommaren på denna badort tillsammans med sin familj. Själva platsen, som ännu icke var badort, men skulle bli, befann sig således »in erbe» — ansågs vara billig och lämna artister full frihet att utöva sitt yrke utan att störas av mondäna fordringar på omklädsel till måltiderna och mera dylikt som inte passar målarjannar på den s. k. bondvischan. Ägare och grundläggare av denna badort som anlagts föregående år var en monsieur Pelin, Smith-Halds värd i Paris i Cité de Clichy. Det behövdes icke någon intimare bekantskap med denne gamle herre för att uppfatta orsaken till nyanläggningens originella karaktär; blotta åsynen av monsieur (och madame!) Pelin var mer än tillräckligt. Ett mellan-

ting mellan Don Quixote och »Katten i stövlarne» på gamla dar var monsieur P. en passande make till madame, skinntorr och alltid liksom blott tillfälligt utstyrd med persedlar, köpta på något mont-de-pieté (pantbank). Ville en målare söka modeller till typer för girighet hade han inte kunnat finna bättre än dessa två.

Ett litet hotell med matsal för pensionärer på ena sidan landsvägen och på den andra en barack för två hushåll, med sovrum i övre våningen, kök och matsalar i nedre. Mellan dessa senare fanns ingen som helst kommunikation, även fönster saknades och rummen erhöllo belysning genom att öppna dörrarna utåt vägen. Vid regnväder blevo därför de serverade rätterna tämligen vattenblandade.

Baracken upptog ena sidan av en liten öppen plats i det trädbestånd som omgav bäcken, vilken här korsar landsvägen. De andra sidorna omgåvos av små hytter — tre meter i kvadrat vardera — av ohyvlade bräder och monterade på stolpar så att golven lågo fria ett stycke över marken. Här logerades en del gäster — även undertecknad — och när man om kvällen gick till vila, drogs trappstegen in i rummet.

En spång ledde över en vattensamling, sen kom man till ytterligare en liten hyttkoloni vis-

a-vis les cabines de bain. Ett »kasino» reste sig rätt skrytsamt och omotiverat bakom det hela, och strax nedanför hade man plagen som sträckte sig åt öster och väster så långt ögat nådde.

Landskapet saknade dessa falaiser, som eljest karakterisera kusten av Normandie; landet höjde sig från stranden upp till en åsrygg där man på avstånd såg fiskarbyn Ver-sur-mer titta fram. På plagen låg ett dussin fiskarbåtar uppdragna, något folkliv eller badliv var mera sällsynt.

En första inspektion gav inte något särdeles uppmuntrande resultat, men efter några veckors vistelse gjordes den icke ovanliga erfarenheten, att en plats, som vid ytlig bekantskap inte förefaller pensellockande, vid närmare studium vinner och fasthåller, medan omvända förhållandet ofta äger rum då man slår sig ned där redan vid entréen man fjättrats av pittoreska motiv. De bli inte sällan banala när man söker inträngа, fördjupa, och passa bäst som turistskisser. Och åttiotalet var det noggranna studiets; man nöjde sig inte med lätta aquarellerade anteckningar och i regeln utfördes de två dukar, med vilka man tänkte slå slag på nästa »Salon», direkt efter naturen, från första till sista penselstrecket. Anländ till en ny studieplats av-

jagade man terrängen i alla riktningar tills motivet var funnet. Det berodde ju mindre på vad som var pittoreskt enligt äldre begrepp men desto mer hur seriöst och samvetsgrant, man utförde. Detta krävde tid, ty man fantiserade icke när belysningen ej var den från början utvalda — man väntade och väntade tåligt till nästa gråvädersdag. Pleinairism var så gott som synonymt med diffust ljus, beslöjat, gärna silvergrått, men i nödfall bara grått.

Tämligen snart hade jag motivet klart: Skördefolkets frukost. Fälten som täckte åsarna voro mogna och väntade på skära och lie. Äldre modeller kunde jag få under middagsrasten mitt på dagen, äldre normander jämte yngre, vilka senare på duken helst placerades i förgrunden, som krävde mera detaljarbete och kunde disponeras när det behagades. Det hela blev en kolossal duk på hela två meter i längd och fördes varje förmiddag i en rem över vänstra axeln; under högra hade jag staffli, målarlåda och målarparaply. — Det gick väl an vid lugnare väder, men när det blåste, vilket snarare är regel i havsbandet, blev promenaden till motivplatsen en riskfylld kryssning — utan köl eller roder. Jag slungades dit seglet — den spända duken — behagade föra mig, och måste

anlita hela mitt konstnärliga åttiotalssamvete för att stålsätta energin; ömsom stretande emot, ömsom framkastad huvudstupa, hamnade jag på det avmejade colzafältet, där min salongsduk fastsurrades vid redan anbragta stag. — Vecka efter vecka under plikttroget och när lyckan var god stimulerande modellstudium! När september kom var tavlan lyckligtvis i det allra närmaste färdig — ty med denna månads ingång öppnas rapphönsjakten, som gör vistelsen på fälten tämligen osäker. När jag äntligen signerade »Skördefolkets frukost» upptäckte jag i ena kanten några suvenirer av en jägares hagelsalva.

*

Vid min ankomst till Vers hotell fann jag icke min vän Smith-Hald, han hade ej avslutat sina sommarstudier i Cornwall på engelska kusten; däremot familjen, hans blonda och glada fru och två minderåriga barn. Pensionatet för övrigt bestod mest av vad man skulle kunna kalla utskottsporslin, med mer eller mindre synliga skavanker, ekonomiska, sociala eller moraliska. Ett par tandlösa tanter, som hoppades göra besparingar vid den anspråkslösa badorten; »La baronne», så kallad emedan hon var »maitresse

en titre» åt en gammal friherrlig roué i Paris och vars ankomst ofta och med mycken tonvikt annonserades, men lika ofta uteblev; ett par damer, pauvres honteux, mor och dotter, vilka trots det ceremoniella i deras väsen inte föreföllo starka nog att motstå ett anbud, kanske mindre korrekt enligt konvenansens fordringar, men ekonomiskt betryggande.

Utanför pensionatet och med egna hushåll logerade i den närbelägna baracken ett par familjer, madame veuve Boirot[1] med sin dotter och madame Petitchamps[1] med tre döttrar och en tolvårig son. Då det ännu skulle dröja några veckor till ferierna; »les vacances», när männen få ledigt och bege sig ut på landet, var jag tills vidare ensam herre på täppan.

Så långt ögat nådde på den vita vidsträckta plagen kunde ej en herreman upptäckas; jag titulerades därför icke »monsieur», rätt och slätt, utan Le Monsieur! Och hade jag icke ägt i min konst och i min brinnande håg att söka åstadkomma ett gediget, allvarligt arbete en säker ankargrund, så vete gudarna hur det skulle gått att kryssa mellan alla dessa vindkast som korsade, dessa skär och klippor, där sirenerna

[1] Här liksom vid ett par följande franska familjenamn har jag föredragit ersätta verklighetens med fingerade.

modulerade sina röstresurser så förledande som omständigheterna tillåto.

I ett land, där kvinnans rättigheter och fria val äro av tradition mera kringskurna, finner man i regeln att hennes tankar och spekulationer desto mer koncentreras i kombinationer kring förhållanden könen emellan.

Det naturligaste i världen föreföll vara, att när man i en samling främmande människor träffar en landsmaninna, gammal bekant och i vars hem man ofta njutit gästfrihet, man ägnar en del av lediga stunder till samspråk på gemensamt tungomål. På promenader i det fria, inte blott under dagens ljusaste timmar, men även en och annan gång när aftonen breder sin stämning över landskapet. Men lika självfallet var även att denna nummerstarka fransyska damsocietet ur ovannämnda omständigheter framkonstruerade rent fantastiska slutledningar.

Samtidigt gick emellertid leken på flera parallella linjer. Mödrarna — som sett mina prestationer i badet — anhöllo att jag skulle undervisa deras döttrar i den ädla simkonsten. Man hade anvisat mig en avklädningshytt mellan flickornas båda (jag konstaterade att väggarnas slarvigt hopfogade beklädnad inte alltid är av ondo). Ungefär samtidigt stego vi ut i våra

baddräkter att börja lektionerna, då jag med högra armen under elevens bröstkorg kommenderade: en avant! — var bara lugn! så där ja — encore! var inte rädd, jag håller ju er — det känner ni väl! Tranquillement — très bien!

Svårare var att lära flickorna flyta på rygg, ty de ville alltid hålla sig på grundaste vattnet. De lämnade ogärna fötterna från bottnen och när någon gång tålamodet tog slut och jag ville påskynda tempot genom att med högra hand fatta i benen (den vänstra var engagerad under midjan) slog nymfen förskräckt sina mjällvita armar om min hals och hotade dra sin tränare under vattnet.

»Monsieur Påli, soyer poli! s'il vous plait!» De första lektionerna försiggingo under mödrarnas tillsyn; men då allt tycktes förlöpa normalt lämnades vi ensamma.

Änkan Boirot, vars vackra tjuguettåriga dotter också var bland mina elever, önskade visserligen mycket gärna att snart finna en lämplig måg, men ännu hellre ville hon själv dessförinnan utbyta sitt änkestånd mot ett annat. Hon var ännu en väl konserverad dam med fina maner, prudentlig och dock ganska förfaren i att, bevarande hela sin tillägnade värdighet, i lämpliga momanger brösta av sina förförelse-

konsters batteri. Under promenaderna efter »le diner», då hela seraljen eskorterade, fångade hon min arm så snart minsta anledning gavs att söka stöd — exempelvis när det gällde att passera (över en spång) något litet vattendrag — »j'ai peur monsieur, sauvez moi, monsieur» — tätt tryckt till min sida. — Och sen släppte hon inte armen, men kvarhöll mig — ferme — i den skeva situationen — o. s. v. — Det är inte lätt att vara människa, men att vara Le Monsieur är ändå kinkigare.

Snart äro ferierna inne, och redan dessförinnan väntar jag kamraten Smith-Hald samt vännerna Hagborg och Thegerström, vilka genom brev annonserat sin snara ankomst. Det inträffade nu ett par händelser, som helt ändrade och befriade mig från situationens oklarhet och förhållanden, som jag i längden ej skulle varit vuxen.

Till hotellet anlände en vacker afton en annan »monsieur», en ung man på några och trettio år, av tämligen obestämt yttre men bärande det aristokratiska namnet vicomte de la Motte. Därmed var ett nytt centrum för handen och vilket efter ett par dagars förlopp satte det förra helt utanför periferien.

Slut med promenaderna! Slut också med sam-

kvämen vid kaffet efter le dejeuner, tillbringade i trädgården framför baracken! Damerna voro som försvunna; den ädle vicomten arrangerade lustfärder än hit, än dit; bjöd på middag i Arromanches eller på supé i Courseulles. En char-a-banc hämtade hela sällskapet till picknick i det gröna, i lunderna bakom åsen, och vicomten, ensam bland ett dussin damer, uppbjöd sin förmåga att roa och slå an. Och mest slog han an på den värdiga veuve madame Boirot, som alltid förekom närmast vid hans sida. Ja, man började prata — nu skulle det bli allvar av! Så en dag — en vecka eller något mer hade förflutit, sen nöjenas virvel strukit fram över detta sommarlandskap — kommer jag in i hotellet för att intaga första frukosten, innan jag går i selen med min jätteduk och alla målargrejor. Hotellets dörrar stå vidöppna och vid matsalsbordet sitter madame Pelin, så förkrossad och så häpen att jag inte får svar på min fråga: »qu'est que c'est, madame?» Jag såg att något ovanligt var å färde.

Genom den utåt fälten öppna utsikten ser jag hotellets kvinnliga betjäning jaga en ensam man. Över stubbåkrar, landsväg och ner till plagen där jakten försvann — — —

När jag kom åter från seansen med Skörde-

folket fick jag förklaring: i Courseulles, där nöjenas marskalk efterlämnat obetalda räkningar hade man börjat ana oråd och skickade bud med kategoriska krav till madame Pelins pensionär, och vår hotellvärdinna själv var inte sen att begära likvid för sina egna fordringar. Då fann monsieur le vicomte att ögonblicket var inne avskudda stoftet av en otacksam umgängeskrets, som inte erbjöd sig träda emellan för att rädda situationen. Han tog till flykten, eftersattes och ertappades, dold bakom en av fiskarbåtarna på stranden. Sina ägodelar, som rymdes i en liten handväska, hade han dessförinnan kastat ifrån sig.

Själv blev han lämnad utan vidare åt sitt ensamma öde; väskan hittades och överlämnades till fru Pelin. Allt vad denna innehöll var några pantsedlar, lydande på en monsieur Quelconque — jämte ett par instrument. Bedragaren var ingen vicomte och till yrket — pianostämmare! Sic transit — — —

Och där satt nu fru Boirot dubbelänka, bakom nedfällda gardiner, skottavla för sarkasmer från sina medsystrar, de ömmaste och de grymmaste av varelser. Jag glömde aldrig den blick som »la baronne» från trädgårdsbänken kastade upp till fönstret, där madame Boirot för-

modades sitta. Snoppad! — och därmed hade »väninnan» gett händelsernas innebörd lösenordet. »Eclipsée!»

I länder där kvinnan av tradition ej äger fria valet, där kretsa hennes tankar ständigt kring detta val. — — Episoderna avlöste varandra, ingen dag förgick utan konflikter och intriger. Om det än saknades för målaren den pittoreska rikedomen, så fanns däremot desto flera motiv för anekdotberättaren och krönikören. Evenemangerna togo dock stundom så dramatiska uttryck, uppenbarades i så fantastiska former att en konstnär — en tecknare i synnerhet — nog skulle funnit stoff till uppseendeväckande saker. En dag när jag gick till min simlektion, fann jag, på planen framför kasinot, två damer — la baronne och en mig obekant — i vildaste handgemäng; de rika chevelyrerna hade upplösts och fladdrade i ormslingor för havsvinden; klänningarnas rika plisséer svällde ut i barockornament — två amazoner, två furier, dramatiskt dekorativt — Voilà un motif pour le salon! helt annat än mitt beskedliga frukosterande skördefolk — Men omöjligt att realisera enligt programmet — varje streck efter modeller i samma vilda fart, vecka efter vecka, på bestämda klockslag i samma återkommande

belysning, samma ilska och effekter mellan drivande vita molnmassor. Och för resten — man skall ju vara sig själv, hävda sin personlighet och inte gå utanför sitt lynnes råmärken; låta dynamiken vara i fred när man av naturen anvisats det statiska. Men frestande var det — —! En månskenskväll, när jag dragit in trappstegen och redde mig att gå till kojs, hörde jag buller och bång på planen mellan de små kabysserna. Värden hade samma afton återkommit från Paris och logerade i den största av lådorna. Som ofta händer, köpa giriga personer upp onödiga saker, endast emedan de säljas till vrakpris, och värdens håla var dekorerad med alla upptänkliga rekvisita. Genom dörren på glänt tittade jag nyfiket ut ur min lya. De kvinnliga orostiftarna borta och planen tom; endast månskenet fladdrade däröver och nådde en fantastisk skepnad, monsieur Pelin, som trätt ut, klädd i turban och stövlar med höga skaft, skjorta och för resten ingenting. I handen svängde han en krokig sabel under vilda besvärjelser — Don Quixote och kvarnvingarna — i blåkallt månljus.

*

Den andra händelsen av mera avgörande betydelse var att sedan fru Pelin låtit avknappa ransonerna i pensionatet utbröt revolution. Några lämnade badorten, andra kvarstannade under hotfullt missnöje, men fru Smith-Hald, som medförde tjänsteflicka, flyttade till en större gård i grannskapet och när mannen samma dag inträffade, ordnades med hushållet så att jag kunde få inackordera mig hos dem. Det fanns gott om utrymme; även Hagborg och Thegerström skulle få plats i samma byggnad.

Gården, belägen vid landsvägen, där denna svänger upp till byn, var väl ursprungligen, att döma efter dess stora corps-de-logis, en herregård, men hade inköpts av ett gammalt par, på skiljelinjen mellan herrskap (bourgeois) och bondfolk. Barnlösa och strävsamma voro herr och fru Dufeigneux typer för fransk sparsamhet att icke säga närighet. Trots vidsträckta jordlotter ansågo de sig ej ha råd att hålla underlydande, men knogade ensamma trots ålder och gikt att bringa skörden under tak. De bodde i vindsvåningen, alla övriga rum hyrdes ut. Praktvåningen med höga fönster åt en monsieur de Muizon, rentier från Rheims, som med hustru och en mager liten adelsfröken slagit sig ner i Ver-sur-mer för att profitera av grann-

skapet med Smith-Hald, som skulle ge lektioner i målning åt den rike amatören.

*

Fritz Smith-Hald tillhörde den kull av norska landskapsmålare, som efterträdde den berömda Düsseldorferskolans mästare Hans Gude och Tidemand. Inom densamma saknades den begåvning som kunde göra den ägnad att med ära upptaga manteln. Utom denne Smith-Hald, lågo en Grimelund, en Lövaas, en Ulfsten, efter att ha lämnat Gude i Karlsruhe, sen några år i Paris. Ingendera drev konsten vidare, men Norge tycktes i slutet av 1870-talet ha gott om pengar, ty medan vi svenskar sålde med svårighet, gick det som en dans för norska ungdomar att placera sina stora landskapsbilder hos inhemska beställare eller i Konstföreningar (Arendals m. fl.). Och priserna voro fyra gånger så stora mot våra — en daler norskt = fyra svenska riksdaler. Den största ekonomiska framgången hade likvisst Smith-Hald, ty han stödde sig ej endast på norsk, men även på fransk och annan utländsk marknad. Många franska landsortsmuseer ägde en snötavla av hans hand; själva Luxembourg inköpte en duk.

Han var en gemytlig figur, som utövade stor

gästfrihet i Paris, dit alltid vännerna gärna infunno sig, smakande behaget att befinna sig i en regelrätt nordisk familj med barn och blomma.

Även om den »rype», varpå man bjöds, egentligen var något fjäderfä uppfodrat i fransk bondgård och även om efter middagen Hagborg ensam trakterades med en 30-centimeters Londres, »ty du är schangtil karl» — de andra »maa nøies med to-souss-cigarr» — så skildes man alltid åt både nöjd och belåten. Smith-Hald blev en av de trognaste stamgästerna på Eremitaget, där hans kullriga mage och vita väst verkade borgerligt förtroendegivande.

Från våra vänner hade vi haft flera brev, Ville Vallgren i Paris och Carl Larsson i Grez hade tillskrivit oss att de ämnade avlägga besök i kolonien; Hagborg och Thegerström hade lämnat Sverige för att över Norge och England komma och tillbringa någon månad i Versur-mer. — Alltså en skandinavisk invasion i den lilla badorten.

*

Från resan lämnar Thegerström beskrivningar på land och folk och händelser, vilka för sammanhangets skull inflickas här.

Bob reser med sin far till Trondhjem och vidare sjövägen till Bergen, gör utflykter i Hardangerfjord o. s. v.

»Om jag talar om att det är den grannaste färd vi någonsin gjort blir du inte klokare för det, därför låter jag dig vänta med detaljer tills att vi träffas. Apropå detaljer, så ämnar jag vid utarbetandet av det där biografiska lexikonet, varom du talar, inflicka några bitar av norska fjäll i kapitlet om mig själv.

Med anledning av den beskrivning på Ver, där du säger att kusten är livlös och du därstädes den enda varelsen, skulle man kunna kalla dig en 'ver solitaire' —»

Efter denna vits på binnikemask följer i brevet en massa andra mindre genialiska, varför jag förbigår dem. Bob omtalar att man i Stockholm undrar om de, som protesterat mot att en anonym konstjury refuserat min tavla i »konstförnedringen», verkligen sett tavlan. Allmänna meningen tyckes vara emot den där juryn — fortfarande hemlig och mystisk! och man väntar en sammandrabbning mellan de unga och de andra.

»Tala om vad du målar så kan jag enligt vanligheten undvika att måla samma 'motiv' — Hagborg och jag skola träffas i London; resa

sen till Devonshire. Jag blev inte förlovad denna gång — ty jag friade aldrig. Nu får det bero till nästa gång jag blir kär.»

Thegerström var lättantändlig — även i fråga om måleri. Han dyrkade i konsten en mängd ideal samtidigt och hans motivkrets sträckte sig från den fattigaste bondgubbe till den läckraste dansös, från parkmotiv i engelsk stil till kustlandskap med magra tallar, och vid något tillfälle hade jag såsom något äldre målare rått: vi böra koncentrera oss; härpå hänsyftar slutraderna i brevet:

»Hör du, nu har du väl riktigt övat dig med att con-con-concentrera dig!»

Efter ankomsten till England kommer ett nytt brev för att lugna mig som börjar bli orolig att mina vänner skola ge mig en god dag och låta mig fortfara i min existens som »ver solitaire».

Morthoe 26 aug.

— — — »Hagis, (Hagborg) framkom frisk och ofördärvad till London efter en för hans anlag ovanligt sjösjuk kanalöverresa.»

Bob beskriver sen kamraternas installering i Devonshire och deras jakt efter måleriska och andra »motiv».

»Men (har du märkt att de flesta fina skriftställare i vår tid, såsom Strindberg, Spada, Olof Granberg m. fl. med förkärlek inleda en mening med detta ord utan att den, meningen nämligen, kan sägas eller synas stå i konträrt eller kontradiktoriskt motsatsförhållande till det föregående) (som parentes var detta väl långt men du får ha överseende, vits). Vi lämnade snart denna för våra artistögon alltför vackra plats samt begåvo oss till Ilfracombe, en av Englands mest framstående badorter.

Där var fbdt stiligt för den som är ute med en flicka eller ser sig om efter en sådan; men för oss som hade annat att tänka på, verkade det oroande — —

Här bo vi i ett fint stenhus på höjden av en falaise med havet rakt nedanför oss och tre vackra, unga flickor till närmaste grannar. De bo nämligen i samma hus som vi. Hagis ligger mellan dem om nätterna, d. v. s. deras rum omgiva hans på två sidor. För övrigt ha pappa och jag var sitt rum, dessutom ha vi ett gemensamt på nedre botten liggande, genom vars fönster man oftast promenerar, vilket användes till matsal, rökrum, läsesalong samt dessutom tjänar oss till skräpkammare. Vi sätta nämligen våra konstverk där.» Han föredrar

emellertid Frankrike såsom studieplats. »Här måste jag måla schangtila tavlor efter en piga. Utom henne finnas här en hel del mer eller mindre läckra flickor som inte begära bättre än att få stå till vårt förfogande. I går t. ex. blevo vi nästan tagna med våld av ett par unga pensionsflickor, vilka hitförts av sin mamma. Jag behöver inte säga dig att vi kallt motsatte oss alla deras förförelsekonster, ty vi voro på språng efter något annat, som misslyckades. I stället funno vi något tredje alldeles oväntat — men därom muntligen när vi råkas».

Naturligtvis äro dessa meddelanden färgade för att intriguera mig. Vännen Bob var ingen professionell don Juan, men roade sig mycket ofta att brodera i brev — och hans kamrat var nyförlovad, kär i allra högsta grad och har endast spelat rollen av passivt och muntert ressällskap.

*

Vår koloni arbetade, målade, badade, njöt av till- och samvaron. Hagborg tog studier av fiskarbåtarna; för tackel och tåg användes allra spetsigaste penseln och för terräng hade uppfunnits ett eget patenterat sätt: att med långa penslar, fyllda med ljusgrå färgmassa och rul-

lade på sidan få samma yta som inom yrkesmåleriet kallas »ströppling». Plagens sand o. d. fick illusorisk verkan; för andra partier var maneret kanske ej så lyckligt, för vatten och våta skyar. Även Thegerström, junior eller fils — allas vår Bob — började ströppla, men för helt annat ändamål än illusion. Han preparerade dukarna med cremservitt och siccativ de Courtray, tjockt och liksom murat; lät dem väl torka och utförde sedan studien med tunna terpentinblandade färger. Hans entusiasm för denna metod, den »enda riktiga» under ett par veckors tid, var smittosam. Jag följde exemplet, åstadkom en flott och fet oljefärgsstudie, som dock, fann jag senare, förblev mager som konstverk.

Smith-Hald hade i Cornwall insamlat rikligt vinterförråd och dessutom fanns åtskilligt osålt av gamla lagret, varför han tog saken med ro; njöt sitt otium i familjens sköte eller promenerade sin vita väst, sydd av något elastiskt tyg, praktiskt nog att inte störa den hälsoviktiga middagssmältningen.

Det blev mig ett stolt nöje att för damsällskapet i pensionat Pelin få presentera så mycket manfolk och så stiligt. Mina landsmän voro praktexemplar av ungdom och mandom

i fräscha Londondress, hemmastadda i savoir-vivre. Visserligen var Hagborg alldeles nyss förlovad — »jag har fått den sötaste flicka i världen», hette det i hans sista brev, men Bob räckte till för flera.

Om aftnarna råkades man i kasinot, som evenemanget till ära, eklärerats med två oljelampor, och den omtänksamma madame Petitchamps, som genast tog ledningen, föreslog sittlekar, där man sökte överträffa varandra i kvickhet, något som ofta lyckades. Sedan följde la piece de resistance, ett slags »dunk» kallat »la planche». Den som fått lotten ställdes mot väggen, blev dunkad i ryggen och skulle gissa utav vem. Misslyckades detta erlades pant, en kyss; flickorna förföljdes av otur och måste betala pant, ideligen, ideligen.

Kyss och kyss äro två olika fenomen i Frankrike: »baiser» och »embrasser». Det senare kan förekomma och förekommer dagligen och nära nog stundligen mellan personer av olika eller samma kön och ålder, alltså även herrar emellan, privatissimo och i offentlighetens ljus. Men det förra — baiser — som är mer erotiskt betonat får ske blott mellan äkta makar och i enrum — men aldrig i vittnens närvaro; ett brytande häremot anses kränka samhällets högsta, om än

oskrivna lagbud. Baiser är kyssen på mun, embrasser på alla andra lämpliga kroppspartier.

Den väluppfostrade ungmön bör i det allra längsta sväva i okunnighet om tillvaron av fenomenet baiser, och våra lekpanter betalades självfallet nog i »embrasser sur les joues».

Det blev emellertid den orädde Bob förbehållet att förväxla språkbruket, och lyckan stod den djärve bi. Var det havsluften, var det den svaga belysningen i salen — eller var det en följd av att säsongens slut var nära, en mager säsong för dessa mödrar, vilka fört fyra vackra flickor till en badort som var utan män? Nog av, vår hjältes bedrift blev applåderad av alla.

Inte alla, ty det var Adelaide, som låtit sig kyssas, min egen Adelaide! Ah! Trolöshet, ditt namn är kvinna! Isen bruten; sen likviderades blott i »baisers» — ideligen; alltunder det mammorna intresserat vakade om någonting ytterligare skulle hända. Men när efter en veckas pantlekar — avsedda att vara introduktion eller tjäna som stimulans till allvarligare bekännelser — man fortfarande stod på samma förberedande stadium, dekreterade höga vederbörande att »plankan» drogs in — De båda lamporna släck-

tes, sällskapet skiljes åt och rösterna dogo småningom bort åt skilda håll.

Längst upp i nordost blinkade fyrarna vid hamnen i Le Havre — och mot den milsvida plagen hördes vågornas sakta brus, mjukt som silkestassar — — —

*

Kvartetten satt vid spelbordet, knack eller knekt; konstdiskussioner förekommo ej — »lad os slippe disse kedelige filosofier», sade Frithiof. Genom fönsterrutan såg jag månen, nyss röd och i fylle, märkbart minska volym — förmörkelse alltså.

»Da maa man sote brillerne sine!» sade Frithiof, svärtade vid ljuslågan ett par guldbågade och bjöd oss ut på planen. »Nu skulle man lätt kunna se huruvida månen var bebodd» — —

Hur han blinkade, kisade eller spärrade upp ögonen, någon planet syntes ej. — »Om forladelse, man maa have et lys!» och ett av bordsljusen hämtades samt placerades rakt i riktlinjen, men förgäves. »Nå, ser du bekanta på månen, kära bror?» »Merkeligt! Jeg skönner ikke denne formörkelse, den er sgu eiendommelig — den er gal. Jeg ser kun stearinlyset.»

»Det borde kanske helst vara solförmörkelse», föreslogo vi andra.

»Nei, slet ikke, det maa være måne; det pleier det at være — —»

*

I medio av september återvände Hagborg och Smith-Hald med familj till Paris, vi andra flyttade upp i fiskarbyn att fortsätta studierna ännu några månader. Vi ville inte se annan konst än vår egen och endast lutade till naturens bröst avlyssna hemligheten att bli sig själv, bli naiv, bli seriös.

Men konst är vilja och vilja är val — eller stil, vilket man vill. Kanske nittio hundradelar atavism och en tiondedel eget tillägg, s. k. personligt. Det är naivism att tro annat.

Årstiden var framskriden, hösten sval, Skördefolkets frukost längesen slut. Nu började studier inomhus i fiskarstugorna, där hustrurna sutto vid knyppeldynan, och jag lade upp min salongstavla n:r 2, en rätt stor duk efter motiv, som under min rekognoscering presenterat sig alldeles färdigt i komposition och belysning, »Tristesse» eller »Vid sjukbädden». En fiskaränkas stora, men torftigt möblerade rum, med gardiner dragna framför hela det långsträckta

fönstret och vid sidan till höger en säng omgiven av höga ridåer. Framför denna med huvudet lutat i hand satt änkan böjd över enda sonens sjukbädd — allt simmande i vemodsfulla, ja, dystra silvertoner.

Det anslag, som motivet gav vid första besöket, tog jag till vara, trots upptäckten om arten av den ende sonens sjukdom. När jag återkom en dag senare för att börja målningen, fann jag bädden tom. »Men var är eder son, madame; är han redan frisk?» — »Oui, monsieur.» Av grannkvinnorna fick jag reda på förhållandet: sonen måste ibland läggas till sängs, när han hade »mal aux cheveux» (kopparslagare).

För att fördriva de långa kvällarna och hålla kontakt med stora världen prenumererades på le Figaro. Bland annonserna på sista sidan upptäcktes ibland några dylika i chifferskrift. Nu hade vi båda läst Guldskalbaggen av Edgar Allan Poë och fingo lust att lösa gåtorna. Vet man icke på vilket språk, skriften avfattats, så kan man ju försöka med engelskan, det mest utbredda. Här var ju tämligen klart att det var franska. Är skriften ordrik går lösningen lättare än om man endast har ett fåtal tecken att stöda på. Annonserna voro den ena två, den

andra tre hela rader — icke lätt, men ej olösligt. Ett ensamt fristående tecken är vokal, antingen a eller y, och har man funnit a och ser tecknet åtföljt av endast ett annat, bör detta vara u — (bestämda artikeln: au) etc., etc.

Efter några timmars arbete var lösningen färdig; schifferskrivaren hade använt alfabetet sålunda att i stället för A skriva B, i stället för B sätta C o. s. v. Enkelt, men rättså sinnrikt, ty synintrycket av de sammanställda chiffren är i alla händelser förvirrande. — Den andra längre annonsen, som förekom ett par dagar senare, var lätt och här hade författaren överhoppat en mellanliggande bokstav; i stället för A skrivit C, i stället för B — D o. s. v.

Det roade oss nu att besvara inviten till rendez-vous på samma chiffer: »Bortrest, återkommer lördag, möt kvällståget S:t Lazare — à toi». Annonsen inflöt mycket riktigt i Le Figaro — men därmed upphörde även den mystiska korrespondensen —, för att måhända fortsättas i en annan tidning.

I byn funnos endast några få ståndspersoner — en rentier med familj som inflyttat i ett nybyggt eget hotell med park och dammar och en väldig inkörsport i smitt järn med egendomens namn i rikt ornamenterade versaler »La Barre».

Ägaren hette helt enkelt Dubois, men skrev sitt namn Dubois de la Barre, till skillnad, skulle man tro, från alla andra Dubois — pettersöner. Efter något år eller så kunde han slunga Dubois och skriva sig M:r R. de Labarre och därmed var adelskapet klart, enligt känt recept. I bortre ändan av den långa gatan bodde uppbördsmannen, le percepteur, en tämligen ung parisare som var nygift med en intagande fru, något i den elegiska genren. Jag gjorde deras bekantskap — de promenerade på plagen följda av en vacker och pittoresk vinthund, som jag skisserade i förbifarten. Genom le percepteur blev jag även bekant med familjen Dubois, som hade vänligheten att inbjuda till middag i det ståtliga hotellet. Fransmän göra aldrig extra arrangemang om någon främmande kommer: potage, hors d'oeuvres, le bouilli, le roti och legumer, entremets (kanske) och så dessert. Det är den stående menuen, både vardag och festdag; varken mer eller (sällan) mindre. En flaska champagne kan till äventyrs markera skillnad. Herrskapet D. hade icke uppkomlingars maner, men lät angeläget vara att uppfostra enda dottern till adelsfröken; hon var en mycket försigkommen ungdom, som nyligen begått la première commu-

nion (alltså omkring 12 år). Hon hade egen betjäning, guvernant och ridhäst. Fastän familjen bott något år på platsen, ägde man icke det minsta umgänge i orten, något som gjorde visst intryck på mig. Fanns det skavanker?

Jag gjorde mitt bästa som angenäm gäst; bibringade sällskapet en del geografiska kunskaper: var Sverige var beläget och var Norge och Ryssland, som voro tre olika länder, och berättade om våra ljusa nätter, då inte solen gick ned — det förra mottaget med förvåning det senare utan förtjusning. Natten bör vara mörk.

Le percepteur uppvaktade mademoiselle, som skötte flirten med näpen rutin. Någon dag senare mötte jag dessa båda till häst i bygatan, styrande ut till promenad i environgerna; den unga elegiska frun fick sitta hemma. »Joie de rue, douleur de maison!»

Om traktens båda rikemän, hotellvärden Pelin och monsieur Dubois, sades att de förtjänat sina rikedomar under sista kriget (det fransk-tyska 1870—71) — det anspelades också att de stått i olovlig kontakt med fienden.

Hösten var långt framskriden, novemberdagarna kulna, salongstavlorna färdiga — vi längtade till Paris och packade våra tillbehör. Père

Moulot, en fattig gammal fåraherde klädd i väldig och sliten herdekappa hade ofta stått modell och hugnades med en av Bobs avlagda kostymer. Och klädd i denna, förvandlad till en (något avsigkommen) habitué vid Derby-löpningar — uppvaktade oss Pere Moulot jämte ett dussin andra infödingar, när vi bestego den gula postdiligensen som förde oss bort från Ver-sur-mer.

*

I Paris funno vi kamraterna redan på sina platser å Eremitaget. Den kommande vintern blev betydelsefull i mer än ett avseende; man förberedde från »Seinens strand» och protesten till Konstakademien. Ingen av dessa evenemang lika litet som Opponenternas utställning längre fram fick jag personligen bevittna, ty jag stannade troget kvar i Paris; men i juni 1886 tog jag farväl och det för långa tider.

Sista söndagen före min definitiva avresa var vacker och lockade till utflykt. I valet mellan flera platser i omgivningarna bestämde jag mig för Vincennes; jag ville göra en uppvaktning hos familjen Petitchamps, vars adress jag ännu hade i behåll.

När jag ringde på trädgårdsporten och blivit

insläppt, möttes jag av ett mångstämmigt »bonjour, monsieur Påli, ah, vous voila!» Madame och alla döttrarna och skolgossen Raoul slogo en krets och bestormade mig med frågor; endast familjefadern saknades för tillfället. Minnena från vår gemensamma badsejour passerade revy. Att madame Boirot var gift andra gången, visste jag; hon hade haft artigheten att meddela och invitera till sin vigsel med monsieur Tropdoux (sic!), och nu skulle dottern Eugenie inte länge gå ogift — en lång cendrée och »disirable» — hon luktade fin tvål när hon måste betala pant i Ver-sur-mer. Även döttrarna Petitchamps voro ännu »à prendre».

Man visade mig bostaden, ett långt envåningshus med stor trädgård, upptagande ett helt kvarter. Möblering och allt var den välbärgade småborgarens: pendyl på cheminéen med buketter av konstgjorda blommor under glaskupor med mera.

Madame förde mig snart in i ett sidokabinett, stängde dörren och bad mig taga plats bredvid henne i panelsoffan; ett ovalt bord med familjeporträtt stod framför oss. Började så med iver utfråga mig om allt, om min konst och om jag sålde mycket tavlor, om min hälsa, om mina föräldrar, deras ekonomi och hälsotillstånd, om

mina syskon, hur många etc. — vilket allt jag besvarade, smickrad och betydligt rörd av det varma intresse, hon sålunda visade min ringa person. Aldrig hade jag i det främmande landet mötts av något dylikt — men fann dock intet annat än fransk artighet däri.

Sen madame blivit fullt tillfredsställd i sin kvinnliga vetgirighet, kallade hon på äldsta dottern. Hermance trädde in och fick taga plats, stående på andra sidan divansbordet. Hon var en riktigt söt tjuguettåring med ett mera runt ansikte. Den friska hyn hade något av persikans sammetslena mjukhet, ögonen voro en Junos, den »koögda Junos», med blicken utåtvänd, som ger ett stänk av drömmeri. Men hon var mer reserverad än de andra flickorna, för vilka hon tycktes vilja gå ur vägen, som ibland händer äldsta dottern, när denna tidigt blivit anförtrodd att deltaga och svara för husets skötsel, en Martha.

»Ma fille Hermance», började modern, är husligheten personifierad, hon har skött, kan jag försäkra monsieur, vårt hus sen hon gått och läst — och så förträffligt; hon är god och förståndig och mycket musikalisk. Ni skall få höra — efter middagen spelar du 'pour amuser monsieur' — en bit ur Faust, du vet vilken jag menar —»

»Oui, maman!»

»Du får gå, Hermance, men kalla hit Adelaïde!» Systern kom nu in, stängde dörren till salen, ställde sig framför bordet. Hon föreföll alls inte förvånad, snarare tyckte jag mig märka, att situationen syntes henne bekant — Medan jag själv började känna mig alltmer mystifierad!

Vartill denna uppräkning av mina simelevers behag, som jag kände kanske intimare än de flesta?

»Adelaide, monsieur, är la bonté elle — même — o, vad hon är god, aldrig ett häftigt ord, aldrig överilad — hon njuter av musik och älskar 'la peinture' — och målar själv inte så illa. — Ni ser där — voilà! Ett litet blomsterstycke, à l'aquarelle, som hon gjorde sista året i skolan — inte sant, monsieur, som är artist — hon har talang — och så är hon — hon är så god. Du kan gå din väg!»

Trolösa varelse, ständigt förtjusande!

Jag hörde berömmet och hörde ej — jag var borta, berusad av ögonspråket från blickar av gnistrande agat — och de tysta men spelande läpparnas, viskat, lekfullt, lockande — mon dieu, vart bär det hän? Var det Guds mening att jag skulle möta mitt öde i en panelsoffa och på avskedsvisit i Vincennes? Dunkla gåta!

»Allez ma fille — kalla hit Anaïs!» — det var yngsta dottern, femtonårig, som nu fick taga plats — en yrhätta, relativt snabbt expedierad.

»Spirituell, monsieur, familjens kvickhuvud — men ett barn, quelle enfant, monsieur — godhjärtad, men ostyrig — voilà! — Du kan gå din väg, Anaïs, och stäng dörren!» Och Anaïs försvann som en flinga, lämnande mig ensam med madame Petitchamps, som utan övergångar riktade frågan till mig: »Vilken av mina döttrar föredrar ni?»

»O, madame, mycket har jag besvarat och kunnat besvara — men vilken av edra döttrar tager priset är omöjligt säga — de äro alla tre tout à fait charmantes!»

»Monsieur Påli! — hennes ton blev djup och kategorisk — »inga undanflykter — pas d'equivoques! Varje ung man har sitt ideal, även ni — vilkendera av mina flickor motsvarar detta ideal? Franchement, allez-y!»

Ett — tu — tre — valet måste ske! I själva verket hade jag valet klart om välja var absolut nödvändigt. — »Madame — Adelaide!» —

»Oh, oui, monsieur, ni har så rätt, Adelaide har alltid varit min ögonsten, hela familjens förklarade gunstling, hon är godheten personifierad, huslig, musikalisk, släktens kvickhuvud,

talangfull, trofast, ren, oskuldsfull — och så vacker, inte sant?»

Jungfrun gläntade på dörren — pardon, madame est servie! Seansen var slut och alla begåvo sig ut till middagsbordet, som var dukat i trädgården. Jag bjöd armen åt värdinnan, som det brukas i Frankrike den vänstra, ty kavaljeren måste ha högra ledig till försvar för sin sköna. På min andra sida fick Hermance, den äldsta, på moderns vink lämna plats åt Adelaide. Fadern, som hemkommit från sin vanliga sysselsättning om söndagarna vid ändan av ett metspö, medförde en äldre vän, kryddkrämare liksom värden.

Föremål för allmän uppmärksamhet behandlades jag nästan som om jag varit medlem av familjen; man satt länge vid bordet; aftonrodnadens guld slocknade mellan träden, bordsduken blev violett, man drog sig in i gemaken —

Adelaide fick uppmaning av madame att visa mig trädgården. Arm i arm gjorde vi en lov mellan doftande rabatter bort till alléen, som gick längs efter muren och förande fram till en liten fontän. Där bakom en berså med vitmålad soffa — dit jag förde min sköna eller hon mig — Här var allt stilla — stegen från söndagspro-

menerande på andra sidan muren dogo bort — Vad jag sade? och vad Adelaide? — — —

En god stund senare hördes någon komma — men i samma ögonblick kallade madame: »Raoul! kom hit — du skall lägga dig, det är sent!» — En moder, hon syntes ej, men fanns där ändå, vakande över allt och alla —

Det glittrade i glasskärvorna på murens krön; nu skred månen fram, sakta, sakta; strimman drog dallrande över flickans vita panna —

I fontänens rundel föll droppe efter droppe —

Det gick runt i mitt hjärnkontor — hur belöna, hur icke såra?

*

Snabba äro livets stunder och snabbast de ljuva; snart var tid att bryta upp om jag ville hinna med kvällståget till Paris. Efter avsked från familjen följde mig madame och Adelaide till trädgårdsporten och vidare ett stycke fram på den tysta småstadsgatan —

»Tack för all vänlighet, lev väl! adieux!»

»Au revoir», rättade mig madame, »nu hoppas jag det inte skall dröja två år tills vi ses härnäst!» — Det låg något ofrånkomligt i hennes sista ord.

»Ah! Madame vous êtez trop aimable!» och så en sista handtryckning åt dem båda.

*

Följande kväll for jag i en fiacre à galerie med allt mitt resgods för att hinna snälltåget, som över Köln förde norr ut, och från Sverige sände jag senare ett brev till Vincennes.

Madame!

Efter en brådstörtad avresa är jag hemma. Mitt dyra fosterland krävde min närvaro; en revolution som utbröt i fjol är inte slut, striden fortgår med stegrat raseri, en strid för den unga konsten. Leve friheten! Död åt de gamla perukstockarna!

Jag ber om mina varmaste hälsningar till monsieur Petitchamps, Adelaide och hennes syskon. Mottag, min fru, uttrycken för mina mest utsökta känslor.

eder —.

*

Året 1885 var till ända och nu på sommaren 1886 skulle konstutställning öppnas i Göteborg; samtidigt var meningen att av »Opponenterna»

bilda ett förbund. Så skedde i augusti, då Konstnärsförbundet såg dagen. Av vad som hänt under dessa år och dem som närmast följde är mycket redan känt och beskrivet, men i anteckningar och kamratbrev finnas ännu åtskilligt, som bör bevaras och det blir ett kapitel, eller rättare en bok, för sig.

INNEHÅLL.

Förord 7

Pariserpojkarne 9

Hugo Birger 55

Carl Larsson 87

Albert Edelfelt 129

Ville Vallgren 163

Axel Borg 185
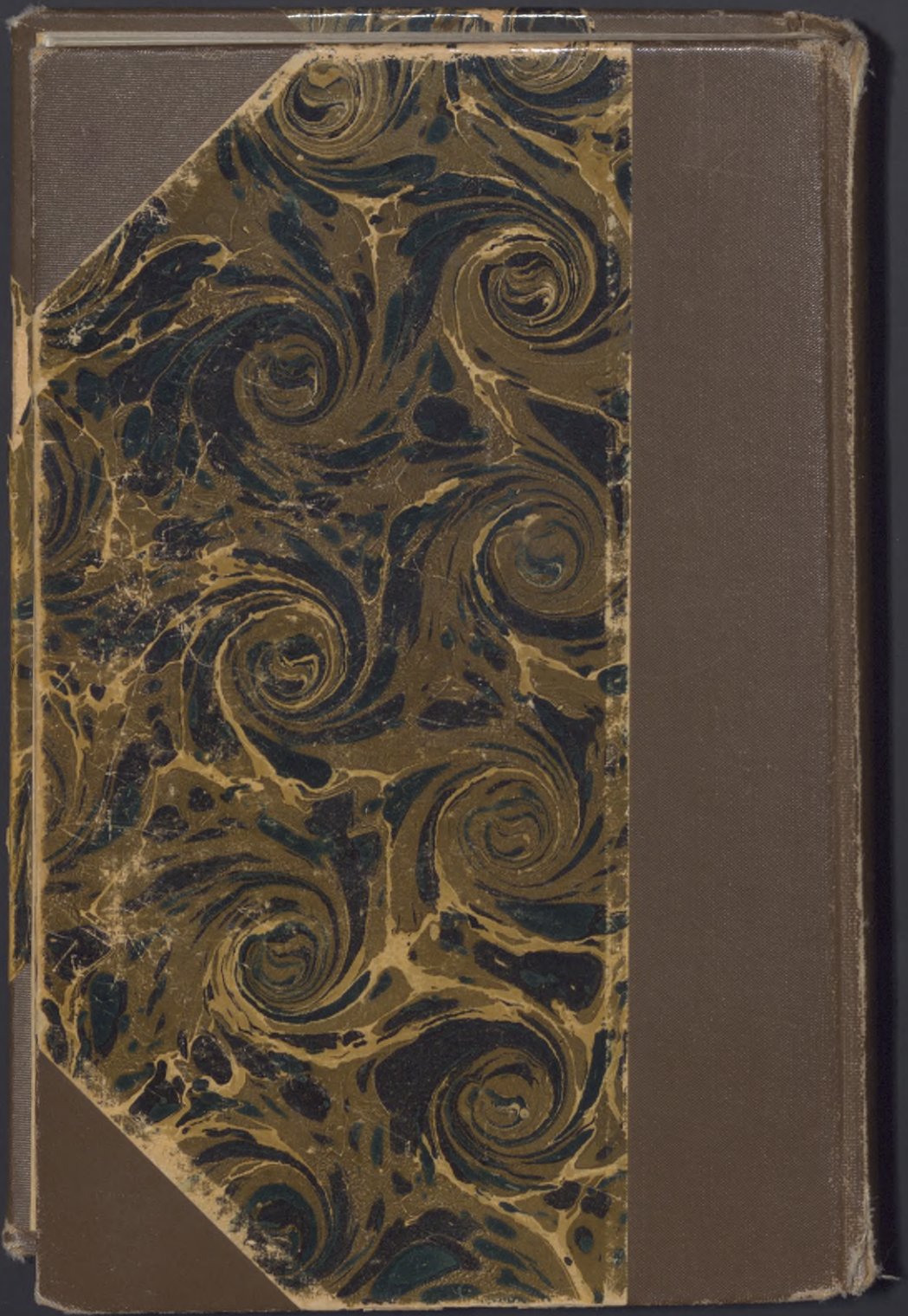
En sommarsaga 217